

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УКРАЇНСЬКИЙ ВОЄННИЙ ДИСКУРС: ПОЛІЛОГ ЖАНРІВ І СТИЛІВ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2024

УДК 81'42
У-45

*Друкується за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 13 від 6 березня 2024 року)*

Рецензенти

- Васько Р. В.** доктор філологічних наук, професор, ректор Київського національного лінгвістичного університету;
- Жихарєва О. О.** доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури;
- Славова Л. Л.** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У-45 **Український воєнний дискурс:** полілог жанрів і стилів : колективна монографія [загальна редакція: Ізотова Н. П., Потапенко С. І.]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2024. – 216 с.

ISBN 978-966-638-375-7

Колективна монографія вперше пропонує інтегративну концепцію українського дискурсу війни в різноманітті його жанрів і стилів. Його медійний різновид охоплює виступи Президента Зеленського, їх висвітлення в зарубіжних новинах, дискурсивну роль інтермедіальної харизми й української контрпропаганди. Творчий дискурс включає вірші-молитви про Україну, гумор заради перемоги, українські наративи на конкурсах Євробачення.

Для філологів, наукових працівників, викладачів ЗВО, аспірантів, студентів і для широкої аудиторії дослідників, яких цікавить український воєнний дискурс.

Ukrainian military discourse: A polylogue of genres and styles [eds. Natalya Izotova & Serhiy Potapenko]. Kyiv: Linguistic University Publishing Centre, 2024. – 216 p.

This collective monograph is the first publication to offer an integrative conception of the Ukrainian military discourse in a variety of genres and styles. Its media variant comprises President Zelensky's speeches, their coverage in foreign news, the discursive role of the intermedia charisma and of Ukrainian counterpropaganda. The creative discourse encompasses poems about Ukraine in the genre of a prayer, humour for the sake of victory and Ukrainian narratives at the Eurovision contests.

The book addresses philologists, researchers, university teachers, doctoral students, undergraduates and the wide audience of scholars taking interest in the Ukrainian military discourse.

ISBN 978-966-638-375-7

© Ізотова Н. П., Потапенко С. І. та інш., 2024
© Видавничий центр КНЛУ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ІНТЕГРАТИВНА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИСКУРСУ ВІЙНИ	
Сенсуалізація українського воєнного дискурсу у вимірах трансмодальності (Наталія Ізотова, Олена Ситенька).....	9
Трансформації цінностей в оптиці українського воєнного дискурсу: від імперативів до вартостей (Володимир Беля, Людмила Комісар).....	34
Розділ 2. МЕДІЙНІ ДИСКУРСИ ВІЙНИ	
Вітчизняний воєнний дискурс Президента Зеленського: риторико-прагматичні ефекти (Сергій Потапенко).....	48
Алюзія як риторична стратегія в антивоєнному дискурсі Президента Зеленського (Ірина Недайнова).....	68
Новинна адаптація звернень Президента Зеленського до американського Конгресу (Наталія Талавіра).....	96
Інтермедіальна харизма як медійно-політична зброя в українському воєнному дискурсі (Наталія Петлюченко).....	115
Інтерпретативна модель аналізу української контрпропаганди (Наталія Кравченко, Тамара Чхетіані).....	128
Розділ 3. ТВОРЧІ ДИСКУРСИ ВІЙНИ	
Емотивність українського вірша-молитви про війну (Інна Редька).....	154
Український дискурс війни: гумор заради перемоги (Вікторія Самохіна).....	176
Україна на Євробаченні 2003–2023 років: війна наративів на конкурсі миру (Євгеній Плахотнюк).....	200

ВСТУП

Спливло два роки від початку повномасштабної війни, російсько-українського протистояння, мужньої боротьби українського народу за свободу і незалежність нашої країни й кожного з нас. Прийшов час для певних узагальнень, адже нинішня війна розгортається у двох визначальних площинах: фізичній, на полі бою, і дискурсивній, у суспільних практиках, що утворюють певну ієрархію. Відтоді провідну роль виконують два різновиди дискурсу: медійний із його публічним і новинним варіантами та науковий. Поступово коло задіяних дискурсів і жанрів розширюється, доповнюючись творчими різновидами: пісенним, поетичним, гумористичним.

Публічний варіант медійного дискурсу відіграє визначальну роль у переписуванні й фабрикуванні агресором історичних наративів, зокрема в так званому обґрунтуванні війни (Zhang, Stavridou, 2023, 909). Тому важливого значення набуває публічний дискурс Президента України Володимира Зеленського в пошуках глобальної підтримки нашої держави (<https://www.president.gov.ua/news/speeches>) та у визначенні позиції представників основних політичних центрів світу.

Основна проблема новинного різновиду медійного дискурсу виявляється у виборі номінативних засобів на позначення війни в Україні. Англomовні новинні видання залучають для цього різні морфосинтаксичні конструкції, які витлумачують як єдність форми і значення, укорінену у свідомості мовців унаслідок багаторазового повторення (Hoffmann, 2022). Тому винесені в назви рубрик конструкції закріплюють у свідомості аудиторії певне бачення війни. Її всеосяжність відображена структурою *War on Ukraine* (The Sun, 26.02.2022) завдяки висуненню на початок заголовка іменника *war*. Територія воєнних дій акцентована назвами рубрик *Ukraine invasion* (The Guardian, 10.03.2023), *Ukraine at war* (The Economist, 10.03.2023) та *War in Ukraine* (Washington Post і Financial Times, 10.03.2023). Роль агресора підкреслена конструкцією *Russia-Ukraine war* (The BBC, The New York Times, The Telegraph, Newsweek, 10.03.2023).

Остання структура видається найбільш типовою, тому що вона однозначно передає агресивну роль сусідньої держави; задіяна в найбільшій кількості видань; слугує основою для формування похідних конструкцій. З одного боку, її трансформують у структуру з протилежною послідовністю компонентів (*Ukraine-Russia war*), яка вводить повідомлення про успіхи української армії, пор.: *Ukraine-Russia war: Bakhmut has 'bought time' to plot Ukrainian counteroffensive* (<https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/03/11/ukraine-russia-war-latest-news-putin-missile-strikes-hypersonic/>). З іншого боку, ця прототипова конструкція допускає заміну іменника *war* на *conflict*, який пов'язує війну із супутніми обставинами, пор.: *Trending Russian-Ukrainian Conflict News* (<https://www.dailymail.co.uk/news/russia-ukraine-conflict/index.html?page=4>). Іменник *conflict* також задіяний у другорядних позиціях заголовків і новинних текстів для уникнення тавтології, напр.: *Ukraine war: Russian pop megastar Alla Pugacheva condemns conflict* (<https://www.bbc.com/news/world-europe-62948146>). Водночас іменник *crisis* відображає особливе ставлення до війни з боку Китаю, пор.: *But he said the global community should back bids to end the crisis peacefully and oppose the use or threatened use of nuclear arms, Chinese reports said* (<https://www.bbc.com/news/world-europe-63496195>). Натомість в інших текстах про війну субстантив *crisis* функціонує лише в складі конструкції *food crisis*, напр.: *Food crisis: Ukraine grain export deal reached with Russia, says Turkey* (<https://www.bbc.com/news/world-europe-62254597>).

Наукове осмислення війни зосереджене на виявленні її впливу на суспільні практики як в окремих країнах, так і у світі загалом. Це засвідчує низка статей, опублікованих упродовж 2022 року на сайті Міжнародної асоціації дискурсивних студій (<https://discourseanalysis.net/dncwps>) у рубриці під назвою "*Discourses of War: The influence of the war against Ukraine on discourses worldwide*". У публікаціях проаналізовано зміни у ставленні до війни в німецьких та індійських медіа, а також її дискурсивну візуалізацію, діяльність українського керівництва до і після її початку. Статті про ставлення німецького суспільства до війни в Україні зосереджені на трансформації публічної сфери й політичного простору країни з миролобного консенсусу до концептуалізації зброї як можливої реальності в зовнішній політиці (Jens Maesse); медійній дискусії

між протилежними таборами, які підтримують постачання Україні важкого озброєння й виступають проти нього (Julia Gunther); порівнянні ставлення німців до українських і сирійських біженців (Katharina F. Gallant). Виявлено, що сенсаційне висвітлення російсько-української війни в індійському теленовинному дискурсі зумовлене необхідністю обґрунтувати нейтральну позицію країни (Abhishek Roy & Pomru Paul). Установлено, що візуальна репрезентація війни в традиційних і соціальних медіа здійснюється у спрощений спосіб з опертям на опозицію “свій – чужий” для апеляції до емоцій, які мобілізують людину до дії (Sybille Reinke de Buitrago). Статті про Україну зосереджені на повільній інформаційній реакції керівництва країни напередодні війни; відсутності державного органу, відповідального за контрпропаганду; важливій ролі виступів Президента Зеленського на початку війни (Iryna Soldatenko), зокрема показано, як концепт УКРАЇНА втілюється у свідомості британської аудиторії під час першого виступу Володимира Зеленського в парламенті країни (Serhiy Potapenko).

За останні два роки події в Україні стали предметом обговорення на низці наукових конференцій. Найперша з них – *ad-hoc семінар Discourse of War and Peace: Reflections on and around the Aggression against Ukraine – DiscourseNet ad-hoc workshop* (<https://discourseanalysis.net/en/discourses-of-war-and-peace>) – відбулася на сайті DiscourseNet 14 квітня 2022 року, менш ніж через два місяці після початку війни.

Упродовж 2023 року нашу увагу привернули такі зібрання, присвячені війні в Україні:

– симпозіум *Languages of War: Interpretative Knowledge and Debates on the War in Ukraine*, Justus Liebig University Gessen and Herder Institute Marburg (м. Ганновер, Німеччина, 22–24 лютого 2023 року);

– тематична секція *War in Ukraine: Stance, Identity, Leadership*, Інститут досліджень англійської мови, Ягелонський університет (м. Краків, Республіка Польща, 20 квітня 2023 року);

– Круглий стіл *Український воєнний дискурс: від опору до Перемоги*, Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна, 18 травня 2023 року);

– тематична секція *Language and geopolitics: On the linguistic consequences of Russia's invasion of Ukraine*, 18th International Pragmatics Conference (м. Брюссель, Бельгія, 11 липня 2023 року);

– тематична секція *Re-considering discourses of war and peace: 21st century transcultural perspectives*, 18th International Pragmatics Conference (м. Брюссель, Бельгія, 11 липня 2023 року);

– конференція *Voices from Ukraine. Women Philosophers Against War and Ecocide*, Paderborn University (м. Падерборн, Німеччина, 27–28 жовтня 2023 року);

– конференція *Synergy and Entropy in the Ukrainian Scientific Landscape in Germany*, Humboldt-Network and PSL-Meeting, Technische Universität Dresden (Дрезден, Німеччина, 30 листопада – 2 грудня 2023 року).

В основу пропонованої монографії покладено матеріали Круглого столу *Український воєнний дискурс: від опору до Перемоги*, який відбувся 18 травня 2023 року в Київському національному лінгвістичному університеті (м. Київ, Україна). Назва зібрання віддзеркалює два основні тематичні складники досліджуваного дискурсу: опір, який особливо виразно прозвучав у промовах Президента Зеленського упродовж першого року війни, і Перемога, зокрема її моральний аспект, проголошений під час виступу перед американським конгресом 22 грудня 2022 року (Potapenko, Izotova, 2023: 564). І хоч ці мотиви уявлено в колективній монографії, в основу її структурування покладено протиставлення двох складників воєнного дискурсу: медійного і творчого. Медійний ґрунтується на поширенні опосередкованої інформації, яка впливає на *безпосередній* досвід людей і логіку їхньої діяльності, а творчий зосереджений на збагаченні людського досвіду.

Автори монографії висловлюють щире вдячність рецензентам доктору філологічних наук, професору, ректору Київського національного лінгвістичного університету Р.В. Ваську, доктору філологічних наук, доценту, доценту кафедри іноземних мов Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури О.О. Жихаревій, доктору філологічних наук, професору, професору кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Л.Л. Славовій, мовному редактору доктору філологічних наук, професору З.О.Валюх. Низький уклін Збройним силам України, які захищають нашу найбільшу цінність – життя.

Література

- Зеленський, В. *Промови і звернення*. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/speeches>
- Hoffmann, T. (2022). *Construction Grammar: The Structure of English*. Cambridge University Press.
- Potapenko, S., Izotova, N. (2023). Ukrainian President Zelensky's war discourse: An idea-turned-effect analysis. *16th International Cognitive Linguistics Conference. Book of Abstracts*, 564. Accessed at: https://iclc16.github.io/abstracts/ICLC16_BoA.pdf
- Zhang, Chang, Stavridou, Anastasia. (2023). Re-writing history through fabricated historical narratives: a discursive “justification” of war. *18th International Pragmatics Conference. Brussels, 9–14 July 2023. Book of Abstracts*, 909. Access at: https://cdn.ymaws.com/pragmatics.international/resource/collection/BF65CD43-2965-4B93-BB41-68CD05ADB893/Abstracts_book.pdf

Наталя Ізотова, Сергій Потапенко
24 лютого 2024

Розділ 1

ІНТЕГРАТИВНА КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИСКУРСУ ВІЙНИ

НАТАЛЯ ІЗОТОВА, ОЛЕНА СИТЕНЬКА

СЕНСУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ У ВИМІРАХ ТРАНСМОДАЛЬНОСТІ

Анотація. Стаття розкриває специфіку інтерсеміотичної інтерпретації мультимодального українського дискурсу війни, що формується різножанровими й різностильовими текстами, об'єднаними стрижневим концептом війна в Україні. Узагальнюючи досвід спротиву українського народу під час російсько-української війни, зазначений концепт реалізується системою ключових концептів, які сукупно об'єктивують у масовій мовній свідомості уявлення про війну в Україні. Дискурсивне конструювання їх змісту (поняттєвого, образного, асоціативного) в українському мультимодальному воєнному дискурсі відбувається в декількох семіотичних режимах у трансмодальний спосіб. Взаємодія семіотичних модусів, задіяних в актуалізації ключових концептів досліджуваного дискурсу, ґрунтується на когнітивно-семіотичних принципах комплементарності, підсилення / послаблення і контрадикторності, що набувають експліцитного або імпліцитного характеру й можуть компонуватися між собою в режимах фокусування / дефокусування.

Ключові слова: дискурс, концепт, метафора, інтерсеміотичність, трансмодальне смислотворення, трансмодальна стилістика, образ, асоціація.

Abstract. This article focuses on the intersemiotic interpretation of the Ukrainian multimodal discourse of war. Such discourse incorporates texts of various genres and styles, united by the central concept of WAR IN UKRAINE. By generalizing the resistance experience of the Ukrainian people during the Russo-Ukrainian war, the examined concept is represented by a network of key concepts that objectivize the perception of war in the mass linguistic consciousness. The discourse construction of the content (notional, figurative, and associative) of the key concepts occurs in several semiotic regimes in a transmodal manner. The interaction of semiotic modes involved in the actualization of key concepts within the discourse of the Ukrainian war is grounded in the cognitive-semiotic principles of complementarity, reinforcement / weakening, and contradiction, which can take on explicit or implicit character and may be combined in a focusing/defocusing mode.

Keywords: discourse, concept, metaphor, intersemioticity, transmodal meaning-making, transmodal stylistics, image, association.

Вступ

Війна в Україні визначила нову реальність для українського суспільства, перетворивши його на потужний соціальний організм адаптації та противу російській військовій агресії (Степаненко, 2022: 27). З'ясовано, що будь-яка війна існує у двох асиметричних модусах: 1) як фізична реальність і 2) як дискурсивний феномен (Яворська, 2016: 41). У комунікативній площині війна формує військовий дискурс, що має інституційний і неінституційний різновиди. Перший відтворює специфіку різноаспектної мілітарної комунікації (англ. *army communication, military communication*), другий, який, імовірно, можна назвати дискурсом рефлексії про війну, чи, іншими словами, дискурсом осмислення війни, пов'язаний з індивідуальним та / або колективним розумінням й інтерпретацією подій, породжених війною або певним чином з нею пов'язаних. У запропонованому дослідженні ми спираємося на неінституційне тлумачення цього поняття, окреслюючи дискурсивні виміри війни.

Як “соціально сконструйоване знання про певний аспект(и) реальності” (Kress & van Leeuwen, 2001: 4), український дискурс війни репрезентує індивідуальний та / або спільний досвід протидії російській збройній агресії. Одиницями, що здатні узагальнювати й передавати зафіксовані в комунікативному просторі буттєві практики, є концепти. За такого погляду, сам дискурс постає як складна система різних за статусом концептів. Стрижневим, навколо якого формується український військовий дискурс, є концепт війна в Україні – ментальне утворення, що об'єктивує в масовій мовній свідомості знання та уявлення про російсько-українську війну (Ізотова, Ситенька, 2023: 131).

Актуальність і важливість вивчення специфіки екзистенційної боротьби українців за своє вільне і демократичне майбутнє, її сприйняття світовою спільнотою підтверджується тим, що дискурс війни в Україні стає об'єктом багатьох міждисциплінарних розвідок (див., напр., Українське суспільство в умовах війни, 2022; Potapenko, Izotova, 2023; Парахонський, Яворська, 2022; Almutairi, 2024), кожна з яких істотно розширює його онтологічні та епістемологічні контури.

Пропоноване дослідження є спробою реконструювання смислових домінант українського воєнного дискурсу з позицій *лінгвоконцептології* (Ізотова, 2009; Радзієвська, 2010), *мультимодальної семіотики* (Hallet, 2018; Hawkins, 2021; Kress & van Leeuwen, 2001; Nørgaard, 2020) та *когнітивних студій тексту і дискурсу* (Talmy, 2006; Potapenko, 2016; Stockwell, 2020) із залученням інструментарію *трансмодальної стилістики* – нової царини знань, здатної пояснити особливості трансмодального смислотворення в різножанрових і різностильових мультимодальних текстах (Ізотова, Ситенька, 2023, 131–132).

Мета і завдання дослідження

Мета цієї розвідки полягає в розкритті специфіки дискурсивного осмислення російсько-української війни 2022-2024 років шляхом декодування трансмодальних смислів, породжених унаслідок різноаспектної взаємодії вербальних та інших семіотичних засобів маніфестації концепту війна в Україні у вітчизняному воєнному дискурсі. Поставлена мета зумовила необхідність розв’язання низки важливих теоретико-практичних завдань, зокрема: 1) уточнити зміст поняття “український воєнний дискурс” у світлі шкіл сучасної дискурсології; 2) окреслити статус концепту війна в Україні в різножанрових і різностильових текстах, що сукупно формують український мультимодальний воєнний дискурс; 3) дати визначення поняттю “трансмодальна стилістика” і запропонувати комплексну методіку реконструювання концепту війна в Україні в цьому ракурсі; 4) виявити когнітивно-семіотичні принципи взаємодії різних знакових ресурсів, задіяних для мультимодальної актуалізації концепту війна в Україні в досліджуваному корпусі матеріалу; 5) описати когнітивно-прагматичні ефекти, які виникають під час розгортання в мультимодальний спосіб концепту війна в Україні в аналізованому дискурсі.

Методологія дослідження і матеріал

Ілюстративний матеріал становив 65 різножанрових і різностильових англійсько- і українськомовних мультимодальних

текстів, об'єднаних стрижневим для українського воєнного дискурсу концептом війна в Україні.

Комплексна методика дослідження українського воєнного дискурсу в контексті трансмодальної стилістики охоплює низку процедур, як-от:

1. *Ідентифікація ключових, або базових, складників-репрезентантів концепту війна в Україні.* Зазначена процедура передбачає виокремлення з опертям на *предметно-тематичний критерій* (Ізотова, 2016: 58) *ключових*, тобто стилістично салієнтних (Bednarek, 2022), перцептивно акцентованих (Izotova, 2022, 2023) слів і сполучень слів, які розвивають певні підтеми, мікротеми, пов'язані з російсько-українською війною, та імпліцитно або експліцитно актуалізують складники концепту війна в Україні.

2. *Визначення поняттєвих ознак концепту війна в Україні*, що передбачає окреслення концептуальних ознак, установлених за допомогою *компонентного і дефініційного* аналізу словникових тлумачень лексичних репрезентантів складників концепту війна в Україні з подальшим виявленням у їхній структурі сем як елементарних одиниць смислу.

3. *З'ясування образних ознак концепту війна в Україні* шляхом побудови метафоричних концептуальних схем із залученням методики реконструкції *концептуальних метафор* (Lakoff, Johnson, 2003) і *мультимодальних концептуальних метафор* (Forceville, 2008, 2009). Вибір такої методики зумовлений розумінням концептуальної метафори, зокрема й мультимодальної, як аналогової моделі взаємодії концептів, що уможливило висвітлити, вивести у фокус певні ознаки концепту-референта через осмислення його в термінах концепту-корелята (Lakoff, Johnson, 2003).

4. *Установлення асоціативних ознак концепту війна в Україні* за допомогою реконструкції асоціативних образів із використанням *вільного психолінгвістичного експерименту* (Недашківська, 2020; Ізотова, Ситенька, 2023)¹.

---

¹ Вільний психолінгвістичний експеримент було проведено серед студентів старших курсів Київського національного лінгвістичного університету навесні 2023 року. Зважаючи на обмеженість обсягу публікації, результати експерименту не було включено до цього розділу.

5. *Окреслення специфіки трансмодальної актуалізації концепту ВІЙНА в УКРАЇНІ*. Зазначена процедура передбачає, по-перше, виявлення когнітивно-семіотичних принципів взаємодії вербального, візуального, аудіального, просторового й кінетичного семіотичних ресурсів під час трансмодального розгортання концепту ВІЙНА в УКРАЇНІ, послуговуючись когнітивною теорією розподілу уваги в мові й тексті (Ізотова, 2022; Potapenko, 2016; Talmy, 2003); по-друге, опис когнітивно-прагматичних ефектів, які дають поштовх до формування трансмодальної стилістики українського воєнного дискурсу.

Виклад основного матеріалу

Концептуальна архітектоніка українського воєнного дискурсу

Традиційно концепти витлумачують як смислові утворення, що здатні відбивати особливості світогляду носія мови – представника певної нації, його / її когнітивні, емотивні та поведінкові патерни. Виконуючи роль “посередника між людиною та тією дійсністю, у якій вона живе” (Радзієвська, 2010: 28), концепт співвіднесений з певною дискурсивною сферою, у межах якої (яких) він функціонує, відкриваючи ті чи ті свої грані (там само).

Точкою відліку під час вивчення особливостей дискурсивної реалізації концепту є з’ясування декількох важливих чинників: 1) окреслення статусу певного концепту в конкретному дискурсі; 2) визначення його структурної своєрідності; 3) розбудова методики реконструкції змісту концепту.

За своїм *статусом* концепт ВІЙНА в УКРАЇНІ є дискурсотвірним (Ізотова, Ситенька, 2023: 131), адже поряд з іншими, тематично пов’язаними з війною концептами, він репрезентує український воєнний дискурс, експлікуючи його “топіки” (Todd, 2016). Крім того, йому властива національно-етнічна маркованість з огляду на його неабиякий потенціал у розкритті, з одного боку, специфіки національної самоідентифікації українського суспільства під час нинішньої війни, а з другого – спроможність відбивати уявлення світу загалом про наш народ і його боротьбу з російською військовою експансією.

У *структурному* плані концепт війна в Україні є кластерним або складноорганізованим (Ізотова, 2009: 32) утворенням. Його своєрідність полягає в здатності бути представленим у дискурсі певними складниками (там само), які стають неподільними, визначаючи “консистенцію концепту” (Дельоз, Гватарі, 2015: 30). Складники “взаємно координують свої обриси” (там само), поєднуючись для виконання спільної функції(й), спрямованої на реалізацію визначеної мети (Ізотова, 2009: 32). Кластерний концепт стосовно своїх складників перебуває в стані “шугаючого польоту”. Він нібито “безперервно пробігає, проходить крізь них” (Дельоз, Гватарі, 2015: 31–32), щоразу висвітлюючи окремі свої ознаки (Ізотова, 2009: 7).

Складники кластерного концепту є рівнозначними, водночас між ними можливі певні відношення і зв'язки (Ізотова, 2009: 33). Змістово-структурними компонентами кластеру війна в Україні можна вважати концепти, які є ключовими, або базовими, для вираження ідейно-тематичного змісту того чи того тексту, що належить до українського воєнного дискурсу. Так, у корпусі досліджуваного матеріалу кластер війна в Україні репрезентовано концептами БАТЬКІВЩИНА, ВОРОГ, ОПІР (БОРОТЬБА), ПЕРЕМОГА (МИР), ПОМСТА (ВІДПЛАТА), СМЕРТЬ (ВТРАТА), ГОРЕ, СИЛА ДУХУ (НЕЗЛАМНІСТЬ), МАТИ, ЗАХИСТ (ЗАХИСНИК), УКРАЇНСЬКИЙ ВОЇН, АГРЕСІЯ (ЗАГРОЗА), СТРАЖДАННЯ (БІЛЬ), РУЙНАЦІЯ (ЗНИЩЕННЯ), СПУСТОШЕННЯ, ВІДБУДОВА (ВІДРОДЖЕННЯ) і бінарним концептом ЖИТТЯ-СМЕРТЬ.

З огляду на *засоби маніфестації* концепт війна в Україні є мультимодальним, або інтерсеміотичним, конструктом, зміст якого розкривається через “конфігурацію трансмодальних смислів” (Hallet, 2018: 29), сформованих на основі багатоаспектної взаємодії різних семіотичних ресурсів, залучених для репрезентації в досліджуваному дискурсі складників концепту війна в Україні.

Ураховуючи те, що концепт війна в Україні здатен транслювати важливу ідеологічну, аксіологічну, ціннісно-оцінну, асоціативну інформацію, вважаємо, що його основні властивості можуть бути описані через компонентну модель структурної організації, яка охоплює *поняттєвий, образний і асоціативний* складники.

Поняттєвий компонент концепту війна в Україні сформовано низкою дефініційних ознак, установлених за допомогою аналізу

семантичної структури основних лексем на позначення ключових концептів українського воєнного дискурсу в англійській і українській мовах. **Образний** компонент містить перцептивно-оцінну й експресивно-емотивну різновиди інформації, які представлені в досліджуваних мультимодальних текстах словесною, візуальною, звуковою і кінетичною образністю. **Асоціативний** компонент розкривається через систему зв'язків між певним концептом і асоціаціями, що виникають в адресата під час його осмислення в контексті українського воєнного дискурсу. Нагадаємо, що асоціації як психічний феномен – це зв'язки, котрі з'являються за певних умов між двома або декількома елементами розумових процесів (відчуттями, сприйняттями, уявленнями, ідеями), які полягають у тому, що виникнення одного елемента обов'язково спричиняє появу іншого або інших (ВТССУМ).

Так, наприклад, одним із ключових концептів, крізь призму якого інтерпретуються події російсько-української війни в пісні “Батьківщина” українського реп-виконавця Skofka і українського гурту “Kalush Orchestra”, є знищення. Напр.:

***Скільки не стріляй в наш край,
Скільки не пали поля,
Житиме вічно наша Ненька,
Вродить ще не раз земля (5)***

Лексичними маркерами концепту знищення в наведеному уривку є вжиті у формі наказового способу дієслова *стріляй* і *пали* (*Скільки не стріляй в наш край, Скільки не пали поля*). З огляду на те, що пожежа і стрільба традиційно асоціюються зі знищенням, позбавленням життя (ВТССУМ), базовою концептуальною схемою, у термінах якої осмислюється війна в Україні в цій пісні, є російсько-українська війна – це знищення української нації.

Споконвіку українці, що переважно займалися хліборобством, співвідносили *поля* і вирощувані на них культури з *урожаєм* (*Вродить ще не раз земля*). Останній сприймали як запоруку продовження життя, процвітання і добробуту. Отже, умисне спалювання ворогом полів і майбутнього врожаю дорівнювало знищенню українського народу. Ідею руйнівного впливу війни додатково зацентовано словесною

метафорою вбивства українських людей (*Скільки не стріляй в наш край*), а емоційне напруження створює анафоричний паралелізм (*Скільки не стріляй в наш край, Скільки не пали поля*), що експлікує неперервність, постійність загрози, із якою стикається країна. Водночас автор підкреслює неможливість знищення України (*Вродить ще не раз земля*), наголошуючи на непоборності й вічності української нації, яка обов’язково вистоїть у цьому протиборстві (*Житиме вічно наша Ненька*).

Образ вогню-руйнівника є наскрізним для українського воєнного дискурсу, адже знаходить своє втілення і в інших текстах аналізованого масиву ілюстративного матеріалу. Пор.:

Стіни горять в бою.
Мамо, а я стою
Мамо, а я в строю
Нене, я борюсь
Знищу і повернусь! (1)

Концептуальну образну схему російсько-українська війна – це знищення української нації заактуалізовано в пісні “Фортеця Бахмут” гурту “Антитіла” словесним метафоричним образом міста, охопленого вогнем, який знищує будівлі й стіни (*Стіни горять в бою*). Концептуальна опозиція знищення :: протистояння втілена в цьому уривку антитезою *а я в строю, я борюсь, знищу і повернусь* і синтаксичним паралелізмом, що підсилює ідею неможливості вбити сильного духом українського солдата. Ефект глибокої інтимізації створено тут завдяки неодноразовому зверненню до матері (*мамо, мамо, нене*) – найдорожчої людини в житті воїна-захисника.

Отже, концепт війна в Україні є дискурсотвірним, інтерсеміотичним, національно маркованим кластерним утворенням, репрезентованим в українському воєнному дискурсі сукупністю ключових концептів, які узагальнюють досвід боротьби українського народу проти російської воєнної агресії.

Трансмодальна стилістика українського воєнного дискурсу

Мультимодальність, що сягає своїми витокami соціальної семіотики (Kress & van Leeuwen, 2001; Kress, 2010), уважають

трансдисциплінарною галуззю знань (Hawkins, 2018: 1), пріоритетні завдання якої полягають у вивченні специфіки функціонування різних семіотичних ресурсів (англ. *semiotic resources*) у певному соціально-історичному і культурному контекстах з подальшим установленням їхньої ролі в смислотворенні. Потенціал закладених у знаках смислів зумовлює досвід їхнього минулого використання і можливості їхнього імовірного вживання у визначених соціальних контекстах із залученням певного семіотичного режиму (van Leeuwen, 2005: 285). Розглядаючи мультимодальність як симбіоз лінгвістики і семіотики, Г. Кресс наголошує, що вона охоплює комунікацію за допомогою різних модусів (англ. *modes*), тобто “соціально сформованих і культурно заданих знакових ресурсів смислотворення” (Kress, 2010: 79). Зауважимо, що в нашому дослідженні ми використовуємо терміни “модус” і “семіотичний ресурс” як синонімічні (пор. Nørgaard, 2020).

Новітні мультимодальні студії (див., напр., Ізотова, Ситенька, 2023; Hallet, 2018; Hawkins, 2021; Nørgaard, 2020) спрямовані на розв’язання низки стрижневих питань, як-от: 1) вивчення смислотвірного потенціалу окремих семіотичних ресурсів; 2) з’ясування механізмів їхньої взаємодії в мультимодальному смислотворенні; 3) установлення жанрово-стильових чинників репрезентації та рецепції мультимодальності.

У парадигмі сучасної науки вже традиційним стало залучення метафори *повороту* (англ. “*turn*”) для інтродукції новітніх дослідницьких тенденцій, які, віддзеркалюючи онтологічні й епістемологічні пріоритети теоретико-методологічних розвідок, демонструють вектори розвитку сьогочасної вченої думки. У царині філології, зокрема, йдеться про когнітивний (Stockwell, 2020), дискурсивний (Corson, 1995), наративний (Kreiwirth, 1992) повороти.

Одним із *поворотів*, який дослідники активно використовують для дескрипції теперішнього етапу розвитку науки, є “трансповорот” (англ. “*trans- turn*”) (Hawkins, Mori, 2018: 1). ‘Транс-’ означає перетинання кордонів чи меж (Hawkins, Mori, 2018: 1; Hawkins, 2021). ‘Транс-’ рух сигналізує про необхідність трансцендування категорій, що традиційно формували наше уявлення про світ і його мешканців, природу знань і ресурси комунікації (там само). Префікс ‘транс-’

(‘*trans-*’) акцентує такі характеристики об’єктів, як непостійність і гнучкість, ставить під сумнів наявність кордонів і меж (там само).

У контексті концепції мультимодальності ‘*транс-*’ передбачає перетинання кордонів модусів (англ. *modes*) та / або семіотичних ресурсів (англ. *semiotic resources*), “безпосереднє динамічне компонування і взаємодію засобів смислотворення” (Hawkins, 2021).

Конструювання трансмодальних смислів ґрунтується на принципі інтеграції відібраних у певний спосіб семіотичних ресурсів (“*resource integration principle*”) (Baldry & Thibault, 2006: 18, 24). Зауважимо, що “ці ресурси існують не як окремі модуси смислотворення, а поєднуються для формування складного цілого, яке не може бути зведене до або пояснене в термінах простої суми його окремих частин” (там само). На думку данської дослідниці Ніни Норґард, мультимодальність передбачає мультизнаковий семіозис (Nørgaard, 2020: 2).

Загалом можна говорити, принаймні, про три підходи до когнітивно-функційної ієрархії семіотичних ресурсів під час трансмодального конструювання смислів (див., напр., Hawkins, 2021; Hallet, 2018; Nørgaard, 2020). Згідно з першим, домінантну роль у трансмодальній смислопобудові виконує вербальний компонент, решта ж семіотичних ресурсів, зокрема типографія, композиція, колір, звук, жест і вираз обличчя є допоміжними. Згідно з другим, навпаки, дещо нівелюється значущість вербальних ресурсів, а перевага надається невербальним. Підкреслюється, що декодування трансмодальних смислів здійснюється з опертям не лише і не стільки на мову, скільки на інші знаки, сама ж комунікація визнається ширшою, ніж суто мовна. Третій підхід проголошує рівнозначність та інтегративність усіх задіяних у смислотворенні семіотичних ресурсів, а адекватне реконструювання смислів у мультимодальному тексті уможлиблюється лише за умови їх повної сполученості й холістичного сприйняття.

Отже, сенсуалізація, тобто віднаходження й інтерпретація смислів, українського воєнного дискурсу ґрунтується на аналітичному підході до мультимодального тексту й передбачає інтегративне сприйняття всіх значень, що транслюються окремими знаками під час розгортання ключових концептів такого дискурсу, їхню взаємодію і конструювання

на цій основі трансмодального, тобто синтезованого, цілісного смислу тексту (див. Hallet, 2018: 29).

Пролити світло на своєрідність систематизації семіотичних ресурсів, що використовуються для актуалізації ключових концептів українського воєнного дискурсу і розшифрування породжених ними смислів, на наш погляд, здатна *трансмодальна стилістика* (Ізотова, Ситенька, 2023), яка має інтенційні й рецептивні виміри маніфестації.

В інтенційному аспекті дискурсивної семантики трансмодальна стилістика представлена сукупністю когнітивно-прагматичних ефектів, що виникають завдяки спеціальному відбору й комбінуванню різних семіотичних ресурсів, які беруть участь у смислотворенні. Тут така стилістика пояснює вмотивованість вибору того чи того знакового коду під час дискурсивної мультимодальної комунікації.

У рецептивному ключі трансмодальна стилістика опредметнює когнітивно-семіотичні механізми конструювання трансмодальних дискурсивних смислів на основі взаємодії різних знакових ресурсів. Йдеться про те, що вона здатна експлікувати певні ігри модусами в процесі конструювання дискурсивних смислів, адже різні модуси пропонують відмінні / неоднакові можливості для смислопобудови, зумовлені, зокрема, контекстом і прагмастилістичними цілями комунікації (Maguo-Schröder, 2018: 88).

Трансмодальність у реконструкції концепту війна в Україні

Трансмодальне конструювання змісту (поняттєвого, образного, асоціативного) концепту війна в Україні в англійськомовному і українськомовному мультимодальному воєнному дискурсі ґрунтується переважно на трьох когнітивно-семіотичних принципах взаємодії між вербальними та іншими семіотичними ресурсами, зокрема *комплементарності*, *підсилення* або *послаблення* і *контрадикторності* (Ізотова, Ситенька, 2023: 132).

Когнітивно-семіотичний принцип семантико-сислової *комплементарності* передбачає, що під час трансмодального смислоконструювання семіотичні модуси доповнюють один одного, надаючи додаткової інформації для осмислення ідейно-

тематичної канви мультимодального дискурсу. Розглянемо реалізацію зазначеного принципу на прикладі трансмодального розгортання концепту спустошення в українському пісенному воєнному дискурсі. Напр:

Ой на ой на горі
 Гойдав гілля горіх
 В небі *ні сонця, ні зорі*
Нема ні кобзи, ні кобзарів
Пусто на вулицях
П-п-пусто на полицях
 Була вкусна *паляниця*
Тепер не густа поляна ця
 В полі вітер водиться
 Росте біла чорниця
 Сидить *сумує криниця*
Нікому пить не хочеться
Плаче ліс — там ні душі
Втратив біс товаришів
Недописані вірші
Вицвітуть на аркуші (6)

Концепт спустошення вербалізовано в наведеному уривку з пісні “Ой на ой” українського виконавця Skofka лексико-синтаксичними і словесно-образними засобами, що передають семантику тотальної фізичної і душевної порожнечі людей, які переживають війну. Сукупно вони використані для створення образів безлюдного міста (*Пусто на вулицях; Нема ні кобзи, ні кобзарів*), порожніх полиць у магазинах (*П-п-пусто на полицях; Була вкусна паляниця*), опустілої сільської місцевості (*Сидить сумує криниця; Нікому пить не хочеться*) і незвичної природи (*В небі ні сонця, ні зорі; Плаче ліс – там ні душі*). Національно-етнічне забарвлення концепту спустошення досягається за допомогою алюзійної образності, що відсилає до символів української культури (*Була вкусна паляниця; Нема ні кобзи, ні кобзарів*). Персоніфіковані емотивні образи криниці (*Сидить сумує криниця*) і лісу (*Плаче ліс – там ні душі*) передають стан емоційної спустошеності українських людей під час війни. Іншою концептуальною метафорою, за допомогою якої

осмислюється протиборство в цьому уривку, є ВІЙНА – ЦЕ ЗЛО, словесною репрезентацією якої є міфологічний образ біса (*Втратив бис товаришів*).

Візуалізацію спустошеності у відеокліпі до пісні створено завдяки просторовому образу безлюдних вулиць і зруйнованих будівель, що разом із звуковим відеорядом вибухів актуалізують інтерсеміотичний концепт руйнування (див. Рис.1).

Рис. 1. Інтерсеміотичне втілення концептів спустошення і руйнування у відеокліпі “Ой на ой” (Skofka)

Ламаний глухий ритм музики, низькі басы і монотонне озвучення тексту виконавцем істотно насичують і семантично розширюють образний зміст зазначених концептів, виражений словесними й візуальними засобами. У такий спосіб трансмодальне смислотворення в проаналізованому уривку з пісні “Ой на ой” забезпечують вербальні, звукові та візуальні семіотичні модули, інтеграцію яких ґрунтовано на принципі семантико-сміслового доповнення.

Когнітивно-семіотичний принцип семантико-сміслового підсилення або послаблення висвітлює своєрідну функційно-сміслову ієрархію між семіотичними ресурсами, задіяними в конструюванні трансмодальних дискурсивних смислів. Так, наприклад, вербальний компонент може набувати статусу домінантного, а отже, відігравати

провідну роль у смислотворенні, а невербальний – допоміжну, інтенсифікуючи чи послаблюючи перший, або навпаки, невербальний компонент лідирує під час смислотворення, а вербальний його артикулює через посилення / послаблення.

Так, семантико-сміслові *послаблення* між семіотичними ресурсами простежуємо під час інтерсеміотичної актуалізації концепту війна в Україні у відеокліпі на пісню “Квіти мінних зон” гурту “Океан Ельзи”. Когнітивно-дискурсивне осмислення війни відбувається крізь призму низки концептуальних схем, як-от: війна – це істота, війна – це агресивна сила, що докорінно змінює людину, війна – це знищення історичної пам’яті нації, війна – це горе, війна – це стійкість та війна – це протистояння життя і смерті. Напр.:

Вона рве твої думки!
Вона — пам’ять навпаки!
Вона — сльози і бетон!
Вона — квіти мінних зон!
Дихає війна
Ні, мамо, це не сон (4)

Когнітивно-семіотичним підґрунтям реконструювання зазначених концептуальних схем у наведеному з пісні уривку слугує широка палітра словесних метафоричних образів. Так, персоніфікована метафора подиху (*Дихає війна*) зображує війну як істоту; гіперболізована персоніфікована метафора розриву (*Вона рве твої думки!*) створює гіпертрофований сенсорно-емотивний образ війни як агресивної, інтенсивної сили, що докорінно й насильно змінює світобачення людини під час війни. Словесна метафора *Вона – сльози і бетон!* імплікує полярність емоцій людей, які вимушені переживати війну. З одного боку, це емоції болю і горя, виявами яких є плач людей (*Вона – сльози <...>*), а з другого – стійкість, міць, сила духу українців, що транслюються метафорою бетону (*Вона – <...> бетон*). Потужна метафора пам’яті (*Вона – пам’ять навпаки*), яка містить елемент смислової парадоксальності, наголошує на тому, що війна спотворює, руйнує історичну пам’ять нації, змушує людей переосмислювати фундаментальні істини. Візуальна метафора квітів, які ростуть на території військових дій (*Вона – квіти мінних зон*),

актуалізує концептуальну опозицію *життя :: смерть*, наголошуючи на переможності життя над смертю, додатково акцентуючи парадоксальну природу війни. Емоційне напруження в цьому уривку створюється завдяки анафоричному повтору особового займенника *вона*, вжитого замість іменника *війна*, який з'являється вже в кінці рефрейну.

Слід зазначити, що жодна з актуалізованих за допомогою вербальних засобів концептуальних схем не реалізується в невербальній площині цього уривка. (див. Рис. 2).

Рис. 2. Невербальний образ українських воїнів у відеокліпі до пісні "Квіти мінних зон" ("Океан Ельзи")

У відеоряді до проаналізованого тексту концепт війна в Україні переважно репрезентовано через концепт український воїн, маніфестований невербальною поведінкою військових Збройних сил України, які їдуть вулицями мирного міста додому, щоб потім знову повернутися на війну. Невербальний образ українських солдатів сконструювано тут переважно з опертям на вираз їхніх обличчя і поглядів, з яких зчитується зосередженість, серйозність і подекуди драматизм. Отже, емоційно потужна словесна образність, використана для зображення концепту війна в Україні, супроводжується емоційно стриманою невербалістикою.

Семантико-сміслові *підсилення* вербального компонента візуальним властиве обкладинкам книжок і журналів та ілюстрованому друкованому новинному дискурсу війни в Україні, оскільки тут візуальний компонент є важливим для привернення уваги адресата (див. Рис. 3).

Рис. 3. Обкладинка книги “Лютий лютий 2022.

Свідчення про перші дні вторгнення” Дар’ї Бурої та Євгенії Подобної

Концепт війна в Україні актуалізовано на обкладинці книги “Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення” Дар’ї Бурої та Євгенії Подобної в експліцитно-імпліцитний спосіб. Безпосереднім лексичним репрезентантом цього концепту є іменник *вторгнення*, що розгортає семантику військової агресії, нападу або незаконного проникнення на чужу територію з метою встановлення контролю або зайняття її (ВТССУМ). У непрямий спосіб досліджуваний концепт унааявлено завдяки омонімічній грі, суть якої полягає в обігруванні семантики кровожерливості, хижості, сили, того, що приносить тяжкі страждання, муки, яка закладена в прикметнику *лютій* (ВТССУМ), і семантики іменника *лютий*, що вказує на календарний місяць року, коли розпочалася повномасштабна російсько-українська війна. Акцентована експресивність утілена тут за допомогою ігрового прийому семантичної мультиплікації, вираженого повтором слова *лютій*. Отже, базовою концептуальною схемою, яка закладена в назві книги “Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення”, є війна в Україні – це незаконне військово вторгнення, що приносить людям тяжкі страждання і муки.

Невербалістика в репрезентації концепту вторгнення виражена візуальними образами руйнування, пожежі, масованих обстрілів з боку росії, які несуть страх і загрозу для маленької беззахисної родини – мами, її малечі й kota, що намагаються знайти прихисток у підвалі будинку. Кольорова гама обкладинки з переважанням чорного, сірого і червоного кольорів посилює драматизм ситуації. Гру з візуальним простором зреалізовано із залученням прийому перцептивної салієнтності. Йдеться про те, що обстрілюваний російськими ракетами будинок зображений крупним планом, водночас підземне сховище займає на обкладинці порівняно невелику площу. Таке розташування просторових об'єктів виражає ідею безпорадності й беззахисності українців, які вимушені ховатися в підвалах будинків.

Когнітивно-семіотичний принцип семантико-сислової *контрадикторності* ілюструє значеннєві протиріччя чи розбіжності, що виникають між різними семіотичними ресурсами під час мультимодальної комунікації. Прикладом зазначеного принципу може слугувати пост із соціальних мереж, який став мемом і набув активного поширення на початку повномасштабного вторгнення (див. Рис. 4).

Рис. 4

Оформлення текстового повідомлення під рубрикою “Важливо!” і посилання на Міноборони (*Міноборони просить не розповсюджувати інформацію*) нагадує офіційні сповіщення, котрі органи державної влади надсилають українцям у воєнний час. Ужите на початку посту, воно відразу налаштовує читача на сприйняття серйозної і важливої інформації. Водночас згадка про *птахів з біолабораторій* є алюзією на фейк, поширений російськими ЗМІ у перший рік повномасштабної війни, про штучно виведених птахів, які українці використовують як секретну зброю. Оскільки цей фейк активно висміювався в українському медіапросторі через його абсурдність і став розповсюдженим мемом, алюзія на нього змінює загальну тональність повідомлення, виявляючи його жартівливий характер.

На фото, яким авторка проілюструвала пост, немає птахів, натомість зображені вирізані з використаних шин фігури лебедів. Вони були надзвичайно популярними в деяких містах і селах України і свого часу стали ознакою несмаку в українській культурі. Єдиним, що об’єднує вербальний та візуальний модуси в цьому мультимодальному тексті, є образи реальних і штучних птахів. Поєднання переважно в контрадикторний спосіб вербального й візуального модусів створює ефект ошуканого очікування, додаючи грайливості тексту повідомлення. Це натякає на те, що саме такий, імовірно, мають вигляд птахи, які, як стверджується, були створені в українських біолабораторіях.

Варто зауважити, що взаємодія різних семіотичних ресурсів виявляє принцип перемикування “фігури” й “тла”, тобто акцентування одного знакового модусу (він утворює фігуру), натомість решта модусів відходить на другий план (тло), а самі механізми взаємодії набувають експліцитного або імпліцитного характеру. Відбувається своєрідна гра семіотичними модусами, націлена на семантико-сміслову акцентування / переакцентування.

Розглянемо принцип перемикування семіотичних ресурсів під час трансмодального смислотворення в українському воєнному дискурсі на прикладі відеокліпу до пісні “#Мрія” української виконавиці Джері Хейл. Напр.:

Вони можуть розбомбити Щастя
Вони можуть розстріляти Мрію (3)

Концепт війна в Україні ідентифікують у наведеному уривку з пісні “#Мрія” лексичні одиниці *розбомбити* і *розстріляти*, у семантичній структурі яких наявні семи ‘знищення’, ‘руйнація’ і ‘смерть’ (ВТССУМ). Національно-етнічне маркування концепту війна експліковано алюзійним уживанням назв міста *Щастя* і флагмана української авіації, літака *АН-225 “Мрія”*, який у 2009 був занесений до Книги рекордів Гіннеса і набув символічного значення для української авіації. Місто і літак були знищені російськими загарбниками в перші дні повномасштабного вторгнення в Україну. Водночас відомо, що щастя і мрія є стрижневими цінностями українців (див., напр., Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах, 2013). Тому ономасіологічна інтертекстуальна гра, підґрунтям якої є вживання в пісні власних імен, у яких закодовані українські цінності й символіка, уможливило побудову концептуальних схем РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА – ЦЕ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ і РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА – ЦЕ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИМВОЛІКИ.

Відеоряд до кліпу змонтовано в такий спосіб, що на передньому плані, зверху зображення, накладено слова пісні, які з’являються в кадрі на кілька секунд, а потім відразу розчиняються і зникають за допомогою відповідного відео-ефекту (див. Рис. 5).

Рис. 5. Гра семіотичним модусами у відеокліпі до пісні “#Мрія”

Ефект появи / зникнення вербального компонента в мультимодальному тексті пісні дає змогу постійно тримати словесний ескіз виконання у фокусі уваги адресата, натомість візуальний і аудіальний елементи слугують тлом до вербального.

Перші рядки пісні співачка виконує тихим голосом під негучний, майже невиразний музичний супровід, зосереджуючи в такий спосіб увагу глядача на вербалістиці пісні. Згодом відбувається наростання інтенсивності, сили й динаміки звука і вокалу виконавиці. Отже, фокус уваги з вербального компонента цього мультимодального тексту, що містить повтор уже знайомих аудиторії слів, переміщується на відеоряд до пісні, який поповнюється новими для слухачів візуальними образами – фотографіями розбомбленого міста Щастя і понівечених решток зруйнованого ворогами літака “Мрія” (див. Рис. 6).

Рис. 6. Гра семіотичними модусами у відеокліпі до пісні “#Мрія”

Отже, у центрі уваги адресата опиняються фотографії, а об’єм текстового компонента, що з’являється в кадрі, скорочується до двох ключових слів. Одним із них на кадрі розбомбленого міста слугує зображення дорожнього знака із назвою міста, що стає локусом злиття вербального й візуального модусів. Така артикуляційна гра семіотичними модусами дає змогу тримати у фокусі уваги глядача попеременно вербальний, візуальний та аудіальний компоненти, нагнітаючи впродовж розгортання відеокліпу семантико-сміслову і емоційне напруження, забезпечуючи трансмодальне смислотворення.

Висновки і перспективи

Проведене дослідження виявило, що мультимодальному українському воєнному дискурсу властива жанрова і стилістична гетерогенність. Сміисловою скріпою для текстів, які його формують, є концепт війна в Україні. Узагальнюючи героїчний

досвід боротьби українського народу під час вітчизняної війни, він виконує функцію дискурсотворення, характеризується кластерною структурою, національною маркованістю, інтерсеміотичною природою маніфестації та сценарною моделлю розгортання, що унаслідок значущі етапи війни в Україні.

Сенсуалізація мультимодального дискурсу війни в Україні шляхом реконструювання поняттєвих, образних і асоціативних ознак концептів-репрезентантів кластеру ВІЙНА в Україні відбувається трансмодальним способом. Це передбачає смислову інтеграцію вербальних та інших семіотичних ресурсів, зокрема візуальних, просторових, аудіальних, кінетичних, взаємодія яких породжує смислові домінанти українського воєнного дискурсу, як-от: героїзм і незламність українського народу, непоборна віра в перемогу добра над злом, готовність захищати свою Батьківщину від ворога тощо. Взаємодія між зазначеними семіотичними ресурсами під час конструювання трансмодальних смислів у проаналізованому корпусі матеріалу відбувається за когнітивно-дискурсивними принципами семантико-смислової компліментарності, підсилення / послаблення і контрадикторності, вираженими експліцитно або імпліцитно. Під час трансмодального вибудовування смисли можуть комбінуватися між собою в режимах фокусування / дефокусування семіотичних ресурсів. Перспективи подальших розвідок в окресленому науковому напрямку вбачаємо в дослідженні своєрідності трансмодального смислотворення в інших типах дискурсу.

Література

- Дельоз, Ж., Гватарі, Ф. (2015). *Що таке філософія?* Львів: Астролябія.
- ВТССУМ: *Великий тлумачний словник сучасної української мови.* (2005). Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун.
- Ізотова, Н. П. (2009). *Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англомовних біографічних романах ХХ століття: семантико-когнітивний та нарративний аспекти:* дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ.
- Ізотова Н. П. (2016). Лінгвопоетика англомовного художнього психонаративу (на матеріалі романів Дж. М. Кутзее). *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія* 19(1), 55–64.

- Ізотова, Н. П. (2022). Ігрова стилістика як новий напрям мовознавчих студій. *Modern Aspects of Science. The international collective monograph*. 20. Česká republika. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.: Publishing Group “Vědecká perspektiva”.
- Ізотова, Н. П., Ситенька, О. В. (2023). Трансmodalьна стилістика українського воєнного дискурсу: репрезентація і рецепція. В “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*”. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції “Наративи сучасної України у світовій геополітиці”, 18–19 травня 2023 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 131–133.
- Недашківська, Т. Є. (2020). *Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи): монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Парахонський Б. О., Яворська Г. М. (2022). *Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни*. Національний інститут стратегічних досліджень.
<https://niss.gov.ua/news/statti/porodzhennya-viyny-z-bezsylyya-myrusmyslova-lohika-viyny>
- Радзівєвська, Т. В. (2010). *Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту: Текст – соціум – культура – мовна особистість*. Київ: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”.
- Степаненко, В. (2022). Суспільний досвід і смисли російсько-української війни: соціологічні інтерпретації. В *Українське суспільство в умовах війни: Колективна монографія* / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України. С. 25–34.
- Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах: Колективна монографія*. (2013). / Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. (сс. 166–209). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Українське суспільство в умовах війни: Колективна монографія* (2022). / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Яворська, Г. М. (2016). Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети*. Серія: Політика, 4, 41–48.
- Almutairi, M. (2024). Language, violence, and media: Translating Russia-Ukraine 2022–2023 war from Arabic to English. *Forum for Linguistic Studies*, 6(1).
<https://fls.acad-pub.com/index.php/FLS/article/viewFile/2026/1084>

- Baldry, A. & Thibault, P. J. (2006). *Multimodal Transcription and Text Analysis: A Multimedia Toolkit and Coursebook*. Sheffield: Equinox Publishing.
- Bednarek M. (2022). *Language and Characterisation in Television Series*. The Sinclair Lecture delivered during Corpus Linguistic Summer School 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8BWXYbR_lo4 (дата звернення: 30.01.2024).
- Corson, D. (1995). *Discourse and power in educational organizations (Understanding education and policy)*. Toronto: OISE Press.
- Forceville, C. (2008). Metaphors in pictures and multimodal representations. In W. R. Gibbs (Ed.). (pp. 462-482). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Forceville, C. & Urios-Aparisi, E. (Ed.). (2009). *Multimodal Metaphor*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Hallet, W. (2018). Reading Multimodal Fiction: A Methodological Approach. *Anglistik: International Journal of English Studies*. 29(1), 25–40.
- Hawkins, M., Mori, J. (2018). Considering ‘Trans-’ Perspectives in Language Theories and Practices. *Applied Linguistics*, 39(1), 1–8.
- Hawkins, M. R. (2021). Global StoryBridges: Being and Becoming. In M. R. Hawkins (ed.) *Transmodal communications: Transpositioning semiotics and relations*. Bristol: Blue Ridge Summit.
- Izotova, N. (2022). Constructing characters multimodally: A focus on pragmatics of film dialogue. *International scientific conference. “Current trends and fields of philological studies in the challenging reality”* : conference proceedings (July 29–30, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. C. 174–177.
- Izotova, N. (2023). Narrating resistance multimodally: A case study of Waiting for the Barbarians Movie. *Cognitive Linguistics in the Year 2023: Abstracts*. Krosno, Poland, 13-15 September 2023. P. 17–19.
- Kreiswirth, M. (1992). Trusting the tale: The narrativist turn in the human sciences. *New Literary History*, 23(3). History, Politics, and Culture (Summer, 1992). P. 629–657.
- Kress, G. R. and van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.
- Kress, G. (2010). *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London; New York: Routledge.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

- Leeuwen van, T. (2004). *Introducing Social Semiotics*. London; New York: Routledge.
- Maruo-Schröder, N. (2018). Framing War: Teaching (with) the Graphic Novel *The Photographer*. *Anglistik: International Journal of English Studies*, 29(1), 87–101.
- Nørgaard, N. (2020). *Multimodal Stylistics of the Novel: More than Words* (Routledge Studies in Multimodality). New York: Routledge.
- Potapenko, S. (2016). Cognitive rhetoric of effect: Energy flow as a means of persuasion in inaugurals. *Topics in Linguistics*, 17 (2), 12–25.
- Potapenko, S., Izotova, N. (2023). Ukrainian President Zelenskyy's war discourse: An idea-turned-effect analysis. *16th International Cognitive Linguistics Conference. Book of Abstracts*, 564. Accessed at: https://iclc16.github.io/abstracts/ICLC16_BoA.pdf
- Stockwell, P. (2020). *Cognitive Poetics. An Introduction*. 2nd ed. New York: Routledge.
- Talmy, L. (2003). *Towards a cognitive semantics*. Volume 1: Concept Structuring Systems. Denver: Bradford Books.
- Todd, R. (2016). *Discourse topics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Антитіла. *Фортеця Бахмут*.
https://youtu.be/OmqLVrUXsTQ?si=aUWgY_g9nfsIE72I
2. Бура Д., Подобна Є. (2022). *Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення*. Харків: Фоліо. 192с.
3. Джері Хейл. #Мрія. <https://youtu.be/YujzhGdUIFE?si=1mPN3vHwwdbrkk3M>
4. Океан Ельзи. Квіти мінних зон.
https://youtu.be/jMiovGnZMDk?si=mFo-6uVCo09GUN7_
5. Kalush feat. Skofka. Батьківщина.
<https://youtu.be/CSocSHyU5Y?si=DrN221HE1BIIzKLF>
6. Skofka. Ой на ой.
<https://youtu.be/PcaCISyT-X0?si=LjphG0ANfbXLP4tM>
7. Як в Україні жартують з російської пропаганди та пишуться своїми захисниками. Дрогобич-City. Українські меми про війну | Як жартують українці під час війни – Дрогобич.City (drohobych.city)

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ В ОПТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ: ВІД ІМПЕРАТИВІВ ДО ВАРТОСТЕЙ

Анотація. У розвідці схарактеризовано сучасну аксіологічну трансформацію, зокрема проаналізовано етико-моральну персональну ідентичність як можливість бути особистістю, здатною презентувати свою епоху, свій час і свою націю. Досліджується проблема практичної реалізації такої ідентичності, у світлі чого наголошується, що сучасні ціннісні й соціальні практики є питанням національної гідності кожного українця, добровільним свідомим вибором мати таку гідність і бути здатним її реалізувати на рівні самоідентифікації власної автентичності. Зазначено, що посутню тріаду “національна гідність / ідентичність / автентичність” досліджує переважно аксіологія, а реалізується вона на рівні етичної звичаєвості як особистої моральної відповідальності сучасної людини (перед собою, іншими, соціумом, історією). Наголошено, що така персональна відповідальність не оминає амбівалентних і часто суб’єктивних критеріїв формування автентичних цінностей як вартостей (а не універсалістських імперативів) у дзеркалі ідентифікації самості як духовної градації особистості-персони. Підсумовано, що виокремлення провідних критеріїв становлення самоідентичності та її вплив на формування сучасних вимірів соціальних ідентичностей здійснюється в оптиці аксіологічного, культурного і соціального бекґраундів. Водночас перетворення нормативної регуляції індивіда в ціннісно-вартісну перебуває в Україні на етапі становлення, а окреслена посутня тріада “національна гідність / ідентичність / автентичність” перманентно віддзеркалюється і трансформується в реаліях українського воєнного дискурсу.

Ключові слова: автентичність, вартість, воєнний дискурс, ідентичність, імператив, національна гідність, цінність.

Abstract. The chapter examines modern axiological transformation, in particular, it analyzes ethical and moral personal identity as an opportunity to be a person capable of presenting one’s era, time and nation. The study investigates the problem of practical fulfilment of such identity, in the light of which it emphasizes that modern value-oriented and social practices are a matter of national dignity of every Ukrainian national, a voluntary conscious choice to have such dignity and be able to fulfil it at the level of self-identification upon one’s own authenticity. The authors point out that the fundamental triad “national dignity / identity / authenticity” is studied mainly by axiology, and it is fulfilled at the level of ethical conventionality as a personal moral responsibility of a modern human (to himself/herself, others, society, history). It is emphasized that such personal responsibility does not bypass the ambivalent and often subjective criteria for the formation of authentic values as “worths” (rather than universalistic imperatives) in the mirror of self-identification as a spiritual gradation in an individual-person. The chapter concludes that the identification of the leading criteria for the development of self-identity and its influence on the formation of modern dimensions for social identities is carried out in the light of axiological, cultural and social backgrounds. At the same time, the process of transforming the normative

regulation of an individual into a value-worth regulation remains in its formative stage in Ukraine, and the outlined fundamental triad “national dignity / identity / authenticity” is permanently reflected and transformed in the realities of the Ukrainian military discourse.

Keywords: authenticity, worth, military discourse, identity, imperative, national dignity, value.

*Світ лежав ще таким первозданним,
що більшість речей не мали назв, і доводилось,
показуючи, тицяти на них пальцем*

Г.-Г. Маркес¹

Вступ

В українському суспільстві особливо гостро нині постають філософські питання трансформації категорій “ідентичність” та “автентичність”, що по-новому відображені в українських воєнних реаліях крізь призму національної гідності на глибинному присутньому рівні. Які ж чинники формування персональної та спільної ідентичностей є контроверзами ідеологічним нарративам, класичним і сучасним? Наскільки така ідентичність відповідає запитам універсалізму (приміром, прав людини) і макроетики? Чому коректно (і чи взагалі коректно) говорити про ребрендинг універсалістської макроетики або про реактуалізацію метанаративів, які в кінці ХХ століття так гучно “поховав” Ж.-Ф. Ліотар? Спробі розкриття цих питань і присвячена наша розвідка.

Можна констатувати: “одним із маркерів мережевої комунікації сучасності постає епістемологічний, аксіологічний і етичний релятивізм, що часто-густо на рівні масової свідомості / масової культури розмиває критерії ідентичності. Внаслідок цього так звана “масова” соціальна комунікація відбувається під гаслом “Ad hoc”, таким собі флагманом трендів, мейнстримів, хайпу і тригерів сучасного світу. Окреслені чинники іноді обертаються пізнавальною, ціннісною і моральною невизначеністю, ба навіть екзистенційною розгубленістю

---

¹ Епіграф узятий з джерела: Маркес, Г.-Г. (2022). Сто років самотності; пер. з ісп. О. Буценка та О. Шендрика. Харків: Фоліо. С. 5.

людини, яка майже в усіх сферах свого життя перевантажена потоком інформації і губиться в нескінченному гіпертекстовому просторі” (Комісар, 2023: 41). Така “ерозія істинності” і “дифузія ідентичності”, безсумнівно, потребує нових сталих орієнтирів, як індивідуальних (спільнотнісних, у сенсі блискучої діади Ф. Теніса) на ціннісно-вартісному рівні звичаєвого етосу і топосу; так і соціальних, на рівні логосу, просякненого легітимованою нормативністю високорозвинених суспільств “високої складності” (за влучним висловом Н. Лумана). Більше того, “сучасна людина, здійснюючи спроби виявити соціальну опору і маркери власної ідентичності, іноді відчуває себе в’язнем “печери Платона” – розгубленою і загубленою у світі симулякрів, зануреною і поглинутою “матрицею ідеологій”, про яку вона часто-густо навіть не підозрює” (Комісар, 2023: 42). Напевно, Ю. Крістева мала рацію, говорячи, що дзеркала, у якому монолітний (і монологічний) логос попередньо бачив своє зображення, більше немає, – логосу ніде більше себе спостерігати, “все відбувається на поверхні амальгами” (Kristeva, 2017: 78). Така постмодерністська інтерпретація розмитих і “затертих” вимірів ідентичності виводить нас у атемпоральний і атопічний палімпсест цифрової культури, пропонуючи множину варіантів фундації ідентичності, опиняючись насправді борхесівським “садом стежин, що розходяться”.

Мета і завдання дослідження

Мета цієї публікації – продемонструвати теоретичні і прикладні аспекти трансформації цінностей в оптиці українського воєнного дискурсу. Завдання ж вивчення зумовлені потребою дослідження дієвих критеріїв конституювання цілісного дискурсу ідентичності (у межах якого і реалізується прикладна складова трансформації цінностей) як на рівні свідомості – у рефлексіях самосвідомості як підґрунті присутньої самості, так і на рівні суспільства – у вимірах перманентної соціальної комунікації. Базовим завданням розділу виступає показ шляху і специфіки формування на теренах українського воєнного дискурсу присутньої тріади “національна гідність / ідентичність / автентичність” як етико-аксіологічної призми реалізації особистих цінностей, а не універсалістських імперативів.

Методологія дослідження і матеріал

У процесі написання розвідки були використані міждисциплінарні методи: структуралістсько-феноменологічний, логіко-аналітичний, етико-аксіологічний, культурно-філософський, герменевтико-онтологічний, прогностичний і компаративний. Також активно залучені такі методологічні стратегії, як “історія поняття”, “передрозуміння”, тлумачення, коментар та інтерпретація. Джерельна база повною мірою відображає зазначену методологію. Зокрема, для реалізації мети і завдань дослідження ми зверталися до полілогу між такими дискурсами і парадигмами: аксіології (Комісар, 2023; Культурні цінності Європи, 2014), етики (Бесіди з Кримським, 2011; Тейлор, 2013), макроетики (Апель, 1999), політичної філософії (Fukuяama, 2018; Єрмоленко, 2018; Золотухін, 2023), соціальної філософії (Поліщук, 2022; Фромм, 2020), постмодернізму (Lyotard, 1979; Kristeva, 2017), респонсивної феноменології (Waldenfels, 2011) і філософії діалогу (Бубер, 2012).

Виклад і обговорення основного матеріалу

Для логічного пошуку відповідей на поставлені вище питання пропонуємо звернутися до кількох знакових парадигм кінця ХХ століття. Отже, спочатку згадаймо постмодернізм з його “кризою гранднаративів”. Зокрема, у відомій праці Ж.-Ф. Ліютара “La condition postmoderne” (1979) організація всіх без винятку подій відбувається “за новим принципом”: на думку автора, “ця праця має на меті вивчення умов, у яких перебуває знання в найрозвиненіших суспільствах. Ми вирішили назвати їх “постновітніми”, “постмодерністськими”. Слова “постмодернізм”, “постновітня сучасність” часто вживають на Американському континенті, вони з’являються здебільшого з-під пера соціологів та критиків. Вони означають стан культури після тих змін, які відбулися з правилами гри в науці, літературі та мистецтві, починаючи з кінця ХІХ сторіччя. Тут ми розглянемо ці зміни у зв’язку з кризою оповідей” (Lyotard, 1979: 8). Не оминімо й таку провокаційну тезу Ліютара: “Наука від самого свого виникнення ввійшла в конфлікт з оповідями. Згідно з її критеріями, більшість цих останніх – байки”

(Lyotard, 1979: 9). У цьому аспекті, на наш погляд, заслуговує на увагу думка автора, що “правило консенсусу між відправником і одержувачем мовного висловлення буде визнане прийнятним, якщо воно вписується в перспективу можливої однастайності раціональних умів: такою була оповідь Просвітництва, де герой у сфері знання працює задля доброї етико-політичної мети, задля універсальної злагоди й миру” (Lyotard, 1979: 10). Варто замислитися: а чи не маємо ми, українці, у воєнних реаліях, реабілітацію вказаної Ліотаром “метаоповіді Просвітництва”, але забарвленої, наприклад, цілком раціональною вірою в перемогу? На нашу думку, це питання є і ще довго залишиться відкритим.

Повернімося знову до ретроспекції, адже мова йде про гіпотетичний поворот до “перевідкриття” метанарацій у цифровому ХХІ столітті. Як зазначає Ліотар, “прийдешне суспільство набагато менше залежить від ньютонівської антропології (як і структуралізм або теорія систем) і більше – від прагматики мовних часточок. Проте виробники рішень намагаються управляти цими хмарами соціальності через штампи вхід / вихід згідно з логікою, яка передбачає співмірність елементів і детермінованість усього. Наше життя, за їхніми планами, має служити одній меті – зростанню потужності. Його легітимація в термінах соціальної справедливості, яку розуміють як наукову істинність, слугує оптималізації функціонування системи, її ефективності. Застосування цього критерію до всіх видів нашої поведінки не може обійтися без певного терору, м’якшого чи жорсткішого: або будьте такими, щоб вами легко було управляти, тобто співмірними, або зникніть” (Lyotard, 1979: 10). Як видно, “умови постмодернізму чужі розчаруванню, чужі вони й сліпій позитивності делегітимації. Де можна шукати легітимність, поза метаоповідями? Критерій керованості – це критерій суто технологічний, він не годиться для оцінки ані істинного, ані справедливого” (Lyotard, 1979: 48).

Екстраполоймо окремі ідеї автора на терени дискурсів сучасної соціальної філософії, етики й аксіології. Так, сучасність доводить, що метаоповіді (або, як нам більше подобається, гранднаративи) опинилися не “мертвими”, як у Ліотара, а цілком дієвими, або, якщо говорити більш науковою мовою, реактуалізованими в сучасному світі. Приміром, злободенним постає питання: чим є актуальний концепт “європейські

цінності” – сучасним гранднартивом чи локальною європейською “мікронарацією”? Це ж питання можна задати і щодо перевідкритих у війну українських маркерів ідентичності, таких, як національна гідність і віра в перемогу. У будь-якому разі під час “воскресіння” метанарацій та їх злиття з мікронараціями конститується нова українська автентичність, або, як ми її вже називали, “посутня тріада українського аксіологічного дискурсу “національна гідність / ідентичність / автентичність” (Комісар, 2023: 160).

Звернімося до ще одного дискурсу конституювання ідентичності / автентичності, а саме до вже згаданої на початку розвідки парадигми комунікативної практичної філософії (універсалістської макроетики). К.-О. Апель, один з її засновників, постулював у кінці ХХ століття аргументи *pro* та *contra* етнетики як версії аристотелівської етики “доброго життя”, з одного боку, а з іншого – універсалістської макроетики як (ще донедавна нагальної) умови рівноправності та співпраці різних культур. Апель зазначає: “Якщо слідом за Аристотелем тлумачити етику як загальну телеологічну перспективу оцінювань (*Wertungen*) у сенсі (для мене чи для нас) доброго (*guten*) життя, тобто евдемонії, то сьогодні, здається, існують лише дві альтернативи: або етика автентичного самостійного вибору, як ця радикально індивідуалістична етика постає в екзистенціалізмі, скажімо у Ж.-П. Сартра, або етика, що ґрунтується на належності до усталеної системи культурних цінностей (*Werttradition*) чи до певної соціокультурної життєвої форми (*Lebensform*). Насправді лише сьогодні, коли для окремого індивіда абезсумнівність традиційних (конвенціональних) цінностей набула проблематичного характеру, квазіекзистенційна етика самостійного автентичного вибору стає кінцевим свідомообраним орієнтиром” (Апель, 1999: 355). Однак загалом ці акти самостійного автентичного вибору пов’язані з належністю до певної соціокультурної життєвої форми. Останнє й робить форми поведінки людей та їхні (взаємні моральні) оцінювання такими, що етично очікуються та відповідають вимогам повсякденного життя. Апель наголошує: орієнтації на те, що “належить чинити”, не обов’язково мають визначатись як “неідентичні” (або “неавтентичні”), оскільки для самоствердження та ідентичності сучасної з постпросвітительською ментальністю людини цілком

можливо (і потрібно), щоб вона належала до певної соціокультурної життєвої форми, навіть якщо при цьому екзистенційна умова вільного (автентичного) вибору все ж таки залишається останньою інстанцією. “Така неминуча належність до певної культурної життєвої форми та форми етосу, хоч би як вона давалася взнаки – більш релігійно чи більш етнічно, доводиться сьогодні не тільки герменевтично зорієнтованими філософами (а саме постгайдеггерівською та поствітгенштейнівською школами), а й емпіричними соціальними дослідженнями та науками про культуру” (Апель, 1999: 359).

На нашу думку, нормативна перевага макроетики кінця ХХ століття насправді поступається у воєнних українських реаліях етиці автентичності (у сенсі концепції Ч. Тейлора), претендуючи на постановку питання: що *на часі* означає бути автентичним собі та своїй нації, тобто *бути собою*? Адже саме “взаємини особистості зі спільнотою складають той простір, у межах якого відбувається діалогічний процес формування особистої ідентичності” (Тейлор, 2013: 11). На думку ж українського філософа С. Кримського, стрижнем самоідентифікації особистості є її духовність, пов’язана з автентичністю / ідентичністю як чинниками “саморозбудови особистості”. “Сьогодні ми вже не маємо дефіциту ідей – на ХХ сторіччя людство, здається, винайшло вже всі ідеї власного порятунку, але щодалі відчутнішим стає дефіцит людських якостей. А вони надійніші, на них більше можна покладатися, ніж на абстрактні ідеї. На мою думку, проблема людських якостей – це і є проблема монадності особистості, проблема особистісної репрезентації свого часу” (Кримський, 2011: 144).

Постає логічне питання: чи існують засадничі критерії, здатні належним чином кореспондувати тріаду “національна гідність / ідентичність / автентичність”? Звернімося до кількох визначень концепту ідентичності. Так, у глосарії до збірки “Культурні цінності Європи” запропоновано визначати ідентичність як “суб’єктивне відчуття (соціальної) належності, внутрішньої цілісності та біографічної неперервності” (Культурні цінності Європи, 2014: 549). Натомість Ф. Фукуяма наголошує, що “ідентичність” як поняття має багато значень, у деяких випадках – це соціальна роль, а в інших – основна інформація про особу (особисті дані): “я живатиму слово “ідентичність” у конкретному значенні; передусім ідентичність

виростає з розмежування між внутрішнім “я” і зовнішнім світом суспільних правил і норм, який не визнає належним чином цінності й гідності внутрішнього “я”. Але тільки в наші часи утвердилася думка, що справжнє внутрішнє “я” цінне саме по собі, а зовнішнє суспільство систематично його недооцінює. Не внутрішнє “я” потрібно змушувати відповідати суспільним правилам, змінюватися повинно саме суспільство” (Fukuyama, 2018: 19).

У сучасному українському соціально-філософському дискурсі “саме ідентичність на основі громадянськості відіграє важливу роль у виборі між двома системами: тоталітарною і цивілізаційною. Більшість суспільств надають перевагу цивілізаційній демократичній системі, адже вона є системою можливостей, у той час як тоталітарна є світом володаря, де діють шекспірівські правила” (Поліщук, 2022: 28). Отже, “ідентичність слугує паспортом для легалізації нарративу певної нації, громади чи групи. При цьому ідентичність замінює всі фактори культурного детермінізму, такі, як: біологія, раса, колір шкіри чи соціальний клас – усе, що сприймається, як доля. Для ідентичності не існує долі, вона сама є рухомою для сучасного світу” (Поліщук 2022: 28).

У сучасній соціальній філософії існує думка, що європейська цивілізація будується навколо архітектонічних метафор: так, “цивілізація має на чомусь триматися, а її правил мають дотримуватися: все її життя, все її саморозуміння крутиться навколо архітектонічної уяви” (Єрмоленко, 2018: 17). Тому ідеологічні дискурси останніх двох століть завжди перебували в парадоксальному становленні, безупинно змінюючи одяг, маски чи аргументи, винаходячи собі нових супротивників, власне минуле, походження, генеалогію. “Ідеологічні системи – консервативні, ліберальні, соціалістичні, комуністичні, фашистські, нацистські тощо – хотіли бути архітектонічними дискурсивними єдностями, закритими на самих собі, але ніколи ними не були; вони підпільно обмінювалися своїми ідеями та своїми аргументами, аби наново себе винайти та наново себе створити” (Єрмоленко, 2018: 18).

Спроби відповідей на питання, поставлені вище, можна віднайти, на нашу думку, ще й у дискурсах респонсивної феноменології та філософії діалогу. Для початку звернімося до парадигми респонсивної феноменології. Так, “спільний світ”, на думку Б. Вальденфельса,

вимальовується в універсалізації; це світ, що розширює свої можливості, але водночас і не полишає ігрового простору своїх можливостей. Інакше відбувається з “міжсвітами”, які є і залишаються чужими один одному (Waldenfels, 2011: 154). Тож своєю своєрідністю культура завдячує відповіді на чужорідне, яке може походити зі своєї традиції або з чужих традицій; як видно, чужість апріорі вписана у своїсть, тому що “чиста” своя культура була б культурою, яка вже не дає жодних відповідей, а лише відтворює і варіює наявні відповіді. Тому “чуже є еліксиром життя, але лише тоді, коли його не приймають за такий. Таким чином, ми можемо говорити, що феномен інтеркультурності допускає інші інтереси, враховує власний вплив і залишається пов’язаним із домаганням чужого досвіду” (Waldenfels, 2011: 150). Отже, говорячи про горизонти ідентичності в респонсивній феноменології, вкажімо на своєрідну гру “освоєння – відчуження”, яка розгортається на всіх рівнях пізнання досвіду Чужого.

Через це ставлення до Чужого набуває природного етичного і політичного виміру, який певна епоха і конкретні культури, на нашу думку, так би мовити, “припасовуватимуть” під власні “матриці ідеологій”: від пасивної універсалістської гіпертолерантності до крайніх проявів атолерантності стосовно агресора-чужого, останні ж, на нашу думку, в сучасних українських воєнних реаліях є абсолютно виправданими, адже мова йде про несправедливе і невинуватене порушення *нашої* української присутності як на національному, так і на персональному рівнях. Зокрема, як зазначає Д. Золотухін, “метавійна триває у просторі сенсів. Там, де частина світу вважає злом Росію та Китай, а інша частина світу ненавидить Сполучені Штати Америки. Це означає, що будь-які зміни реальності у фізичному вимірі можуть бути винятково наслідками зрушень у вимірі сенсів – у розумінні та сприйнятті того, що є добро, а що є зло” (Золотухін, 2023).

Приведемо ще один актуальний приклад. Президент Зеленський в одній зі своїх промов 2023 року зазначив: “Війна не стерла наших цінностей”. Важко не підтримати цю тезу, особливо коли майже всі українці відчувають постання нових ціннісних сенсів (на рівні соціуму) і нової “аксіологічної сітки” (на рівні особистого етосу), перебуваючи буквально перед лицем смерті. На жаль, досвід “лиця смерті” опиняється на часі надзвичайно реальним. Можемо навести

як приклад власні переживання від 24.02.2022 р. і 15.08.2023 р., коли будинок здригався в першому випадку від снаряду, що впав неподалік дому, у другому – від “прильоту” ворожої ракети в сусідню будівлю¹. Ми для себе називаємо це “досвідом, якого би хотілося ніколи не мати”, як і ніколи не хотілося б прибрати скло від вибитих ударною хвилею балконних шибок... Проблема в тому, що він, цей “небажаний досвід”, є, реальний, болючий і особисто пережитий, такий, що змушує абсолютно по-новому поцінувати відчуття власної ідентичності в сенсі належності до нації українців. Останнє сказане абсолютно щиро, без зайвої патетики.

Для подальшої репрезентації шляхів формування ідентичності / автентичності звернімося й до витоків філософії діалогу на прикладі класичного інтелектуального спадку М. Бубера. Як відомо, мислитель виходить з максими, що світ подвійний для кожної людини, так само й людина присутньо має подвійний стосунок до світу. Окреслена взаємність реалізується, в рефлексіях Бубера, через екзистенційну зустріч Я і Ти, причому автор наголошує: “Момент зустрічі не є “переживання”, тут дещо відбувається з людиною. Часом це як подих, часом – як зіткнення, все одно дещо відбувається. Людина має у своїй сутності деяке Ще, походження котрого вона не може пояснити” (Бубер, 2012: 33). Саме тому світ і є подвійним для людини, тобто акцентується увага на глибинній потребі кожної людини в Іншому. Автор показує, як Інший із стороннього, “не-Я”, перетворюється на екзистенційне “Ти”: “Ти постає як діюче і як таке, що сприймає дію” (Бубер, 2012: 78). Так, учення про діалог репрезентує подвійне ставлення людини до світу: крім утилітарних, безособистісних стосунків (у Бубера це стосунки “Я-Воно”), існують ще і взаємини особистісні, тобто звернення до природи, людей, Бога як до “Ти” (як до присутнього і глибинного співбесідника). Відзначимо, що саме тут, у таких зв’язках, об’єкт перетворюється на суб’єкт, стає рівноправним співбесідником у діалозі.

На нашу думку, у світлі зазначеного просто запрошується кореляція між діалогізмом М. Бубера і знаменитою діадою “Буття / Володіння” Е. Фромма. Так, демонструючи фундаментальну різницю між буттям і

---

¹ Приклад пережитого наводить Людмила КОМІСАР.

володінням, Фромм зазначає: “Дилема “мати або бути” не сприймається як відповідна здоровому глузду. Як видається, мати щось – це нормальний вияв нашого життя: щоб жити, нам треба щось мати. <...> У культурі, де головним є мати (володіти дедалі більшою кількістю всього) <...> може здатися, що володіння – це суть буття: якщо в тебе нічого немає, то ти ніхто” (Фромм, 2020: 28). Мислитель наголошує: таке розрізнення володіння і буття – це “два базові модуси досвіду, що їхні сили відповідно визначають відмінності між характерами осіб і різними типами соціального характеру” (Фромм, 2020: 29). Ми вважаємо, що діада “буття – володіння” є провідним аспектом конструювання утилітарних маркерів ідентичності, притаманних постіндустріальному “суспільству споживання”. Хотілося б ще раз апелювати до дещо нами видозміненої тези М. Бубера: людина не може жити без світу “Воно”, але якщо вона живе лише у світі “Воно”, то вона не людина (Бубер, 2012).

Пропонуємо практичні приклади реалізації конституювання сучасного дискурсу ідентичності / автентичності в українському освітньому просторі. Так, у Київському національному лінгвістичному університеті на I курсі викладається дисципліна за вибором “Європейські цінності”¹. У II семестрі 2022-2023 н.р. студентам було запропоновано провести анкетування на тему “Актуальні європейські цінності української молоді”. Була створена робоча група в такому студентському складі: факультет туризму, бізнесу і психології, група Пс 02-22: Шепель Юлія, Пирч Єлизавета, Сокотюк Валерія, Михайлюк Юлія; факультет германської філології і перекладу, групи МЛа 02-22: Михайлова Юлія та МЛа 03-22: Шевченко Анна². Отже, серед молоді було проведене анкетування на тему формування життєвих цінностей, прав людини, оцінки вчинків. Усього було опитано 258 респондентів.

У першому блоці пропонувалось оцінити важливість для кожного респондента таких особистих і соціальних життєвих сфер: друзів та знайомих, сім’ї, вільного часу, політики, роботи, релігії, відвідування вечірок, клубів, кафе та наявності власного бізнесу й хобі.

Пропонуємо переглянути загальні рейтинги.

---

¹ Приклад пережитого наводить Людмила КОМІСАР.

² Авторка зазначеного КЗВ Людмила КОМІСАР.

Рейтинг цінностей з оцінкою “Дуже важливо”:

1. Сім’я (67,8%)
2. Вільний час (57,4%)
3. Хобі (38%)
4. Друзі, знайомі (37,6%)
5. Робота (28,3%)
6. Мати власний бізнес (15,9%)
7. Політика (10,9%)
8. Релігія (6,6%)
9. Відвідування вечірок, клубів, кафе (2,7%)

Рейтинг цінностей з оцінкою “Зовсім не важливо”:

1. Релігія (25,6%)
2. Відвідування вечірок, клубів, кафе (10,9%)
3. Вільний час (9,3%)
4. Сім’я (8,5%)
5. Мати власний бізнес (6,6%)
6. Політика і хобі (по 5%)
7. Друзі, знайомі (4,3%)
8. Робота (3,9%)

Рейтинг цінностей *за нейтральністю*, який демонструє ті сфери, у яких більшість опитуваних не мають чіткої позиції або уявлення, що для них важливо, а що ні:

1. Відвідування вечірок, клубів, кафе (43,8%)
2. Політика (38%)
3. Мати власний бізнес (36,4%)
4. Релігія (26%)
5. Друзі, знайомі (16,3%)
6. Робота (15,5%)
7. Хобі (13,6%)
8. Сім’я (6,2%)
9. Вільний час (5%)

У звіті з анкетування студенти наголосили: “Як ми побачили з результатів анкетування, більшість респондентів указали, що для

них найважливішим є друзі, сім'я, хобі та вільний час. Наступними за значущістю є робота та наявність власного бізнесу. Відвідування кафе, вечірок тощо має середнє значення, а от релігія посідає останнє місце за значущістю серед 258 опитаних респондентів. Зважаючи на те, що більшу кількість опитуваних становить саме молодь, можна зробити висновок, що для сучасних студентів дуже важливим є мати підтримку від рідних та близьких, гарне оточення, комфортний і якісний відпочинок із можливістю орієнтуватися в обраній сфері. Також, як показало опитування, більшість із нас прагне мати комфортні умови для саморозвитку й реалізації власних цілей. Звісно, це не відмінняє того, що відвідування вечірок, політика та релігія є в нашому житті, але, судячи з відсоткового співвідношення, молодь надає перевагу іншому. Це має свої плюси, адже з отриманих результатів помітно, що ми, українська молодь, маємо серйозні наміри щодо свого майбутнього”.

Зазначимо, що звіт з анкетування не є науковою або іншою публікацією, тому не висвітлений у списку літератури. Також слід наголосити, що ми не проводимо оцінку ціннісної сітки опитаної молоді, а лише пропонуємо на розгляд читачам результати вибору сучасного українського студентства.

Висновки і перспективи

Як видно з позиції українського філософа С. Кримського, ідентичність самому собі – це можливість стати “монадною” особистістю, здатною репрезентувати свою епоху, свій час, свою націю, і ця можливість зараз реально з’явилася в більшості людей. Наскільки ця можливість реалізується, інша справа. На нашу думку, саме така реалізація – це питання національної гідності кожного сучасного українця, ба більше, *обов’язок* кожного свідомого українця *мати* таку гідність і бути здатним її *реалізувати на рівні самоідентифікації власної автентичності*. Тож тріаду національна гідність / ідентичність / автентичність досліджує переважно аксіологія, а реалізується вона на рівні етичної “звичаєвості” – у сенсі особистої моральної відповідальності сучасної людини (перед собою, іншими, соціумом, історією). Така персональна відповідальність не оминає амбівалентних

і часто суб'єктивних критеріїв формування автентичних цінностей як вартостей (а не універсалістських імперативів!) у дзеркалі ідентифікації “самості”, тобто постання тієї духовної особистості, яку так влучно описав як “персону” ще в 1928 році засновник філософської антропології М. Шелер.

Отже, виокремлення провідних критеріїв становлення персональної самоідентичності та її вплив на формування сучасних вимірів соціальних ідентичностей здійснюється в оптиці аксіологічного, культурного і соціального бекграундів. Без зайвого пафосу можемо стверджувати, що питання залишається відкритим, адже окреслена в нашій розвідці присутня тріада національна гідність / ідентичність / автентичність представляє відкритий проєкт, віддзеркалюючись і трансформуючись у реаліях українського воєнного дискурсу. Тож реалізуймо особисті вартості, а не універсалістські імперативи.

Література

- Fukuyama, F. (2018). *IDENTITY. The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Liotard, J.-F. (1979). *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Ed. de Minuit.
- Kristeva, J. (2017). *Étrangers à nous-mêmes*. Paris: Gallimard.
- Waldenfels, B. (2011). In place of the Other. *Continental Philosophy Review*, 44 (2), 151–164.
- Апель К.-О. (1999). Етноетика та універсалістська макроетика: суперечність чи доповнювальність. *Комунікативна практична філософія*; пер. з нім. А. Єрмоленка. Лібра, 355–371.
- Бесіди з Кримським: Остання касета (спілкувалася Т. Чайка). (2011). *Філософська думка*, 1, 128–145.
- Бубер, М. (2012). *Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням*; пер. з нім. ДУХ І ЛІТЕРА.
- Єрмоленко, В. (2018). *Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX століть*. ДУХ І ЛІТЕРА.
- Золотухін, Д. (2023). *Тупик історії. Антифукуюма, або Сім рівнів війни*. Взято з <https://detector.media/infospace/article/210821/2023-05-04-tupyk-istorii-antyfukuyama-abo-sim-rivniv-viyny/>

- Комісар, Л. (2023). Нова українська автентичність у дзеркалі ребрендингу універсалістської макроетики. “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*”. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції “Наративи сучасної України у світовій геополітиці”, 18–19 травня 2023 року. Видавничий центр КНЛУ, 158–160.
- Комісар, Л. (2023). Нові горизонти дискурсу ідентичності як виклик ребрендингу універсалістської макроетики. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*, 1 (37), 41–46.
- Культурні цінності Європи*. (2014). / За ред. Г. Йоаса і К. Вігандта; пер. з нім. ДУХ І ЛІТЕРА. (Бібліотека Європейського Форуму).
- Маркес, Г.-Г. (2022). *Сто років самотності*; пер. з ісп. О. Буценка та О. Шендрика. Фоліо.
- Поліщук, О. С., Поліщук О. В. (2022). Ідентичність та колективна дія – системний підхід. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*, 2 (36), 24–29.
- Тейлор, Ч. (2013). *Етика автентичності* / пер. з англ. А. Васильченка. ДУХ І ЛІТЕРА.
- Фромм, Е. (2020). *Мати або бути?* / пер. з англ. Клуб сімейного дозвілля.

Розділ 2

МЕДІЙНІ ДИСКУРСИ ВІЙНИ

Сергій Потапенко

ВІТЧИЗНЯНИЙ ВОЄННИЙ ДИСКУРС ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНСЬКОГО: РИТОРИКО-ПРАГМАТИЧНІ ЕФЕКТИ

Анотація. Пропонована розвідка виокремлює у воєнному дискурсі Президента України Зеленського, призначеному для вітчизняної аудиторії, два різновиди ефектів, тобто вражень, які адресат отримує після сприйняття текстів: прагматичні, що передають особисті інтенції мовця, та риторико-семантичні, що створюють враження про боротьбу проти агресора. Прагматичні ефекти формуються внаслідок надання заголовкам і ключовим висловленням виступів форми твердження, наказу, подяки або обіцянки. Риторико-семантичні ефекти передбачають зображення ситуацій опору, єднання і підтримки в ракурсі автономної боротьби українців проти загарбників чи у співпраці з іншими країнами й міжнародними організаціями. Взаємодія заголовків із текстовими ключовими висловленнями і секціями створює три головні риторико-прагматичні ефекти: фокусування, що передбачає розгортання теми, заявленої в заголовку, в інтродуктивному абзаці; відкладені, коли заголовна тема висвітлюється в постінтродуктивній або медіальній позиції виступу; завершальні, коли зміст заголовка співвідноситься з прикінцевими висловленнями тексту.

Ключові слова: дискурс, риторика, прагматика, промова, текст, риторико-прагматичні ефекти.

Abstract. This study distinguishes two types of effects treated as impressions received by the addressee after perceiving the texts of Ukrainian President Zelensky's military discourse: pragmatic, rendering the speaker's personal intentions, and rhetorical-semantic, meant to create an impression of struggle against the aggressor. The pragmatic effects result from assigning the key utterances of a text with the forms of assertion, order, gratitude or promise. The rhetorical-semantic effects presuppose the description of the situations of resistance, unification, or support in terms of the Ukrainians' autonomous struggle against the aggressor or in cooperation with other countries and international organizations. The interaction of the titles with textual key utterances and sections creates three main rhetorical-pragmatic effects: focusing, when the topic introduced in the title develops in the introductory section; suspension, with the topic of the title highlighted in the post-introductory or medial section of a text; final, with the correlation between the topics of the title and the concluding utterances.

Keywords: discourse, rhetoric, pragmatics, a speech, text, rhetorical-pragmatic effects.

Вступ

Початок повномасштабної російсько-української війни зумовив формування нового медійного явища – воєнного дискурсу Президента України Зеленського, який постає поряд із дискурсами керівників інших держав. Добре відомі суботні звернення американських президентів (з 1929 року), десятихвилинні різдвяні вітання британських монархів (з 1932 року), новорічні виступи лідерів багатьох держав спочатку на радіо, а потім на телебаченні.

Воєнний дискурс Президента Зеленського складається з двох основних частин: вітчизняної й міжнародної. Перша – призначена для щоденного інформування громадян про стан нації у час війни; друга охоплює звернення до парламентів зарубіжних країн і міжнародних організацій, виголошені для розширення кола держав, які підтримують Україну. Міжнародний воєнний дискурс Президента Зеленського вже унаявлено в низці статей (Potapenko, 2023; Talavira, Potapenko, 2023), виступів на конференціях в Україні (Потапенко 2023) та за кордоном (Potapenko, Izotova 2023; Potapenko, Talavira 2023). Проте досвід спілкування із зарубіжними колегами засвідчив дві важливі особливості його сприйняття іноземною аудиторією. З одного боку, це глибоке знання зарубіжними науковцями виступів Президента перед парламентами окремих країн. Так, ставлячи запитання на конференції Польської асоціації когнітивної лінгвістики, присутні близько до тексту цитували уривки з першого (8 березня 2022) і другого (8 лютого 2023) звернень Зеленського до британського парламенту. З іншого боку, у зарубіжній аудиторії немає безпосереднього доступу до виступів Президента перед українцями, а тому вони виявляють підвищений інтерес до цього різновиду текстів. Це засвідчують запитання, поставлені під час нашого виступу на 16-ій конференції Міжнародної асоціації когнітивної лінгвістики (Potapenko, Izotova 2023). Саме такий інтерес зарубіжних колег зумовив звернення до вітчизняного воєнного дискурсу Президента Зеленського загалом і до створюваних словесних ефектів зокрема.

У пропонованій розвідці словесні ефекти розглядаємо як враження, отримані адресатом унаслідок сприйняття окремого тексту, хоча виникає проблема з кваліфікацією вказаних ефектів як риторичних

чи прагматичних. Стверджують, що для пояснення вербальних ефектів недостатньо традиційних риторичних способів впливу, які містять етос, тобто саморепрезентацію мовця; логос, спрямований на переконання через апеляцію до раціонального; патос, який зазвичай пов'язують з емоціями, а тому пропонують зосередитися на перлокутивних ефектах (De Oliveira Fernandes, Oswald, 2023: 5). Проте такий підхід видається не зовсім виправданим, адже він ігнорує іллокутивні прагматичні ефекти і, більше того, рекомендує відмінити риторику з її тисячолітніми традиціями. Ця розвідка пропонує дещо інший погляд: об'єднати риторичний і прагматичний підходи, які доповнюють один одного, хоч і по-різному. Вважають, що прагматика зосереджена на мові, уживаній суб'єктами, а риторика сфокусована на комунікантах, які послуговуються мовою (Illie 2018: 92). У цьому руслі виявляється, що риторико-прагматичні словесні ефекти формуються під впливом риторичних стратегій, задіяних для досягнення певних цілей, та прагматичних авторських мотивів, намірів і наслідків діяльності (Illie 2018: 92). Відповідно, **мета дослідження** полягає у виявленні риторико-прагматичних словесних ефектів, створюваних виступами Президента Зеленського перед вітчизняною аудиторією. Досягнення цієї мети передбачає виконання низки **завдань**, які стосуються дефініції риторико-прагматичних словесних ефектів; їх диференціації; установлення послідовності текстового формування.

Методологія дослідження і матеріал

Крім способів впливу, які складаються з етосу, логосу і патосу (De Oliveira Fernandes, Oswald, 2023), традиційна риторика передбачає дотримання низки канонів, які визначають послідовність текстотворення. Вони охоплюють інвенцію, тобто вибір аргументів; диспозицію, що передбачає лінеаризацію теми; елокуцію, пов'язану з вербалізацією обраного матеріалу; запам'ятовування й проголошення (Cicero, el.ref.), хоча двоє останніх злилися в один – перформативний – етап унаслідок розвитку технічних засобів. Водночас, урахуовуючи те, що лінгвіст може виконувати реконструкцію процесу текстотворення, лише спираючись на мовні засоби, аналіз виступів здійснюємо в послідовності, протилежній до традиційної: йдемо від перформації й

елокуції, пов'язаних із проголошенням і вербалізацією, до диспозиції та інвенції, які мають справу з послідовністю викладу матеріалу й відбором аргументів відповідно.

Зважаючи на викладене вище, для виявлення намірів автора публічного виступу і запрограмованих ефектів виокремлюємо два основні етапи аналізу: елокутивно-інвентивний, призначений для використання мовних засобів з метою встановлення тематики виступу й планованих ефектів, та елокутивно-диспозиційний, пов'язаний із реконструкцією послідовності викладу змісту й творення словесних ефектів.

Елокутивно-інвентивний етап дослідження передбачає використання мовних засобів для реконструкції діяльності автора під час інвенції, яку традиційно пов'язують із вибором аргументів. Інвенція вітчизняних виступів Президента Зеленського відзначається двошаровістю: спочатку його команда працює над підготовкою і проведенням певних заходів-подій, які потім слугують темами для виступів. Так, епізоди, висвітлені в зверненні під заголовком *Зробимо все, щоб додати Україні сили* від 10.11.2023 (Додаток А), команда Президента не обов'язково планувала оприлюднити саме 10 листопада 2023 року, хоча події й відбулися саме в цей день. Більше того, наведений заголовок програмує два словесні ефекти: індивідуальний, або прагматичний, позначений дієсловом *зробимо*, яке передає обіцянку; та риторико-семантичний, позначений підрядним реченням *щоб додати Україні сили*, яке формує в аудиторії враження посилення нашої держави.

Для диференціації прагматичних ефектів, подібних до промісива, позначеного в наведеному заголовку дієсловом *зробимо*, найбільш прийнятна класифікація іллокутивних актів, які поділяються на асертиви, тобто твердження; директиви, або накази; комісиви (промісиви), обіцянки; експресиви, призначені для передачі емоцій; декларативи, більш відомі як перформативи, коли акт мовлення збігається з виконанням певної дії (Cummins 2005: 8).

Для розрізнення риторико-семантичних ефектів звертаємося до потреб людини, пов'язаних із пафосом (Potapenko 2016). Їх найбільш поширена класифікація містить фізіологічні потреби, в безпеці, належності, репутації й самоактуалізації (Maslow 1970). Залежно

від ситуації ефекти, пов'язані з потребами, конкретизуються, що, зокрема, засвідчують міжнародні виступи Президента Зеленського, спрямовані на створення вражень опору й перемоги (Potapenko, Izotova, 2023).

Складність установалення тематики виступів Зеленського перед українською аудиторією і створюваних риторико-семантичних ефектів зумовлена тим, що зазвичай звернення Президента порушують кілька тем, присвячених двом-трьом подіям, які заповнюють окремий день. Про це, зокрема, свідчить висловлення *Звіт за цей день* на початку виступу *Зробимо все, щоб додати Україні сили* (Додаток А). Як наслідок, теми або підтеми виступів не можна визначити за заголовками, що передбачає послідовний аналіз тексту з опертям на ключові слова, які вважають індикаторами тематичності (aboutness), оскільки вони позначають концепти, пов'язані з важливими суспільними або культурними стосунками (Baker 2004: 346). Так, на перший погляд, назва виступу *Зробимо все, щоб додати Україні сили* (Додаток А) апелює до потреби в самоактуалізації, але послідовний аналіз тексту уможлиблює виокремити три головні теми, які в різних ракурсах формують риторико-семантичний ефект опору. В аналізованому виступі тема про засідання Ставки поєднує опір з національним єднанням: *Провів засідання Ставки – спеціальне, особливо сфокусоване на стратегічних питаннях*. Тема про Паризький форум миру синтезує ефект опору з глобальним єднанням: *Сьогодні звернувся до учасників важливого форуму у Франції – Паризького форуму миру. Форум об'єднав лідерів: і європейських, і з інших континентів*. Зустріч з Міністром оборони Литви апелює до взаємодії ефектів опору й підтримки з боку прибалтійської країни: *Провів зустріч сьогодні з Міністром оборони Литви – хороша розмова. Подякував за вже надану Україні підтримку – дуже вагому*.

Елокутивно-диспозиційний етап аналізу спрямований на встановлення послідовності формування окремих вражень і кумулятивного ефекту сприйняття цілого виступу на двох композиційних рівнях: мікро- та макротекстовому.

Мікродиспозиційний хід дослідження передбачає аналіз окремих фрагментів тексту, структурованих заголовком і певними тематичними секціями, виокремленими на попередньому етапі з опертям на ключові

слова. Макродиспозиційний хід полягає в роботі з цілим текстом для встановлення створюваного кумулятивного ефекту.

Мікродиспозиційний аналіз заголовка враховує дві його основні властивості: привернення уваги й формулювання тематики тексту, пов'язаної з формуванням риторико-семантичних ефектів.

Під час аналізу заголовків президентських виступів беремо до уваги, що їх зміст зазвичай співвідноситься з окремими висловленнями тексту. Несучи в собі контекстуальні очікування, такі текстоцентричні назви створюють додатковий ефект акцентування окремої події або їх сукупності. Так, уже аналізований заголовок *Зробимо все, щоб додати Україні сили* створює два ефекти: прагматичний, позначений предикатом *зробимо*, що активує іллокутивний акт промісиву, тобто обіцянки (Cummings 2005: 8), і риторико-семантичний, переданий предикативною групою *дати Україні сили*, у складі якої додаток *сили* створює враження самоактуалізації, яке уточнюється впродовж виступу, що встановлюємо на наступному етапі дослідження.

Макродиспозиційний аналіз спрямований на виявлення послідовності формування риторико-семантичних ефектів навколо окремих тем і підтем виступу. Так, в аналізованому зверненні під назвою *Зробимо все, щоб додати Україні сили* (Додаток А) три теми – засідання Ставки; звернення до учасників Паризького форуму миру; зустріч з Міністром оборони Литви – охоплюють кілька підтем, які посилюють створювані ефекти.

Тема засідання Ставки об'єднує підтеми про оборонний бюджет на наступний рік; снаряди й техніку для військових операцій, які реалізуються; посилення захисту міст від російського терору; доповіді розвідки й командувачів із фронту. Водночас звернення до учасників Паризького форуму миру містить подяку Президентові Франції Макрону за організацію таких міжнародних майданчиків; підтеми про перебування у Франції першої леді України, її участь у роботі конференції ЮНЕСКО та про візит до Франції першої віцепрем'єр-міністерки України.

Заключний етап макродиспозиційного аналізу передбачає співвіднесення заголовка виступу з відповідним висловленням або секцією в тексті, що дає змогу виявити загальний ефект, створований зверненням. У вступі під назвою *Зробимо все, щоб додати Україні сили* (Додаток А) зміст заголовка повторюється в прикінцевій секції:

Готуємось і до інших міжнародних комунікацій і заходів – ми зробимо все, щоб додати Україні сили. Дякую всім, хто підтримує! Контекстуальне оточення висловлення, ужитого в наведеному фрагменті, переконує, що разом із заголовком воно створює кумулятивний ефект посилення держави завдяки висвітленим подіям.

Попри те, що пропонується розвідка розглядає лише текстові фрагменти, які створюють риторико-прагматичні ефекти, звернення Президента до вітчизняної аудиторії можна вивчати в інших ракурсах. Серед них – роль дискурсивних маркерів у структуруванні текстів; задіяні засоби звертання, привітання й подяки; функції мовних одиниць різних класів: прикметників, займенників, дієслів тощо. На момент написання цього розділу заслуженої уваги набула роль займенника *we* у формуванні ідентичності в промовах українського Президента (Guliashvili, 2023: 779).

Матеріал проведеного дослідження сформували сорок виступів перед співвітчизниками, опубліковані на сайті Президента Зеленського у листопаді-грудні 2023 року (<https://www.president.gov.ua/news/speeches>).

Виклад і обговорення основного матеріалу

Застосування риторико-прагматичної методики виявлення словесних ефектів дало змогу дійти низки висновків про специфіку створюваних у промовах Президента Зеленського вражень і їх послідовність. Виступи Президента формують два основні різновиди ефектів: прагматичні, співвідносні з іллокутивними актами, та риторико-семантичні, які, звертаючись до потреб аудиторії, створюють певні враження про воєнні події. Вербальні ефекти формуються у двох ракурсах: диференційному, коли заголовок і співвідносне висловлення акцентують окремі події, і кумулятивному, коли назва й закінчення тексту узагальнюють низку вражень.

Заголовки: прагматичні ефекти

Прагматичні ефекти, заявлені заголовками, виокремлюємо на основі іллокутивних актів, до складу яких входять асертиви / констативи, що інформують аудиторію про певні події, створюючи враження про ефективну діяльність керівництва держави й успіхи

Збройних сил; директиви, що спонукають аудиторію до виконання певних дій; комісиви / промісиви, через які висловлюють обіцянки; подяки, що оцінюють отримані здобутки, спонукаючи аудиторію до подальших дій.

Заголовки-асертиви / констативи здебільшого подають інформацію про події, спрямовані на захист держави. Це передусім твердження про ліквідацію ворога, позначену дієсловами *знищити* та *збити*. Пор.: *За цей тиждень знищено вже 104 “шахеда” зі 112, застосованих Росією (16.12.2023); Сьогодні збили російський бойовий літак у районі Зміїного, який заходив для удару по Одеській області (5.12.2023).* Заголовки-асертиви про діяльність керівництва держави введено дієсловами *заслухати, обговорити, працювати*, напр.: *Заслухав доповіді щодо постачання боєприпасів і зброї; готуємо запити для комунікації з партнерами (1.12.2023); Обговорили залучення ресурсів у фортифікаційні роботи: пріоритет очевидний (30.11.2023); Працюємо над тим, щоб ефективність застосування дронів стала вищою на всіх напрямках (20.11.2023).*

Заголовки-директиви спонукають аудиторію до виконання певних дій засобами різного ступеня категоричності. Найбільш поширене – приховане, або м'яке, спонукання, яке передає безособова форма дієслова, створюючи враження його універсальності. Цей різновид директив структурують лексичні одиниці *потрібно, важливо, варто, не можна*. Пор.: *Потрібен принципово новий рівень медичного забезпечення воїнів (19.11.2023); Важливо, щоб кожен тиждень можна було сказати: “Я додав щось своє до спільного захисту” (2.12.2023); Усім варто пам'ятати, що битва за долю України триває (3.12.2023); Не можна бути осторонь захисту України, і слава всім нашим людям, які це розуміють (26.11.2023).* Менш поширене в заголовках пряме й опосередковане спонукання. Його прямий різновид передають дієслова у формі наказового способу, напр.: *Зв'яжіться з тими, хто зараз у Силах оборони, і подякуйте їм (25.12.2023)*, а опосередковане спонукання увиразнено через звернення до моральних підвалин, переданих конструкцією *буде правильно*, напр.: *Буде правильно, щоб військові разом із депутатами визначилися з тим, як має бути забезпечений наступний рік для наших Сил оборони (26.12.2023).*

Заголовки-подяки, виражені перформативними висловленнями, оцінюють отримані здобутки, спонукаючи аудиторію до подальшої діяльності. У їхньому складі знаходимо дієслова *дякувати* та *подякувати*. Пор.: *Дякую кожній українській родині, яка розуміє воєнні й температурні виклики та ощадливо споживає електрику* (7.12.2023); *Хочу подякувати всім нашим захисникам неба: їхній результат – це результат для всієї держави, це порятунок для наших людей, для наших міст* (16.11.2023). Крім ініціальної позиції, одиниці на позначення вдячності можуть займати другорядні місця, натомість на початку спостерігаємо розташування номінативних засобів, що вказують на адресата подяки, напр.: *Кожен наш воїн, який тримає позиції під Авдіївкою, заслугує на нашу надзвичайну вдячність* (14.11.2023).

Заголовки-комісиви / промісиви передають обіцянки за допомогою присудків у формі дієслів майбутнього часу, вказуючи на сподівану перемогу або очікувані дії Збройних сил, пор.: *Впевнений, що Україна обов'язково переможе; будьте впевнені в собі* (2.11.2023); *Наші сили оборони й безпеки дадуть відповідь російській армії на удари по Херсону й селах Херсонщини* (11.11.2023).

У текстах заголовки з прагматичними ефектами збігаються з ідентичними висловленнями, акцентуючи важливість позначуваних подій і створюваних ефектів.

Заголовки: риторико-семантичні ефекти

Риторико-семантичні ефекти супроводжують теми виступів через співвіднесення з певними потребами аудиторії. З урахуванням кількості створюваних риторико-семантичних вражень заголовки поділяємо на одинарні, що формують один ефект, і комплексні, які одночасно пропонують кілька ідей.

Одинарні заголовки формують три окремі враження: опору, єднання або підтримки.

Ефект автономного опору створюють заголовки, які зображують українців джерелом самостійної протидії агресорові. Для цього використано дієслово *боротися*, іменники *битва* і *захист*, словосполучення *дати відповідь* та *хороші далекобійні речі*, пор.: *Україна боротиметься за власні інтереси й за справедливі інтереси кожної вільної нації* (6.12.2023); *Зараз час битви, від якої залежить доля держави й людей; вибори не на часі* (6.11.2023); *Росія готується*

до зими, і в Україні вся увага має бути зосереджена на захисті та відповідях терористам (12.11.2023); Наші сили оборони й безпеки дадуть відповідь російській армії на удари по Херсону й селах Херсонщини (11.11.2023); Готуємо хороші далекобійні речі, щоб окупанти відчували українську силу (28.11.2023).

Враження єднання може бути національним, пов'язаним із гуртуванням українців, і міждержавним, тобто результатом кооперації кількох країн. Національна єдність позначена прислівником *об'єднано*, напр.: *Україна може робити великі речі, коли працює об'єднано, в інтересах своєї незалежності та всіх українців (4.11.2023)*. Ефект міждержавного зближення створюють заголовки про приєднання нашої країни до Євросоюзу, у яких домінують іменники *вступ* і *переговори*, пор.: *Україна не раз доводила, на що здатна; буде час, коли зможемо відсвяткувати вступ у Євросоюз (15.12.2023); Уже розуміємо, які наші кроки потрібні, щоб наблизити ключову мету – вступ України в ЄС (8.11.2023); Сьогодні історія України та всієї Європи зробила правильний крок – Єврокомісія рекомендувала розпочати переговори щодо членства нашої держави (8.11.2023)*. Окремі заголовки створюють враження посилення Євросоюзу внаслідок приєднання нашої держави, напр.: *Україна для ЄС – це посилення всієї європейської спільноти (7.11.2023)*.

Враження підтримки також сформовано у двох перспективах: національній, яка описує різні сфери життя держави, і міжнародній, у ракурсі співробітництва з іншими країнами. Національну підтримку, що стосується різних сфер діяльності держави, позначають одиниці, які вказують на забезпечення військ, напр.: *Заслухав доповіді щодо постачання боєприпасів і зброї; готуємо запити для комунікації з партнерами (1.12.2023); задоволення потреб воїнів, напр.: Потрібен принципово новий рівень медичного забезпечення воїнів (19.11.2023)*. Закордонне сприяння передають конструкції на позначення міжнародних організацій, словосполучення *ухвалити підтримку* та поєднання назв окремих країн з одиницями на позначення спільного виробництва зброї. Пор.: *Асамблея Міжнародної морської організації ухвалила резолюцію на підтримку наших зусиль у Чорному морі (4.12.2023); Активно рухаємося зі США щодо спільного виробництва зброї (17.11.2023)*.

Текстові риторико-прагматичні ефекти формуються передусім унаслідок взаємодії заголовка й висловлення виступу з однаковим змістом. Тому такі заголовки називаємо акцентувальними, адже вони висувають на перший план тексту теми, які мовець вважає важливими. Висловлення, співвідносні з заголовками, можуть займати в текстах різні позиції: інтродуктивну, тобто на початку виступу; постінтродуктивну, після теми, висвітленої в початковій секції; медіальну, після розкриття двох тем; фінальну, в кінці тексту. З урахуванням ідентичності теми, висунутої в заголовок і задіяної в ключовій текстовій секції, розрізняємо три різновиди заголовно-текстових відношень: фокусувальні, відкладені й завершальні.

Фокусувальні відношення характерні для висвітлення тієї самої теми в заголовку та в інтродуктивній секції (1):

(1) Україна доповнює своїми санкціями міжнародні санкційні механізми

Сьогодні є кілька нових санкційних рішень нашої держави – два пакети санкцій. Це синхронізація з партнерами щодо тих осіб, які прямо працюють на російську агресію або їй допомагають. А також це санкції проти суб'єктів держави-терориста, що мають стосунок до критичної інфраструктури. Кожне прізвище, кожна назва компанії – це конкретна провина в тому, що російський терор триває. Україна доповнює своїми санкціями міжнародні санкційні механізми. І ми працюємо, щоб санкції партнерів були поширені й на тих, проти кого вже ухвалені відповідні рішення України (23.11.2023).

Заголовне висловлення *Україна доповнює своїми санкціями міжнародні санкційні механізми* на початку наведеного тексту (1) співвідноситься з ідентичним твердженням у кінці інтродуктивної секції, у якій ідеться про приєднання нашої держави до міжнародних санкцій проти країни-агресора. Між цими двома висловленнями вміщено інформацію про приєднання України до санкцій проти країни-агресора, подану конструкціями: *два пакети санкцій; щодо тих осіб, які прямо працюють на російську агресію або їй допомагають; проти суб'єктів держави-терориста, що мають стосунок до критичної інфраструктури.*

Зміст інтродуктивних фокусувально-інтерпретаційних заголовків повторюється в кінці вступної секції з метою узагальнення її інформації (2):

(2) **Світ бачить силу Америки в допомозі Україні**

Насичений був день.

Україну відвідав міністр оборони Сполучених Штатів Остін. У делегації разом із ним також і верховний головнокомандувач Об'єднаних збройних сил НАТО у Європі Каволі. Дуже продуктивна розмова, і важливо, що напередодні нового засідання у форматі “Рамштайн”. Звичайно, ми обговорили ситуацію на полі бою та її перспективи – те, як можемо посилити і нашу оборону, і наш рух. Є новий оборонний пакет для нашої держави від Сполучених Штатів. Я вдячний. Зокрема, буде більше артилерії – снарядів, які потрібні саме зараз.

Обговорили також і українські дії в Чорному морі та захист нашого експортного коридору. Свобода мореплавства є фундаментальною цінністю для всього світу, і Україна довела тут, у Чорному морі, що ми здатні виганяти агресора з акваторії, яку він так хотів зробити мертвою.

Я дякую всім партнерам, які допомагають нам гарантувати реальне відновлення міжнародного права на нашій землі та в нашому морі, і особливо вдячний Сполученим Штатам за незмінне лідерство в підтримці.

*Нормальне життя у світі багато в чому залежить саме від того, чи сильна Америка у захисті життя. **І світ бачить цю силу в допомозі Україні** (20.11.2023).*

Зміст заголовка *Світ бачить силу Америки в допомозі Україні* співвідноситься в наведеному фрагменті (2) з висловленням ідентичного змісту, яке в кінці вступної секції інтерпретує результати візиту Міністра оборони США до України. Виклад інформації про ці відвідини відбувається за аргументативною моделлю, тобто складається з тези (*Дуже продуктивна розмова [...]*) і низки аргументів, які доводять плідність проведених перемовин: *Звичайно, ми обговорили ситуацію на полі бою [...]*;

Обговорили також і українські дії в Чорному морі [...]; Я дякую всім партнерам [...].

Відкладальні заголовки вводять мотиви, які йдуть після однієї або двох попередніх тем, тобто займають у виступі постінтродуктивну або медіальну позицію. Постінтродуктивні висловлення, співвідносні з заголовками, вводять теми після вступної секції, а медіальні висловлення висвітлюють теми після двох попередніх мотивів.

Відкладальний постінтродуктивний заголовок задіяний у тексті (3):

**(3) Відбулося чергове засідання у форматі “Рамштайн”,
є нові пакети підтримки України, наших воїнів**

Щойно говорив із новообраним Президентом Аргентини Мілєс про те, як зробити більш активними наші відносини – України та Аргентини, України та Латинської Америки. Привітав пана Мілея з обранням. Запросив його відвідати Україну, і це був би важливий сигнал – сигнал небайдужості. Звичайно, я поінформував про все те, чого нам уже вдалося досягти в реалізації нашої Формули миру. Запропонував Аргентині проявити своє лідерство у спільних мироустановчих зусиллях.

Сьогодні відбулося чергове засідання у форматі “Рамштайн” – уже 17-те. Є й нові пакети підтримки України – наших воїнів. Це стосується і снарядів та ракет, і РЕБ та дронів, і нових потужностей для нашої ППО. Створена й відповідна коаліція – коаліція розвитку ППО [...] (22.11.2023).

Інтродуктивна тема наведеного виступу (3) присвячена розмові з новообраним Президентом Аргентини: хоча вона не винесена в заголовок, її важливість наголошена темпоральною обставиною *щойно*. Постінтродуктивна тема про чергове засідання в форматі “Рамштайн” уведена в другій секції, а її темпоральну віддаленість сигналізує обставина *сьогодні*. Очевидно, що така структура першої половини тексту дає змогу вдало поєднати дві важливі теми, акцентувавши увагу на засіданні у форматі “Рамштайн”.

Відкладальний медіальний заголовок відкриває виступ під назвою *Частина засідання Ставки сьогодні була присвячена комплексу*

питань, щодо яких наші воїни й суспільство очікують справедливих відповідей (Додаток Б).

Дві перші теми аналізованого тексту присвячені зустрічі з Президентом Латвії й розмові з Марком Рютте, Прем'єр-міністром Нідерландів. Тема про засідання Ставки вводиться в медіальній позиції тексту ідентичним до заголовка висловленням *Провів сьогодні й важливе, доволі непросте засідання Ставки*. Його можна розглядати як тезу, обґрунтовану аргументами про стан справ на фронті (*Не лише щодо ситуації на фронті зараз, хоч це був, як завжди, один з основних пунктів. Наші оборонні дії, наші наступальні дії. Авдіївка, Донецький напрям, Мар'їнка, Куп'янський напрям, південні напрямки*). Закінчується вона зверненням до проблем поповнення особового складу армії: *Значима частина засідання сьогодні була присвячена комплексу тих питань, щодо яких наші воїни і все суспільство очікують справедливих відповідей. Це стосується мобілізації і демобілізації, ротацій у Збройних Силах України* (Додаток Б).

Очевидно, що зміст заголовка співвідноситься з медіальним висловленням, яке стосується питання, що найбільше хвилює населення країни.

Завершальні висловлення, співвідносні із заголовками, виконують інтерпретаційно-узагальнювальну роль стосовно всього виступу, у якому йдеться про кілька подій, що спостерігаємо в тексті під заголовком *Зробимо все, щоб додати Україні сили* (див. Додаток А). Висловлення, співвіднесене з цим заголовком, ужито в кінці тексту в такій формі: *Готуємось і до інших міжнародних комунікацій і заходів – ми зробимо все, щоб додати Україні сили*.

Наведене завершальне твердження підбиває підсумки подій, висвітлених у виступі: засідання Ставки, на якому було заслухано низку доповідей; звернення до Паризького форуму миру; візит першої леді України та віцепрем'єр-міністерки до Франції; зустріч із Міністром оборони Литви.

Висновки і перспективи

Проведене дослідження дало змогу виокремити дві групи словесних ефектів, створюваних у виступах вітчизняного дискурсу Президента

України Володимира Зеленського: прагматичні, що передають особисті інтенції мовця, та риторико-семантичні, призначені для формування вражень про стан боротьби проти російської агресії. Прагматичні ефекти створюють висловлення у формі тверджень, наказів, подяк, обіцянок, які передають інтенції мовця. Риторико-семантичні ефекти формують твердження про опір, єднання й підтримку, які можуть мати автономний або колективний характер. Перший відображає самостійну боротьбу українців проти агресора, а другий передає допомогу країн або міжнародних організацій. Взаємодія ідентичних висловлень у заголовках і текстових секціях формує три основні ефекти: фокусування, що передбачає акцентування в інтродуктивній секції теми, заявленої в заголовку; відкладання, коли тема, винесена в заголовок, висвітлюється в постінтродуктивній або медіальній позиції виступу; підсумовування, коли зміст заголовка співвідноситься із завершальними висловленнями. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в зіставленні прагматично-риторичних ефектів, створюваних у вітчизняній і міжнародній частинах воєнного дискурсу Президента Зеленського, з опертям на методологічний апарат когнітивної лінгвістики.

Література

- Потапенко, С.І. (2023). Міжнародний воєнний дискурс президента Зеленського: творення ефекту опору. *“Ad orbem per linguas. До світу через мови”*. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції “Наративи сучасної України у світовій геополітиці”, 18–19 травня 2023 року. Видавничий центр КНЛУ, 254–256.
- Baker, P. (2004). Querying Keywords Questions of Difference, Frequency, and Sense in Keywords Analysis. *Journal of English Linguistics*, Vol. 32 (4), 346–359.
- Cicero. *De Inventione*. Book I, translated by Yonge CD. Available online: http://www.arts.uwaterloo.ca/~raha/793C_web/deInventione/Bk1.htm (accessed on 23.11.2023).
- Cummings, L. (2005). *Pragmatics. A multidisciplinary perspective*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- DeOliveiraFernandes, D., Oswald, S. (2023). On the Rhetorical Effectiveness of Implicit Meaning – A Pragmatic Approach. *Languages* 8 (1): 6. <https://doi.org/10.3390/languages8010006>

- Guliashvili, N. (2023). National identity revisited: Deictic WE in President Zelensky's speeches on Russia-Ukraine war. *Journal of Language and Politics*, 22 (6), 779-801.
- Ilie, C. (2018). Pragmatics vs rhetoric. Political discourse at the pragmatics-rhetoric interface. *Pragmatics and its Interfaces*, 85–119. John Benjamins Publishing Company.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
- Potapenko, S. (2016). Rethinking pathos: Media rhetoric of needs. *Deeds and Days*. Kaunas, N. 66, 155-166. Режим доступу: <https://eltalpykla.vdu.lt/handle/1/33191>
- Potapenko, S. (2023). Ukrainian President Zelensky's resistance discourse: Cognitive rhetorical analysis of the address to the UK Parliament. *DiscourseNet Collaborative Working Paper Series*, no. 8/6. Accessed at https://discourseanalysis.net/sites/default/files/2023-01/Potapenko_2023_DNCWPS_8-6.pdf
- Potapenko, S., Izotova, N. (2023). Ukrainian President Zelensky's war discourse: An idea-turned-effect analysis. *16th International Cognitive Linguistics Conference. Book of Abstracts*, 564. Accessed at: https://iclc16.github.io/abstracts/ICLC16_BoA.pdf
- Potapenko, S., Talavira, N. (2023). Ukrainian President Zelensky's international war discourse: Cognitive-pragmatic perspective. *Cognitive Linguistics in the year 2023*. Krosno, 13–15 September 2023. Book of Abstracts, 26-27. Accessed at: <https://kpu.krosno.pl/fa/wp-content/uploads/sites/13/2023/09/Book-of-Abstracts.pdf>
- Talavira, N., Potapenko, S. (2023). Defining media speech effectiveness: A case of Ukrainian President Zelensky's addresses to national parliaments. *Forum for Linguistics Studies*. Vol 5, Issue 3. Accessed at: <https://fls.acad-pub.com/index.php/FLS/article/view/1990>

Джерела ілюстративного матеріалу

- Зеленський, В. *Промови і звернення*. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/speeches>

**Зробимо все, щоб додати Україні сили –
звернення Президента Володимира Зеленського
10 листопада 2023 року**

Бажаю здоров'я, шановні українці, українки!

Звіт за цей день.

Провів засідання Ставки – спеціальне, особливо сфокусоване на стратегічних питаннях. На тому, як готуємося забезпечувати наші подальші оборонні та наступальні операції.

Плюс іще кілька важливих доповідей було на Ставці сьогодні. Перша – щодо оборонного бюджету на наступний рік, конкретних можливостей. Друга доповідь – снаряди й техніка для операцій, які зараз реалізуємо. Третя – Херсон, деталі щодо того, як посилюємо захист міста від російського терору.

Розвідка доповіла про роботу з евакуації наших громадян із сектора Газа – продовжуємо ці наші зусилля. По змозі допомагаємо також громадянам інших держав – наших партнерів. Я дякую всім, хто залучений до цієї роботи: ГУР, МЗС, посольства. Молодці! До речі, дякую підрозділам ГУР, які виконують бойові завдання на фронті – на землі й на морі.

Звичайно, сьогодні були доповіді командувачів із фронту. Я дякую кожному підрозділу, кожній бригаді, які виконують завдання зараз і на Харківщині, і на Донеччині, і на півдні нашої держави. Воїни, я дякую вам! Усім, хто в бою, хто на бойових постах, хто допомагає.

Артилеристи 55-ї бригади – як завжди, пишаюся вами! Мар'їнський напрямок – воїни 79-ї окремої бригади ДШВ, дякую! Авдіївка – 53-тя та 110-та окремі механізовані бригади. Дякую! Куп'янськ – 14-та окрема механізована бригада, 57-ма окрема мотопіхотна, 13-й батальйон “Дев'яностоп'ятки”, 3-й батальйон 54-ї окремої механізованої бригади, 2-й батальйон 30-ї окремої механізованої та 40-ва окрема артилерійська бригада – я дякую всім вам, воїни!

Сьогодні звернувся до учасників важливого форуму у Франції – Паризького форуму миру. Форум об'єднав лідерів: і європейських, і з інших континентів. Важливо, щоб усі наявні виклики, передусім

безпекові, отримували саме глобальні відповіді – світової більшості. Що більше світ об'єднаний, що більше є ліній нашої співпраці, то менше буде шансів на домінування в тих, хто людське життя не цінує. Я вдячний Президенту Макрону за організацію таких міжнародних майданчиків.

Цими днями відбувся візит першої леді України до Франції – у межах нашої культурної дипломатії. Олена взяла участь у відкритті в Парижі представництва Українського інституту – установи, що просуває українську культуру у світі, єднає наших людей та всіх людей світу на основі культури. Є меморандум про співпрацю між Українським інститутом та університетом Сорбонна. Також Олена взяла участь у роботі конференції ЮНЕСКО – ця організація допомагає нам об'єднувати світ заради захисту української культурної спадщини від російських ударів. Була зустріч першої леді України та Еммануеля і Бріжит Макрон. Найвищий рівень уваги до України. Дякую.

Відбувся візит до Франції також першої віцепрем'єр-міністерки України Юлії Свириденко. Опрацювали питання створення фонду щодо відновлення нашої критичної інфраструктури. Готується й початок роботи з Україною Французького банку розвитку.

Провів зустріч сьогодні з міністром оборони Литви – хороша розмова. Подякував за вже надану Україні підтримку – дуже вагому. Це і зброя, і політична підтримка, і абсолютно щира підтримка суспільства в Литві для України, для українців. Справді відчувається наше союзництво. Я попросив переказати слова нашої української вдячності пану Президенту Науседі. Та обговорили подальшу оборонну співпрацю між Україною та Литвою. Працюємо над постачанням броньованих медичних евакуаційних машин для хлопців на фронті.

Готуємось і до інших міжнародних комунікацій і заходів – ми **зробимо все, щоб додати Україні сили.**

Дякую всім, хто підтримує!

Слава нашому народу!

Слава Україні!

<https://www.president.gov.ua/news/zrobimo-vse-shob-dodati-ukrayini-sili-zvernennya-prezidenta-86921>

**Частина засідання Ставки сьогодні була присвячена
комплексу питань, щодо яких наші воїни й суспільство
очікують справедливих відповідей –
звернення Президента України
24 листопада 2023**

Бажаю здоров'я, шановні українці, українки!

Щойно завершив перемовини з Президентом Латвії. Змістовна розмова. Говорили про оборонну підтримку для нашої держави, для наших воїнів. Про сталість такої підтримки. Зокрема, обговорили виробництво та постачання боєприпасів – артилерії, калібр 155, – а також питання щодо “медеваків” – спеціальних броньованих машин для евакуації наших поранених воїнів. Я вдячний Латвії за незмінну підтримку наших європейських перспектив – усієї роботи заради початку переговорів про вступ України в Європейський Союз. Сьогодні я поінформував пана Президента про виконання нашою державою рекомендацій Єврокомісії і про нашу готовність до політичного рішення в грудні, яке було обіцяне європейською стороною і яке відкриває процес переговорів. Очікуємо на це рішення і на виконання Європейським Союзом обіцянки. Детально обговорили з паном Президентом механіку підготовки відповідного рішення ЄС.

Говорив сьогодні і з Марком Рютте, Прем'єр-міністром Нідерландів. Подякував за надану Україні підтримку, за нещодавнє рішення про додаткові 2 мільярди євро на наступний рік. Це важливий сигнал і для інших партнерів. Захист нашого європейського способу життя має тривати, і єдність у Європі – для цього ключовий елемент. Обговорили з Марком також нашу спільну роботу щодо Формули миру, щодо таких важливих гуманітарних ініціатив, як наша програма “Зерно з України”. Працюємо разом, щоб зберегти стабільність у критичних регіонах світу, а отже, уберегти наш континент від кризових хвиль.

Провів сьогодні й важливе, доволі непросте засідання Ставки. Не лише щодо ситуації на фронті зараз, хоч це був, як завжди, один з основних пунктів. Наші оборонні дії, наші наступальні дії. Авдіївка, Донецький напрям, Мар'їнка, Куп'янський напрям,

південні напрямки. **Значима частина засідання сьогодні була присвячена комплексу тих питань, щодо яких наші воїни і все суспільство очікують справедливих відповідей.** Це стосується мобілізації і демобілізації, ротацій у Збройних Силах України. Питання щодо строковиків, які були призвані на службу до початку повномасштабного вторгнення. Звичайно, окрему увагу приділили ситуації з роботою ВЛК та “воєнкоматів”. Те, про що говорять солдати, те, про що говорять командири, має бути вирішене. Сьогодні щодо цього були перші доповіді і Головкама Залужного, і міністра оборони Умерова, міністра внутрішніх справ Клименка, міністра охорони здоров’я Ляшка, начальника Генштабу Шаптали. Я очікую більш змістовного опрацювання кожного з таких питань і урядом, і військовими. І конкретних пропозицій щодо державних рішень.

Я дякую всім, хто дбає про Україну і українців! Я дякую кожному й кожній, хто б’ється заради держави й працює заради українських інтересів!

Слава Україні!

<https://www.president.gov.ua/news/chastina-zasidannya-stavki-sogodni-bula-prisvyachena-komplek-87237>

АЛЮЗІЯ ЯК РИТОРИЧНА СТРАТЕГІЯ В АНТИВОЄННОМУ ДИСКУРСІ ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНСЬКОГО

Анотація. Від самого початку російської агресії Президент України взяв на себе важкий обов'язок – показати світові справжнє обличчя війни. Лише за перші два тижні протистояння Володимир Зеленський виступив у десяти національних парламентах. Нині, через два роки війни, його звернення до світової спільноти стали численними. Мета цієї розвідки – установлення риторичних прийомів, задіяних у міжнародному антивоєнному дискурсі Президента Зеленського, зокрема алюзій, які він застосовує як стратегічні засоби, спрямовані на забезпечення успішної комунікації і створення бажаного ментального образу в аудиторії, до якої звертається. Пропоноване дослідження доводить, що в промовах Президента алюзії дають змогу одержати ефективні результати у спілкуванні з міжнародною аудиторією. Отримані результати засвідчують соціальну зумовленість алюзій, що підсилює їхню емфатичну функцію, яка реалізується в кожному дискурсивному акті. Виконана праця аналізує автентичні промови, проголошені з лютого 2022 року по липень 2023 року перед п'ятьма різновидами міжнародної аудиторії: колективні політичні інституції, учасники бізнес-форумів, впливові недержавні організації, освітні інституції, культурні асамблеї.

Ключові слова: Президент Зеленський, антивоєнний дискурс, алюзія, риторична стратегія, прагматичний потенціал, емфатична функція.

Abstract. From the start of the Russian aggression, President of Ukraine has taken over an important task of informing the world about the genuine face of the war. In the first two weeks of the stand-off Volodymyr Zelensky addressed ten national parliaments. At present, two years later, his appeals to the world community have become numerous. This research aims at finding rhetorical devices in President Zelensky's anti-war discourse with a particular attention to allusions which he uses as a strategic means meant to provide successful communication and create a desired mental image for the listeners. The results of the study reveal the social basis of the alluded issues proving their emphatic function implemented in every discursive act. This research focuses on the addresses delivered from February 2022 till July 2023 to five types of international audience: political collective bodies, business forums, non-governmental organisations, educational institutions, cultural assemblies.

Keywords: President Zelensky, anti-war discourse, allusion, rhetorical strategy, pragmatic potential, emphatic function.

Вступ

З початком повномасштабного вторгнення російської армії на територію нашої держави українці в один день переглянули свої ціннісні орієнтири: безпека та фізичне виживання під обстрілами

вийшли на передній план життя громадян. Поступ військових дій змінював ставлення українців до державної влади і, в першу чергу, до її першої особи – Президента Володимира Зеленського. Нині ми визнаємо очевидний факт: за тридцять два роки незалежності сучасної України жоден з її президентів не мав такої потужної підтримки від українців. Звичайно, змінився й сам Президент, який в один день перетворився на лідера країни, що протистоїть серйозному ворогові. Крім щоденних виступів перед нацією, лише за перші два тижні Президент України звернувся до парламентів десяти країн, закликаючи їх допомогти у припиненні російського вторгнення і вплинути на державу-агресора. Нині в арсеналі публічних міжнародних звернень Зеленського більше 500 промов, які дають змогу простежити зміну антивоєнної риторики Президента в його намірах одержати міжнародне сприяння. Послідовні нагадування про жахіття війни та благання про гуманітарну й політичну підтримку поступилися наполяганням на конкретній допомозі у вигляді військової техніки та озброєння.

Усі звернення Президента до світової спільноти стратегічно прораховані, цілі чітко артикульовані, а змісти емоційно посилені різноманітними стилістичними засобами. За словами радника голови Офісу Президента Михайла Подоляка, на Банковій є декілька груп, які формують інформаційну стратегію, однак автором ключових положень все ж таки є сам Володимир Зеленський: “[...] Президент глибоко в матеріалі [...] саме він ініціює тези, які треба проговорити [...] Президент – це хедлайнер у зовнішній та внутрішній інформаційній політиці [...]” (Подоляк, 2023). Спікер керівника Офісу Президента А. Єрмака Дар’я Зарівна каже, що Президент часто приходив на зустрічі, маючи в голові 70% ключових меседжів, ідей та ходів (Давиденко, Федорчук, 2023).

Високі оцінки одержують звернення українського Президента у міжнародній пресі та серед зарубіжних експертів. Так, Соня Мисак, спеціаліст з історії конфліктів між Україною та Росією в Австралійському національному університеті, пише, що для самих українців така комунікація їхнього Президента зі світом дуже важлива: “[...] I think it would give them confidence to know that their president is able to address those governments, those parliaments, those

world leaders directly in the first person [...]. He has been very effective in providing the kind of leadership that Ukraine needs [...]". Експертка додає: "[...] *Quite frankly, the Ukrainian population has never been so united behind a president. Political differences, differences of opinion to do with Zelensky prior to February 24 have for the time being put aside [...]*" (див. Sakzewski, 2022).

Як зазначає Номі Клер Лазар, професорка з політичних наук в університеті Оттави, Зеленський, можливо, установлює тон новому різновиду управління державою у віртуальному світі: "[...] *What accounts for Zelensky's wild rhetorical success? It's worth asking, since our leaders act in the rhetorical context he built. And importantly, he may be setting the tone for a new kind of statecraft in the virtual age [...]*" (Lazar, 2022).

Зміни в невербальній комунікації, такі, як неприкритий емоційний біль на обличчі голови держави, його дружні обійми з провідними світовими лідерами або ігнорування дрес-коду на самітах, безперечно, є складниками іміджу Президента, країна якого люто відбивається від ворога. Проте, на нашу думку, саме риторичні стратегії Зеленського, які він вдало використовує як на внутрішньому, так і на зовнішньому полі своєї політичної битви за майбутнє країни, і становлять цей новий тип сучасного управління. Президент Зеленський не перестав бути людиною: він активно виносить свої емоції на публіку, щиро ділиться своїм досвідом. І особливість його політичної риторики зараз полягає саме в її простоті: речі та події описуються нескладною, усім зрозумілою мовою. Відсутність кліше та завуальованих фраз, уживання епітетів і лексичних повторів, метафор і каламбурів, проведення паралелей між історичними фактами та народами, і, у кожному виступі, антитеза – світло (Україна) та темрява (росія). Така риторика дуже швидко одержує емоційний відгук у свідомості кожного слухача, чи то політика та можновладця, чи то пересічної людини.

Мета, завдання та методологія дослідження

Звернення до антивоєнного дискурсу Президента Зеленського пояснюється не лише актуальністю власне війни в центрі Європи, а

й тим, що це конфліктний різновид дискурсу, для якого події війни є ключовим фактором розуміння сучасної дійсності, спробою пояснення гуманістичних норм. У такому дискурсивному акті загострюються почуття, а чутливість його учасників стає благодатною основою для переконувальних тактик спікера задля побудови тієї реальності, яку він має намір створити. Саме з цієї причини пропонуване дослідження спирається на фундаментальний підхід до вивчення мови як форми 'соціальних практик', що вплетені в суспільний контекст (Chilton, 2004; Dijk, 2009; Fairclough & Wodak, 1997). Такий підхід прокладає шлях до критичного дискурс-аналізу як одного з різновидів дослідження дискурсу, заснованого на врахування соціальних практик і виявленні ролі цього дискурсу в змінах, що відбуваються в суспільстві (Dijk, 1993; Fairclough, 2015).

Як уже було зазначено, з 24 лютого 2022 року Президент України майже щодня звертається з публічними антивоєнними виступами до українського народу і до світової спільноти на різних платформах. Ці виступи стратегічно відрізняються між собою: промови до українців зосереджені на успіхах наших військових, незламності національного духу, наших цінностях і прагненні перемогти ворога. Основний меседж цих звернень: *Вистоймо, переможемо, відбудуємо!* Водночас міжнародні промови Зеленського намагаються донести до світу, що Україна є частиною європейської спільноти, яка розділяє її демократичні цінності й має спільну з нею історичну спадщину.

У цих промовах Володимир Зеленський широко використовує такий мовний засіб, як *алюзія* для ілюстрації ідентичності українців і тієї нації, до якої він звертається. При цьому залучення прислів'їв, інтернаціональних мовних кліше, біблійних постулатів, історичних фактів і назв, посилання на національних героїв чи відомих осіб, цитування письменників і лідерів національної думки слугує як інструмент для досягнення стратегічної мети таких звернень у антивоєнному дискурсі Президента.

У пропонованій праці алюзію розуміємо як одну з форм інтертекстуальності, як певний прийом, що модифікує соціальну практику, а також як спосіб переорієнтації слухача у визначеному мовцем напрямку.

Мета виконаного дослідження полягає у визначенні ролі алюзії як стратегічного риторичного інструменту в антивоєнному міжнародному дискурсі Президента України Володимира Зеленського, адже саме алюзія робить його промови особливими й емоційними. Алюзійні посилання на культурно-історичну спадщину інших народів сприяють створенню в антивоєнному дискурсі Зеленського таких образів, які легко розуміє іншомовна лінгвокультурна спільнота. Вміле застосування цього мовного засобу впливає на учасників дискурсивного акту, слугує інструментом реалізації риторичних тактик, дозволяючи Президентові досягнути прагматичних намірів.

На виконання нашої мети довести стратегічну цінність алюзії в антивоєнних промовах Президента Зеленського ми розв'язуємо такі завдання:

1. установити стратегічний фокус дискурсивної події;
2. виявити тактику дискурсивного акту;
3. зафіксувати вживання алюзії в тактичному фрагменті;
4. визначити різновид алюзії як ядерного елемента дискурсивного акту;
5. оцінити соціальне маркування алюзії як продуктивного інструменту риторичних стратегій в аспекті її емоційно-емфатичного характеру.

Матеріалом дослідження обрано 5 різновидів 'прагматичних контекстів', які створює Президент Зеленський у просторі дискурсивної події, а саме його англійські виступи, проголошені з 22 лютого 2022 року по липень 2023 року перед: 1) колективними політичними інституціями; 2) учасниками бізнес-форумів; 3) впливовими недержавними організаціями; 4) освітніми інституціями; 5) культурними асамблеями.

Виклад і обговорення основного матеріалу

Стратегії антивоєнного дискурсу Президента Зеленського. Нині, коли спілкування не має меж і активно переходить до віртуальної сфери, комунікативні стратегії стають невід'ємним складником нашого життя і для ефективного розвитку глобального суспільства мають постійно вдосконалюватися. Ці стратегії є вкрай важливими в політичному дискурсі, оскільки саме він має найбільший потенціал

впливу на суспільство через співвіднесеність із провладними інституціями та персоналіями. Як і в будь-якому іншому виді дискурсу, в ньому розрізняємо низку системотворчих чинників, які під час створення політичної концептосфери слугують джерелом впливу на аудиторію.

Президент є представником державної влади, і від його стратегічного бачення залежить реалізація державної політики країни. Як зауважує Михайло Подоляк, саме під керівництвом Президента Зеленського було створено інформаційну вертикаль за принципом “one-voice message”, тобто консолідовану позицію держави та влади, втілену в одному меседжі: ця війна обов’язково закінчиться перемогою України (Подоляк, 2023). Артикуляція комунікативної політики держави на різних публічних глобальних майданчиках реалізує спонукальну функцію, що стратегічно націлена на формування чіткого іміджу добра і зла, і, в кінцевому результаті, на одержання Україною підтримки на міжнародній арені.

Наш науковий інтерес ми зосредили на міжнародних зверненнях Президента Зеленського у просторі його антивоєнного дискурсу, і в рамках цього аналізу було виявлено два стратегічні напрямки побудови його міжнародної комунікації: *конструктивний й аргументаційний*.

Конструювання позитивного образу України як сміливого незламного опонента ворогові, як захисника гуманістичних цінностей, як надійного партнера в післявоєнному світі, вживання відкритих культурно-історичних паралелей, які підкріплені яскравими словесними образами й переконливими доказами у формі алюзій, не прохання, а чіткі вимоги про допомогу – все це у презентації Президента України на різних платформах спонукає представників інших культур до розуміння спільних переваг, які може отримати міжнародна спільнота, якщо Україна матиме її підтримку. Емоційний зв’язок з аудиторією також посилюється алюзіями, які швидко відбудовують у свідомості аудиторії правильні паралелі для розуміння аксіоми: підтримка України сьогодні – це правильний шлях. Концептуальний конструкт цієї особистої війни Зеленського-президента і Зеленського-людини – потужний альянс України і Європи у боротьбі за їхнє спільне демократичне майбутнє.

Алюзія як стратегічний інструмент у дискурсі Президента Зеленського

Промови президента будь-якої країни є актами політичного дискурсу. З огляду на це, кожне окреме висловлювання або їх послідовність співвідноситься з прагматичними установками. Відповідно приймається рішення про використання тих чи тих мовних засобів, які якнайкраще допомагають політикові досягти поставлених цілей. Ці рішення ми вважаємо стратегіями. Кожна з них є когнітивним процесом як з боку мовця, оскільки він має комунікативну ціль висловити свою думку конкретним мовним виразом, так і з боку аудиторії, що має співвідносити цей вираз із конкретним фактом своєї лінгвокультури (Levy, 1979: 197).

У цьому разі ефективним засобом стратегічного характеру постає *алюзія* як одиниця культурного коду, що фіксує певний факт і зберігає його в конкретному образі в мисленні певної нації. Алюзія є складним та унікальним мовним явищем з різноманітним підходом до її вивчення, а специфічний характер алюзійної мовної одиниці робить її сховищем знань про минуле й сучасне лінгвокультурної спільноти, зберігає унікальні культурні реалії нації і може представляти труднощі для розуміння представниками інших культур (Соловйова, 2004; Leppihalme, 1997; William, 2001). Алюзію можна розуміти як запозичення певних елементів тексту-оригіналу (перед-тексту), за яким відбувається її упізнавання в комунікації; її називають власне формою комунікації, відзначаючи однакову потребу в розумінні алюзії між тим, хто її вживає і тим, хто має її зрозуміти. Вказують на діалогічну природу алюзії, підкреслюючи її роль в акті комунікації, а також називають її мотиваційним чинником для створення певних образів (Harmon, 2015; Lennon, 2004; Lamont, 2018; Pasco, 1994; Valotka, 2019).

Саме інтертекстуальність робить алюзію одним із продуктивних засобів максимально швидкого переконування аудиторії через вплив на її емоційний стан. У дискурсній реалізації це мовне явище постає як “a frame or a combination of words that is accepted in the language community as an example of preformed linguistic material” (Leppihalme, 1997: 41).

Пропонують декілька функціональних класифікацій алюзії. Вітчизняні вчені виділяють *власне алюзію* як посилання на

нешодавні події; *особистісну алюзію*, як то факти з біографії відомої в національній культурі постаті; *метафоричну алюзію*, що передає додаткову інформацію; *імпліцитну алюзію*, що повторює стиль інших письменників, *структурну алюзію*, яка відтворює структуру іншого твору. Натомість зарубіжні лінгвісти ведуть мову про навмисно чи ненавмисно вживану алюзію (*intended/unintended allusion*); відкрите або приховане відсилання, яке потребує додаткових знань (*overt/covert allusion*); посилання на конкретний факт чи посилання, що потребує уточнення (*bound/open allusion*); співвіднесення з фактом колективної або індивідуальної пам'яті (*common/intimate allusion*) (Pasco, 1994; Irwin, 2001; Harmon 2015; Lamont, 2018).

У нашій розвідці ми розуміємо алюзію як ядерний елемент акту комунікації, який в антивоєнному дискурсі Президента Зеленського співвідноситься з феноменом, добре відомим у тій лінгвокультурі, в якій відбувається дискурсивна подія.

Соціальне маркування алюзії як ядерного елемента дискурсивної події, а саме різновид цілеспрямованої групи учасників дискурсу допомагає визначити мету застосування алюзії як генеративного чинника й оцінити її ефект в антивоєнному дискурсі Президента Зеленського.

Аналіз матеріалу дослідження

Звернення до національних парламентів. За півтора роки з початку війни Президент Зеленський звернувся майже до півсотні парламентів різних країн, а перед деякими, британським і американським, виступив навіть двічі. Лише протягом першого місяця військових дій глава держави звернувся до парламентів Польщі, Канади, Німеччини, Ізраїлю, Італії, Японії, Франції, Швеції, Данії, Норвегії, Нідерландів, Бельгії та Австралії. Ці виступи насичені алюзіями: згадування національних героїв, відомих політичних постатей (наприклад, Уїнстона Черчіля, Голди Меїр, Вацлава Гавела, Леха Качинського, генерала де Голля та інших) або звернення до знакових чи фатальних подій в історії цих країн (Перл Харбор та атаки 11 вересня 2001 року в США, падіння Берлінської стіни в Німеччині, Празька весна в Чехії тощо). Виступаючи перед парламентаріями, Зеленський проводить

паралелі між трагедіями українських міст, розгромлених росіянами в цій війни, та відлунням минулих війн, закарбованих в національній і світовій історії (порівнює Маріуполь і французьке місто Верден, яке полягло в руїнах у Першій світовій війні:

*After weeks of Russian invasion, Mariupol and other Ukrainian cities hit by the occupiers resemble **the ruins of Verdun**. As in the photos of **the First World War**, which, I'm sure, each and every one of you saw (4).*

Президент проводить паралелі з сучасною ситуацією в Україні, постійно нагадуючи слухачам про ризик повторення фатальних подій, якщо не зупинити російську агресію. Так, звертаючись до парламенту Японії, він порушує питання про ядерну катастрофу, нагадуючи японцям про аварію у Фукусімі; говорячи з німецьким бундестагом, шістьнадцять разів використовує слово 'wall'; а обом палатам чилійського парламенту нагадує про їхнє минуле, повне концентраційних таборів і стадіонів смерті в період хунти Піночета:

*Burning cities and villages cannot be the norm anywhere in the world. **Torture chambers**, which someone wants to use to keep people in subjection, cannot be the norm. **Concentration or filtration camps**, where people are driven into... and where people die, cannot be the norm (31).*

Уже 8 березня 2022 року Президент Зеленський звернувся з промовою до Палати громад британського парламенту. Розказуючи про бомбардування російськими військами українських домівок, шкіл, лікарень і церков, він створює історичну паралель, дуже добре відому кожному британцеві – бомбардування Англії нацистською Німеччиною, яке тривало майже пів року і забрало 40 тисяч мирних життів. При цьому Зеленський цитує питання великого Шекспіра і дає на нього свою відповідь:

*'**To be or not to be?**' – You know this Shakespearean question well. 13 days ago, this question could still be raised about Ukraine. But not now. Obviously, to be. Obviously, to be free. And if not*

here, where should I remind you of the words that Great Britain has already heard. And which are relevant again (1).

Зеленський закликає британських політиків підтримати санкції проти російського режиму й допомогти Україні захистити своє небо від подібних бомбардувань і вбивств мирного населення. Він звертається до британської історії, цитуючи промову іншого великого британця – сера Вінстона Черчилля, колишнього прем'єр-міністра країни. Пліч-о-пліч зі своїм народом він гідно пройшов випробування Другої світової, формуючи й укріплюючи бойовий дух британців. Заклик Черчилля до Палати громад 4 червня 1940 року *'we shall fight'*, став символом спротиву британців нацистам у тій війні, а нині, через 82 роки, цей заклик стає актуальним для України, яка відчайдушно бореться проти сучасного фашизму:

We shall fight in the seas, we shall fight in the air, we shall defend our land, whatever the cost may be. We shall fight in the woods, in the fields, on the beaches, in the cities and villages, in the streets, we shall fight in the hills ... And I want to add: we shall fight on the spoil tips, on the banks of the Kalmius and the Dnieper! And we shall not surrender! (1).

21 грудня 2022 року Володимир Зеленський звертається до Конгресу США, закликаючи політиків тієї країни виявити лідерство й допомогти зупинити війну в центрі Європи:

And as the Leader of my nation I am addressing President Biden. You are the Leader of the nation, of your great nation. I wish you to be the Leader of the world. Being the Leader of the world means to be the Leader of Peace (35).

Емоційні заклики українського лідера супроводжуються алюзіями, що нагадують американським політикам про події Другої світової війни: гітлерівський контрнаступ в Арденнах проти англо-американської союзницької армії; контр-операція союзників, відома як Битва за Виступ (*the Battle of the Bulge*), хоч і була успішною, але мала вкрай трагічні наслідки, адже за майже п'ять тижнів боїв американські збройні сили втратили близько ста тисяч солдатів. Зеленський цитує

висловлювання Франкліна Делано Рузвельта, Президента США під час Другої світової війни, *“The American people, in their righteous might, will win through to absolute victory.”* І водночас запевняє, що *“The Ukrainian people will win, too, absolutely”*.

І, звичайно, він не може не згадати про напад японської авіації на американську базу Перл-Гарбор, який майже повністю нейтралізував тихоокеанський флот США:

Remember Pearl Harbor. Terrible morning of December 7, 1941. When your sky was black from the planes attacking you. Just remember that (35).

Надалі Зеленський говорить про святе для кожного американця місце – меморіал Рашмор, де в скелі викарбувані обличчя чотирьох знакових для США президентів: Джорджа Вашингтона, Томаса Джефферсона, Теодора Рузвельта та Авраама Лінкольна. Ця алузія повертає слухачів до ціннісних орієнтирів американського суспільства:

I remember your Rushmore National Memorial. The faces of your prominent presidents. Those who laid the foundations of America. As it is today. Democracy, independence, freedom and care for everyone. Everyone who works diligently. Who lives honestly. Who respects the law (35).

Зеленський також цитує найвідомішу промову американського проповідника Мартіна Лютера Кінга від 28 серпня 1963 року, яка стала переломним моментом в історії американського руху за громадянські права 1955-1968 років завдяки заклику покласти край расизму в Сполучених Штатах Америки. Український Президент посилює прагматичний ефект промови порівнянням мрії Кінга з нагальною потребою захистити свободу свого народу, своєї країни, одержавши допомогу США:

‘I have a dream’ – these words are known to each of you. Today I can say: I have a necessity. The necessity to protect our sky. The necessity for your decision. Your help. And it will mean exactly the same thing. The same thing you feel. When you hear: I have a dream (35).

У зверненнях до слов’янських сусідів – до польського Сейму й парламенту Чехії – Зеленський наголошує на найтрагічніших фактах

з історії становлення демократії в цих країнах. Так, декілька разів він нагадує чехам про криваву Празьку весну, яка закінчилася вторгненням радянських військ. Поряд з цим президент акцентує увагу аудиторії на *“the fateful Czech ‘eights’ – 1938, 1948, 1968”*, апелюючи до подій 20 сторіччя, коли долю Чехії було вирішено без самих жителів. Ті сумнозвісні події охоплюють *Мюнхенську зраду* 1938 року, коли Судетську область було відокремлено від Чехословаччини й передано Третьому Рейху; *Лютневий заколот* 1948 року, внаслідок якого владу захопила Комуністична партія Чехословаччини; *окупацію Чехословаччини 21 серпня 1968 року* військами так званого Варшавського договору, до якого входили СРСР і країни-сателіти.

У зверненні до польського Сейму Президент України також зупиняється на трагічних для Польщі подіях: декілька разів згадує Президента Леха Качинського, цитує його пророчі слова про можливе вторгнення росії в Україну, сказані ще у 2008 році, коли росія напала на Грузію:

*We know very well: today – Georgia, tomorrow – Ukraine, the day after tomorrow – the Baltic countries and then, perhaps, the time will come for my country – Poland”. On February 24, this terrible “tomorrow” for Ukraine came, which **President Kaczyński spoke about** (2).*

Зеленський наголошує, що українці пам’ятають смоленську авіакатастрофу, в якій загинув Президент Качинський та ще 95 осіб, серед яких були посадовці, командувачі польських збройних сил, політики та духовенство, коли вони прямували на траурні заходи до села Катинь у Смоленській області росії. Зеленський натякає на слід росії в цій трагедії як на версію, яку припускає більшість поляків:

*We remember the terrible **tragedy of 2010 near Smolensk**. We remember all the facts of the investigation into the circumstances of this catastrophe. We feel what this means for you. And what does the silence of those who also know all this mean to you, but... But they still feast their eyes on Russia (2).*

У знак подяки балтійським країнам за підтримку Зеленський звертається до географічних і культурологічних алюзій у промові до Сейму Латвії:

*A crowded rally on February 26 with the participation of tens of thousands of Estonians in the heart of **ancient Tallinn on Vabaduse Square** in support of Ukraine and in support of freedom in Europe has already become a glorious page of our common history”.*

У зверненні до парламенту Естонії він каже “*On March 1, at a meeting in **Riga Castle**, a decision was made to award me the Order of Viesturs of the first degree – the highest award of the Republic of Latvia. It is a great honor for me” (16).*

Звертаючись до литовців, український Президент наголошує на їхній історії незалежності від Радянського Союзу, ідеї якого успадкувала росія:

After all, the Lithuanian people, like no other, understand how the occupiers can destroy freedom and at what cost the independence is rebuilt then, which you have done exemplary” (9).

Отже, у зверненнях до парламентів різних країн світу Зеленський залучає культурологічні, історичні й географічні алюзії, досить часто цитуючи видатних представників країни, до якої він звертається.

Звернення до колективних політичних інституцій містять виступи перед такими впливовими зібраннями, як Рада Європи, саміт НАТО, саміт лідерів G7, Ради Безпеки ООН.

Оскільки промова Президента під час відеоконференції лідерів G7 відбувалася 8 травня 2023 року, напередодні Дня пам’яті й перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років, то більша частина алюзій у його промові стосувалася саме тих подій. Так, він згадав про промови Гітлера, що дали поштовх поширенню нацизму і призвели до кривавої війни, але й нагадав про спільні зусилля країн у відбудові післявоєнної Європи:

*Just as **the Marshall Plan** played a historic role in **rebuilding Europe** and creating new conditions for development and growth*

after World War II, a similar Plan is needed and it is needed now. For the world to see that freedom wins not only on the battlefield, but also in life (11).

У зверненні до Ради Безпеки ООН у травні 2022 року український лідер не лише цитує статті Міжнародної Хартії ООН, порушені росією, а й проводить паралелі між діями тієї країни стосовно України і подібними фактами в минулому:

*Furthermore, our Organization already has enough power to bring a terrorist state to justice. **Chapter VII of the UN Charter** allows for the establishment of a special international tribunal to investigate the actions of the Russian occupiers on Ukrainian soil. The word “**genocide**” has repeatedly been used. And you all saw what the Russian occupiers did in our city of Bucha. Each of you can obtain information on how many mass graves appeared around the city of Mariupol alone after the Russian army razed it to the ground. It was a city of half a million residents! Now there are ruins. In the case of **the genocide in Rwanda**, the UN Security Council established an International Tribunal within six months since the beginning of the genocide (36).*

На Мюнхенській безпековій конференції під назвою ‘*David on the Dnipro*’ у лютому 2023 року, тобто через рік після початку війни в Україні, Президент не втомлюється нагадувати про трагедію, що розгортається в центрі Європи. Він робить це вкрай доступним та ефективним способом, апелюючи до міфологічно-релігійного образу Давида, який перемагає велике зло – Голіафа. Президент посилює цю алюзію метафорою двох берегів, протиставляючи українські та європейські землі:

*This panel discussion is called ‘**David on the Dnipro**’. I consider it as a rightful respect to Ukraine and to everything our people are doing. But this year determination was shown on different banks – and not only of **the Dnipro. Spree and Seine, Thames and Potomac, Vistula and Tiber** – **David** is now all of us, he is a whole free world. **David** is everyone who felt that there is no alternative*

*but to defeat **Goliath**, who came to destroy our life. Being **David** is fighting. And we are fighting. Being **David** is having a sling to win. We do not have yet **the David's Sling** from Israel. But I believe it is just temporarily (38).*

Звертаючись до представників поважних у світі об'єднань, Зеленський часто згадує події Другої світової війни, цитує факти про геноцид у різних частинах світу та вказує на “сірі зони”, якими рясніє сьогоденний світ. Такі порівняння виявляються ефективними інструментами впливу в антивоєнному дискурсі Президента Зеленського, працюючи на досягнення головної мети – одержати міцну підтримку цих потужних альянсів.

Промови на бізнес-форумах включають звернення Президента до ділових еліт на Всесвітньому Економічному Форумі у Давосі (Швейцарія); 26-ому Річному круглому столі економічних урядів у Афінах (Греція); Світовому політичному форумі в Мілані (Італія); конференції з відновлення України, що пройшла в Лугано (Швейцарія); Економічному форумі в Досі (Катар); на Форумі з міжнародної безпеки GLOBSEC у Братиславі (Словаччина) (2022 рік).

У промовах перед цими поважними зібраннями Президент Зеленський вказує на події, які можуть стимулювати бізнес-структури світу щодо підтримки економічних санкцій, накладених на росію, закликає міжнародні компанії залишати російський ринок, щоб не спонсорувати місцеву владу в її агресії проти України. Так, на Форумі з міжнародної безпеки GLOBSEC Президент використовує Дунай як метафору єднання країн Європи в економічному протистоянні країні-агресору:

*We must respond to all the challenges and dangers that Russia has created against us. Let's remember **the Danube River** again. It equally enriches different nations and different cities. **Bratislava, Vienna, Budapest, Linz, Regensburg, Belgrade, Izmail and others. Slovakia, Austria, Germany, Romania, Serbia, Hungary, Moldova and Ukraine.** For **the Danube** to remain clean and safe, for its economic potential, including transport, to work in full, the cooperation of all countries to which nature has given this river is needed. Therefore, unity is needed (18).*

У Давосі Зеленський залучає історичну алюзію, коли говорить про причини початку двох попередніх світових війн:

*So, history remembers many moments when everything changed dramatically. It remembers, for example, how just a few shots can lead to millions of casualties. If these were the shots **on June 28, 1914 in Sarajevo**. History remembers how much grief one person's evil can cause if he sees that he is not being resisted enough. As it was, for example, in **1938 in Munich** (15).*

Намагаючись ‘достукатися’ до бізнес-еліт, для яких зазвичай цифри є найбільш вагомими аргументами, Президент веде мову про 12 мільйонів біженців, які заповнили Європу під час Другої світової війни, посилається на сучасну міграційну кризу й згадує пандемію Ковіду, коли світовий локдаун став нокдауном для багатьох видів бізнесу й вироком для міжнародної торгівлі. Указаними алюзіями Зеленський намагається донести до світових бізнес-кіл ідею про те, що Україна може стати ареною початку Третьої світової війни, що, безперечно, зачепить усі економіки світу.

Однак український Президент не лише звертає увагу на загрози, пов’язані з російсько-українською війною, але й намагається заручитися підтримкою світового бізнесу у відбудові України після перемоги. Так, у декількох промовах він мовить про майбутнє нашої країни як світового бізнес-майданчика й цитує історичні факти економічної допомоги Європі у післявоєнній відбудові. Зокрема, Зеленський посилається на план Джорджа Маршалла (*the Marshall Plan*), американського офіцера й політичного діяча, завдяки якому в 1948-1951 роках було започатковано післявоєнну програму економічної допомоги європейським державам. Відповідно, у контексті повоєнного розвитку України Президент, має на увазі подібну фінансову підтримку від світового бізнесу, щоб забезпечити стрімке відновлення економіки нашої держави.

Президент Зеленський закликає до підтримки ініціатив зі створення фондів для фінансової підтримки України та гуманітарних патронажів окремих країн, а також їхніх бізнесів над конкретними населеними пунктами України, що катастрофічно постраждали від російської агресії:

Like, for example, the 911 service, there must be a United24 that guarantees security on a global scale (15).

На бізнесових форумах Зеленський виступає промоутером глобальної ініціативи United24, яку він започаткував 5 травня 2022 року, пропонуючи запуск онлайн-платформи для збору коштів на підтримку України.

Отже, Президент Зеленський розглядає світові бізнес-структури як цільову аудиторію, здатну допомагати нашій країні за всіма напрямками: у відбудові міст і селищ, у розмінуванні територій, у гуманітарній і медичній допомозі громадянам і відбудові України.

Звернення до впливових недержавних організацій. Окрім звернень до національних парламентів і колективних міжнародних інституцій, не останню роль у формуванні антиросійської коаліції зіграли промови Президента на зібраннях впливових недержавних організацій. Спільні глобальні виклики, одним із яких стала війна в центрі Європи, пошуки підтримки України та змога знайти нових партнерів змусили Зеленського використовувати й цю можливість для реалізації своїх стратегій. Завдяки цим зусиллям 13 жовтня 2022 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію про визнання росії державою з терористичним режимом. Це була перша реакція міжнародної міждержавної інституції на заклик Президента Зеленського офіційно назвати російські дії в Україні *тероризмом*.

Майданчиками для виступів Президента стали абсолютно різні за своєю сферою діяльності недержавні організації та публічні форуми з різноманітними питаннями порядку денного. Нашу увагу привернули такі: 90-а щорічна конференція мерів США в м. Рено, Невада, США (червень 2022 р.); Глобальний форум комітету американських євреїв у Нью-Йорку, США (червень 2022 р.); Афінський демократичний форум, Греція (вересень 2022 р.); публічні дебати “War and Law” у Парижі, Франція (жовтень 2022 р.); мітинг “Home, to Europe”, у Тбілісі, столиці Грузії (червень 2022 року).

Звертаючись до мерів американських міст, Зеленський спирався на їхні партнерські зв’язки з російськими містами. Він згадує конкретних “побратимів” і пов’язує їх з тими злочинами, які росія скоїла в українських містах і містечках, наголошує на їхній відповідальності:

*You know that dozens of American cities maintain the so-called “brotherhood” with the cities of the Russian Federation. **Chicago and Moscow. Jacksonville and Murmansk. San Diego – Vladivostok. Albany and Tula.** One of those Russian brigades that did all this against our people in Bucha was a brigade from **the Khabarovsk Krai of Russia.** And the capital of this region – **the city of Khabarovsk is still a sister city of Portland.** What for? I leave you this question. Just imagine – since February 24, Russia has used almost 2,500 different missiles against Ukraine. The vast majority of them were aimed at cities. At city infrastructure. And some of the most deadly Russian missiles are designed and manufactured in **Yekaterinburg.** Which, by the way, is still a sister city of **San Jose** (28).*

Зрозуміло, що питання Президента “*What for?*” (Для чого?) змушує американських мерів замислитися над тим “братерством” з російськими містами і відчути свою відповідальність за нього. Ми знаємо про відповіді на це запитання, які надали мери багатьох міст по всьому світу: вони відмовилися від партнерства з російськими містами і зараз підписують угоди про співпрацю з українськими містами і містечками, беручи на себе зобов’язання про допомогу Україні та її післявоєнну відбудову. У виданні “59.ru. Пермь онлайн” читаємо: “*Мэр Перми Алексей Дёмкин заявил, что направил обращение лорд-мэру Оксфорда с просьбой не разрывать побратимские отношения. Об этом глава Перми написал в своих соцсетях*”. Мер російського міста намагається відсторонитися від подій в Україні, він пояснює меру Оксфорду, що “*побратимство всегда было вне геополитики, оно основано на связях между людьми. Мы разделяем единые человеческие ценности, и я вместе с жителями Перми выражаю надежду, что наши конструктивные отношения, доказавшие свою прочность, помогут сохранить живой канал взаимодействия и в трудные времена*”. Не допомогло. І відповідь міста Оксфорд, Велика Британія, така: влітку 2023 року підписано договір про співробітництво з українським містом Харків, а також створена Асоціація “Харків-Оксфорд”, зосереджена на співпраці в багатьох напрямках із відбудови й розвитку цього героїчного українського міста.

Ураховуючи специфіку форуму в Афінах, Президент робить наголос саме на демократичних цінностях світу та на тій загрозі, яку їм несе росія. Він відсилає до прикладів з минулого лише одним словом ‘*a tyrant*’ (*тиран*):

Often a tyrant begins to destroy his own society just to retain his personal power. This is exactly what happened in Russia over the past 30 years (28).

Тиран – це уособлення путіна, який прийшов до влади 30 років тому. Але, говорячи про нього, наш Президент нагадує представникам демократій світу про інших тиранів, які засновували тоталітарні режими, наприклад, про Гітлера у нацистській Німеччині чи Сталіна в Радянському Союзі, Мао Цзедуна в Китаї чи Пол Пота у Камбоджі, Муссоліні в Італії чи Піночета в Чилі. Напевно, греки, що були господарями форуму, згадали нелегкий період зі своєї історії – часи правління Чорних полковників, військову диктатуру Георгіоса Пападопулоса, встановлену 21 квітня 1967 року.

На Глобальному форумі комітету американських євреїв у Нью-Йорку Зеленський звертається до сорокових років 20-го сторіччя, згадуючи відомі євреям всього світу українські назви “Бабин Яр” у Києві та “Дрогобицький Яр” у Харкові, де була знищена велика кількість євреїв. Водночас у своєму короткому зверненні до учасників проєвропейського мітингу “Home, to Europe” у столиці Грузії він вживає лише одну алюзію, яка, однак, багато говорить грузинам про їх болюче питання:

We will never give up, because Donbas and Crimea are our land just as Abkhazia and South Ossetia are your land (19).

Звернення до освітніх інституцій. Ще однією цільовою аудиторією у антивоєнному дискурсі Президента України є світова молодіжна спільнота. Основними цілями спілкування Зеленського зі студентами є не лише показ реалій українського суспільства й опис гуманітарної трагедії, яку ми переживаємо під час війни, а й намагання змусити молодь визначити своє місце в сучасному світі. Президент каже:

The main choice that everyone makes in one way or another in his life. Makes at this, I would say, golden age, student age. Or even earlier. When choosing the answer to the question of who he is. Who are you? What are you like? (12).

Звертаючись до молодіжної аудиторії, Зеленський використовує алюзію, що міцно закарбовані в національній культурі. Він хоче, щоб ці знання лежали на поверхні й молодь їх легко могла розпізнати, і саме тому в розмові з японськими студентами називає війну в Україні ‘цунамі’, а з канадськими – порівнює Україну з їхньою баскетбольною командою, від якої ніхто не очікував перемоги: “*This is the Toronto Raptors. 2019 NBA Champions. To win when no one expects that*”. Він згадує священні для ізраїльської молоді Менорат і Голокост, драматичні для американського студентства атаки 9/11 та стрілянину в американських школах. І, звичайно, у всіх проаналізованих зверненнях, зокрема в його відео-зустрічі зі студентами американських вищих шкіл і Стенфордського університету, у промовах перед провідними канадськими, ізраїльськими, японськими і аргентинськими університетами, Президент згадує Другу світову війну як вселенське зло, що принесло світові непоправні втрати, які можуть повторитися нині, через 77 років:

Those were different times, but our goals remained the same. The only amendment is that to implement all this we are today fighting against the second army of the world. We are fighting for our future, our freedom, our land. Just as 80 years ago, during World War II (23).

У бесіді з аргентинськими студентами в липні 2023 року Зеленський нагадує про підлив росіянами Каховської дамби і просить молодь лише уявити масштаб екологічної катастрофи, згадуючи аргентинські дамби:

Imagine the level of cynicism and hatred towards freedom that drives such evil! Imagine if something like this happened, God forbid, to a dam on Paraná or Limay (30).

Крім географічних та історичних алюзій, ще одним часто вживаним різновидом цього прийому у зверненнях Президента до студентської

молоді є особистісно-історичні альянзи, які полягають у згадуванні відомих політичних фігур чи історичних постатей. Звертаючись до студентів університетів Ізраїлю, Президент називає видатні персоналії тієї країни, які також пов'язані з Україною і є її гордістю, зокрема Голду Меїр, видатну політичну діячку, єдину жінку-прем'єрку Ізраїлю, що народилася в Києві; Шолом-Алейхема, визначного єврейського письменника й просвітника, що народився під Полтавою та деякий час мешкав у Києві й Одесі; Володимира Горовиця, талановитого піаніста, який також народився в українській столиці.

Що спонукає Президента України звертатися до студентської спільноти у своїх намаганнях одержати міжнародну підтримку? Наскільки стратегічно важливою є саме ця аудиторія для України в її протистоянні в цій війні? Основна комунікативна інтенція зрозуміла: молодь є найактивнішим прошарком суспільства і, використовуючи альянзи в розмові зі студентством, Зеленський посилює сприйняття України молоддю окремої країни. Такі послання Президента мають на меті дійти до серця і українських студентів, що нині навчаються в зарубіжних вишах, є частиною стратегічного плану їхнього повернення додому задля відбудови своєї Батьківщини.

Звернення до культурних асамблей. З розгортанням повномасштабного російського вторгнення в Україну змінилося життя не лише населення: перед усім світом постали нові виклики, які потребують негайних вирішень. Змінюються економічні моделі, переглядаються принципи співробітництва міжнародних організацій, вдосконалюється світова безпека, задається новий тон у політичній комунікації, новатором якого, між іншим, став Президент Зеленський. Змінюється світова цивілізація: український культурний продукт стає новим затребуваним відкриттям, і мода на українське зростає. І, як сказав Президент України на відкритті 73-го Берлінського кінофестивалю, культура в такі часи також має робити вибір:

Culture chooses a side when it decides to speak out against evil, and it takes a side when it remains silent and in fact helps the evil (37).

До матеріалу дослідження ми залучили альязійні звороти Президента України, задіяні у зверненнях до таких відомих і престижних

культурних асамблей: 73-ій Міжнародний берлінський кінофестиваль; 75-ий Каннський міжнародний кінофестиваль; креативний фестиваль “Каннські леви 2022”; конференція з нагоди Міжнародного дня дітей “UA: War. Unsung Lullaby”.

На фестивалі “Каннські леви 2022” Зеленський наголошує, що саме креативна еліта може знайти найточніші слова й образи, щоб досягнути глибин людської душі. Він згадує декілька творчих робіт, які свого часу стали центром світової уваги, адже в них ішлося про моральні цінності людини:

*Whether it's the **Refugee Flag or the Fearless Girl, the Ice Bucket Challenge or the Rivers of Light** – every time you find words and images to reach the depths of the human soul, you make people talk about issues everyone would otherwise overlook (22).*

На конференції з нагоди Міжнародного дня дітей Президент України цитує не політика і не видатного діяча або філософа, а дитину, яка висловилася багато років тому:

Man has a drive and rage to destroy and kill. Until humanity undergoes a major change, there will be wars. Everything that has been built and cultivated will be destroyed and distorted, and then humanity will have to start all over again (17).

Зеленський коментує:

*These words are many years old, 80 years old. These words belong to a person known all over the world, a person who, in the opinion of many, changed history. She is not a politician, not a religious figure, not a scientist, not an artist, and, perhaps most importantly, not an adult. These are the words of a child. **A 13-year-old girl, Anne Frank** (17).*

Ця алюзія намагається донести до аудиторії, що страждання дітей у воєнний період будь-якої епохи однакові – війна відбирає дитинство, змушує дітлахів вирішувати проблеми дорослих.

Аргументаційна стратегія звернень Зеленського до світової культурної спільноти спирається на паралелі між шедеврами

культури й тим, що зараз переживає його країна, борючись проти агресора. Подібні трагедії вже були екранізовані й донесені до всього світу. До Другої світової війни, комуністичного тоталітаризму та Другої індокитайської війни, куди долучилися дві сторони – США та СРСР, слухачів відсилають згадки про фільми Чарлі Чапліна “Великий диктатор” (“The Great Dictator” 1940 р.), Уіма Уендерса “Небо над Берліном” (“Wings of Desire” 1987 р.) та Френсіса Копполи “Апокаліпсис сьогодні” (“Apocalypse Now” 1979 р.).

Алюзії, які використовує Президент на таких світових зібраннях, мають не тільки викликати співчуття світової культурної еліти, а й стимулювати її постійно нагадувати про війну в Україні тими засобами, які доступні саме їй:

*Speak of Ukraine! Don't let the world switch to something else!
The world must remember that Ukraine is fighting for freedom. This
fight must end in our victory as soon as possible (37).*

І, якщо не можна змінити сучасний світ на краще самим, то треба хоча б спробувати змусити зробити це тих, хто має змогу і вплив.

Висновки і перспективи

Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2023 році спеціально для журналу *Forbes*, від початку вторгнення російської армії на українську землю Президент України Володимир Зеленський 370 разів звернувся до українців, 49 разів виступав на міжнародних самітах і конференціях, 33 рази – перед іноземними парламентами, 14 разів промовляв на міждержавних конференціях і виступив у 12 університетах (як українських, так і зарубіжних), а також мав 32 звернення до учасників спеціальних подій (Давиденко, Надельнюк, 2023). Як Президент країни, що перебуває у стані війни, він звертається до світової спільноти і вносить українське питання в порядок денний демократичних суспільств через ті зібрання й органи влади, які оберігають цінності своїх народів; він знаходить необхідні слова, щоб згуртувати політиків і впливових людей, закликаючи їх до активніших дій.

У кожній промові Володимир Зеленський спирається на драматичні події в Україні. Так, говорячи про кількість загиблих

українських дітей або число людей, які виїхали з країни, чи наводячи конкретні трагічні історії, пов'язані з війною, Президент завжди підлаштовує свої виступи під національну картину світу тих, до кого звертається. Саме тут алюзія і слугує тим містком, який поєднує конкретну лінгвокультуру з українцями. Алюзійні звороти допомагають представникам цільової лінгвокультури зіставити свій досвід із долею українців і через свої емоції відчутти народ, який протистоїть російській агресії і бореться не лише за своє майбутнє, а й за прийдешнє Європи.

Проведене дослідження показує, що алюзія в промовах Президента України активізує зв'язки між людьми і виступає символічним порівнянням схожого досвіду. Маючи приховане значення, алюзія створює комунікативну близькість між мовцем і реципієнтом, оскільки вона ґрунтується на їхніх спільних знаннях. Отримані результати доводять, що антивоєнний дискурс Президента Зеленського характеризується високим відсотком вживання алюзій, які він використовує як ядерні елементи дискурсивного акту. Алюзія формує стратегічний фокус дискурсивної події, у якій Зеленський бере участь, і в реалізації конструктивної та аргументаційної стратегій його антивоєнного дискурсу.

У виступах Президента України алюзія завжди соціально позначена, і, хоча цільові аудиторії мають різну соціальну належність, Зеленський застосовує ті самі різновиди алюзії у всіх досліджуваних дискурсивних подіях: *культурні, історичні, особистісно-історичні, географічні, кінематографічні й літературні*. У проаналізованих зверненнях відсутні приклади міфологічних, біблійних (за єдиним винятком посилання на Давида) та фольклорних алюзій. Це пояснюємо саме соціальним статусом аудиторій, до яких звертається Президент: політична й бізнесова еліта, міжнародні активісти й діячі, представники студентства й культури потребують чітких посилань на колективну національну пам'ять або на міжнаціональне універсальне знання. З цією метою у своїх промовах Зеленський використовує відкриті алюзії, які не потребують додаткових знань, а лежать на поверхні колективної пам'яті й пов'язані з конкретними фактами, подіями чи персоналіями, що належать до скарбу національної лінгвокультури.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у вивченні антивоєнної риторики Президента Зеленського в ракурсі динаміки формування нових концептів у його міжнародних зверненнях, а також у аналізі дискурсивних стратегій, задіяних для одержання фактичної підтримки України міжнародними партнерами в боротьбі проти російської агресії.

Література

- Висоцька, О. Є. (2020). Феномени публічності та приватності в контексті сучасних комунікативних процесів. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Т. 12. Вип. 1 (25). 21–29.
- Давиденко, Б., Надельнюк, О. (2023). *Сила слова. Зеленський виступав з початку війни понад 560 разів. Як його промови вплинули на Україну та світ*.
<https://forbes.ua/war-in-ukraine/sila-slova-zelenskiy-vistupav-z-rochatku-viyni-ponad-560-raziv-yak-yogo-promovi-vplinuli-ukrainuta-svit-24022023-11965>.
- Давиденко, Б., Федорчук, В. (2023). *Герой із тисячею облич. Що зробило президента-миротворця Зеленського ефективним лідером воєнного часу*.
<https://forbes.ua/leadership/geroy-iz-tisyacheyu-oblich-shcho-zrobilo-prezidenta-mirotvortsya-zelenskogo-efektivnim-liderom-voennogo-chasu-03032023-12094>.
- Подольак, М. (2023). *Інтерв'ю каналу I+I*.
<https://tsn.ua/exclusive/chomu-putin-rozpochav-vtorgnennya-samevzimku-2022-go-royasnennya-podolyaka-2239816.html>.
- Почепцов, Г. Г. (2008). *Стратегічні комунікації: стратегічні комунікації в політиці, бізнесі і державному управлінні*. Альтерпрес.
- Соловійова, М. О. (2008). *Роль алузійного антропоніма в створенні вертикального контексту*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків.
- Adams, P. (2022). 'Shame on you': How President Zelensky Uses Speeches to Get What He Needs.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-60855280>.
- Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse. Theory and Practice*. London: Routledge.

- Del Monte, M. (2022). *Russia's War on Ukraine: Speeches by Ukraine's President to the European Parliament and National Parliaments*. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)729354](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)729354).
- Fairclough, N. (1996). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N., Wodak, R. (1997). *Critical Discourse Analysis. Discourse as Social Interaction*. London: Sage.
- Hamilton, B. (2013). Persuasion and Power: The Art of Strategic Communication. *Political Science Quarterly*, 128(4), 780–781.
- Harmon, L. (2015). Allusions We Live by. *Indirect Language*, 36–44.
- Irwin, W. (2001). What is an Allusion. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 59 (3), 287–297.
- Lamont, M. (2018). *Allusions as Cultural Codes*. Washington: Science Association.
- Lazar, N. C. (2022). *Volodymyr Zelenskyy is Playing Himself in the Role of a Lifetime*. <https://www.thestar.com/politics/political-opinion/2022/03/24/volodymyr-zelenskyy-is-playing-himself-in-the-role-of-a-lifetime.html>.
- Lennon, P. (2004). *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Leppihalme, R. (1997). Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions. *Topics in Translation*. Vol. 10. Clevedon: Multilingual Matters.
- Levy, D. M. (1979). Communicative Goals and Strategies: Between Discourse and Syntax. *Syntax and Semantics. Vol. 12: Discourse and Syntax*, 183–210. New York: Brill.
- Pasco, A. H. (1994). *Allusion: A Literary Graft*. Toronto: University of Toronto Press.
- President of Ukraine. Zelenskyy, Volodymyr. *Official website. Speeches*. <https://www.president.gov.ua/en/news/speeches>.
- Sakzewski, E. (2022). *How Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy's speeches to parliaments tap into key sensitivities*. <https://www.abc.net.au/news/2022-04-01/volodymyr-zelensky-speech-to-australian-parliament-meaning/100913466>.
- Smith, C. (2003). *Modes of Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Thomas, G. F., Stephens. K. J. (2014). An Introduction to Strategic Communication. *International Journal of Business Communication*, 52(1), 3–11.
- Valotka, A. (2019). *Allusion in a Nutshell*.
https://www.researchgate.net/publication/337210382_allusion_in_a_nutshellcreative_role_of_the_reader_in_allusions.
- Valotka, A. (2016). *Creative Role of the Reader in Allusions*. <https://www.journals.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22595>.
- William, I. (2001). What is an Allusion? *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 59, 287–297.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse and Society*, 4, 249–283.
- Van Dijk, T. A. (2009). *Society and Discourse*. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2009-Society-And-Discourse.-How-Social-Contexts-Influence-Text-And-Talk.pdf>.

Ілюстративні джерела

President of Ukraine. Zelenskyy, Volodymyr. Official website. Speeches. Online document. <<https://www.president.gov.ua/en/news/speeches>>:

- (1) Speech to the House of Commons in the British Parliament. 8 March 2022.
- (2) Speech to the Sejm of the Republic of Poland. 11 March 2022.
- (3) Speech to the Bundestag. 17 March 2022.
- (4) Speech at the joint meeting of the Senate, the National Assembly of the French Republic and the Council of Paris. 23 March 2022.
- (5) Speech to the Japanese Parliament. 23 March 2022.
- (6) Speech at the NATO Summit. 24 March 2022.
- (7) Speech at a meeting of the European Council. 25 March 2022.
- (8) Speech at Qatar's Doha Forum. 26 March 2022.
- (9) Speech to the Parliament of Lithuania. 12 April 2022.
- (10) Speech to the leading French universities. 1 May 2022.
- (11) Speech at the video conference of the G7 leaders. 8 May 2022.
- (12) Speech to the US university community. 16 May 2022.
- (13) Speech at the 75th Cannes International Film Festival. 17 May 2022.
- (14) Speech at Stanford University. 22 May 2022.

- (15) Speech at the World Economic Forum in Davos. 23 May 2022.
- (16) Speech in the Saeima of Latvia. 26 May 2022.
- (17) Speech at “UA: War. Unsung Lullaby” conference on the occasion of the International Children’s Day. 31 May 2022.
- (18) Speech at GLOBSEC-2022 International Security Forum. 02 June 2022.
- (19) Speech at the Congress of American Jewish communities. 06 June 2022.
- (20) Speech to the Parliament of the Czech Republic. 15 June 2022.
- (21) Speech at the ISPI Global Policy Forum. 20 June 2022.
- (22) Speech at Cannes Lions International Festival of Creativity. 21 June 2022.
- (23) Speech to the representatives of major Canadian universities. 22 June 2022.
- (24) Speech to the major educational institutions of Israel. 23 June 2022.
- (25) Address to the participants of the “Home, to Europe” rally in Tbilisi. 23 June 2022.
- (26) Speech to the representatives of Japanese universities. 3 July 2022.
- (27) Speech at the Ukraine Recovery Conference in Lugano. 4 July 2022.
- (28) Speech at the 90th annual meeting of the US Conference of Mayors. 4 July 2022.
- (29) Speech at the 26th Annual Economist Government Roundtable. 5 July 2022.
- (30) Speech to the university community of Argentina. 6 July 2022.
- (31) Speech at UC Chile. 17 August 2022.
- (32) Speech at the 79th Venice Film Festival. 31 August 2022.
- (33) Speech at the Athens Democracy Forum. 28 September 2022.
- (34) Speech at the public debate “War and Law” in Paris. 05 October 2022.
- (35) Speech to the American Congress. 21 December 2022.
- (36) Speech to the UN Security Council. 20 September 2023.
- (37) Speech at the 73rd Berlin International Film Festival. 17 February 2023.
- (38) Speech at the Munich Security Conference. 17 February 2023.

НОВИННА АДАПТАЦІЯ ЗВЕРНЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНЬСЬКОГО ДО АМЕРИКАНСЬКОГО КОНГРЕСУ

Анотація. Пропонована розвідка розглядає особливості висвітлення на новинному сайті американської газети "Вашингтон пост" змісту двох звернень Володимира Зеленського до Конгресу США від 16 березня та 22 грудня 2022 року. Новинні трансформації зазначених промов здійснюються на двох рівнях: композиційному та семантичному. Композиція новинного повідомлення містить заголовок, інтродуктивний абзац, постінтродуктивний абзац, котрий розширює зміст заголовного комплексу; дескриптивну секцію, що репрезентує головні ідеї промови; аргументативну секцію, котра містить тези журналіста й аргументи-цитати з промови Президента; фонову секцію, що зображає супутні події. На семантичному рівні новинні повідомлення передають зміст виступів морфосинтаксичними конструкціями, утвореними внаслідок поєднання форми і значення, закріплених у свідомості носіїв мови. Встановлено, що в аспекті ступеня подібності новинного й оригінального текстів конструкції утворюють чотири групи: ідентичні, еквівалентні в обох текстах завдяки вказівці на схожі фрагменти картин світу Президента та американських читачів; синонімічні, подібні за значенням до висхідних одиниць, бо віддзеркалюють близькість картин світу; узагальнювальні, які змінюють складники оригінальних конструкцій для вбудовування змісту промови в картину світу цільової аудиторії; уточнювальні, що через деталізацію адаптують значення авторських конструкцій до картини світу читачів.

Ключові слова: конструкція, новинне повідомлення, публічний виступ, композиція, семантика.

Abstract. This paper examines the way the news reports on the site of the American newspaper *Washington Post* render the content of Volodymyr Zelenskyy's two addresses delivered to the US Congress on March 16 and December 22, 2022. The news transformations of the public speeches are performed on the compositional and semantic levels. The composition of a news report includes the headline, the lead, the post-lead paragraph expanding the content of the headline complex; a descriptive section, representing ideas from the speech; an argumentative section, combining the journalist's theses with the quotations from the speech; a background section dwelling on the current events. At the semantic level, news reports render the content of the speech by morphosyntactic constructions, i.e. fixed pairings of form and meaning. With respect to the degree of similarity between the news report and the original text, constructions fall into four groups: identical, equivalent in both texts due to the proximity of the worldviews of the President and the readers; synonymous, similar in meaning to the original pairings because of the affinity of the worldviews; generalizing, changing the components in the president's constructions to fit the address content into the worldview of the target audience; specifying, detailing the meaning of the author's constructions adapting them to the readers' outlook.

Keywords: construction, news report, public speech, composition, semantics.

Важливим інструментом донесення позиції України до інших народів вважаємо тексти зарубіжних ЗМІ про звернення Володимира Зеленського

до парламентів різних країн, які було проголошено від самого початку повномасштабного вторгнення сусідньої держави. Промови Президента України зараховуємо до медійного дискурсу, оскільки на відміну від античних виступів, які здійснювалися перед безпосередньою публікою (Bailey, 2019: 32), нині звернення відомих особистостей поширюються новітніми технологіями й апелюють до масової аудиторії, впливаючи на її розум, почуття і волю. Крім того, зміст медійних виступів висвітлюється в новинних текстах, які є окремим інформаційним жанром медійного дискурсу, що характеризується стислим викладом основних фактів щодо окремої події, котрій притаманна певна новизна (Claridge, 2010: 589), максимальна наповненість фактажем (Сушкова, Медвідь, 2022: 244) та аргументація правдивості повідомлюваного (Потапенко, 2019: 65). Проте новинні повідомлення про виступи політиків не так інформують про подію, як узагальнюють ключові ідеї звернення. Залежно від видання, цільової аудиторії, яка є неоднорідною групою з різним досвідом і системами цінностей (Lauerbach & Fetzer, 2007: 19), композиція новинних повідомлень відрізняється як в аспекті відібраних аргументів і послідовності їх викладу, так і у вжитих лінгвальних засобах.

Новинна адаптація виступу полягає в реконтекстуалізації, коли частина тексту вилучається з одного контексту і включається в інший (Naarapen & Perrin: 425). При цьому зміст промови змінюється у двох напрямках: спрощення і розширення. Спрощення включає фільтрацію змісту або зміну фокусу уваги (Perloff, 2018: 57), тому що розраховуючи на обізнаність адресата з фактами і подіями, журналісти переставляють аргументи, виносячи більш актуальні дані на передній план, а менш важливі у фонові блоки (Busch, 2009: 580). Розширення змісту досягається за рахунок конкретизації чи додавання інформації для пояснення ідей і аргументів, незрозумілих аудиторії (Busch, 2009: 581). Лінгвісти досліджували реконтекстуалізацію в новинному дискурсі наукових документів (Sterk & Van Goch, 2023), мультимодальних текстів у онлайн повідомленні (Fryer, 2016), політичних мемів (Bülöw & Johann, 2023), висловлювань політиків у ток-шоу (Aiello, 2020). Проте поза увагою дослідників залишаються трансформації публічних виступів у новинні повідомлення, що зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Метою цієї розвідки є виявлення модифікацій, яких зазнають структура і семантика публічного виступу під час його реконтекстуалізації в новинне повідомлення. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: розкрити композиційні особливості новинного повідомлення; класифікувати морфосинтаксичні конструкції, задіяні в новинних текстах і виступах; виявити критерії відбору різних типів конструкцій під час перенесення ідей з промови у новинний текст.

Методологія дослідження

Адаптація публічного виступу в новинних повідомленнях здійснюється на двох рівнях: композиційному й лінгвальному. Зазвичай композиція новинного тексту охоплює такі категорії: Заголовок, Вступ, Головна подія, що розширює зміст Заголовка та Вступу, Попередні події, котрі нагадують читачеві про те, що сталося раніше, Фон, який забезпечує загальний, історичний, політичний чи соціальний контекст для цих подій, Наслідки, котрі повідомляють про події, що йдуть за головною подією, Вербальні реакції, які містять посилання на різноманітні джерела (Dijk, 1985: 87). Проте композиція новинного повідомлення, яке репрезентує медійний виступ відомої особи, містить інші секції. Окрім заголовка та інтродуктивного абзацу, структура основного тексту новинного повідомлення зумовлена цінністю (newsworthiness) інформації (Cotter, 2011: 28) та включає пост-інтродуктивний абзац, який деталізує заголовок; дескриптивну секцію, що подає деталі промови; аргументативну секцію, котра складається з тези, запропонованої журналістом, та аргументів, запозичених із виступу; фонову секцію, що зосереджується на супутніх подіях.

Лінгвальні трансформації медійного виступу встановлюємо через зіставлення задіяних у вихідному тексті – зверненні Президента – та новинному повідомленні морфосинтаксичних конструкцій, тобто готових поєднань форми, значення і функції, укорінених у пам'яті носіїв мови внаслідок їх частого вживання (Goldberg, 2019: 23). Конструкції різняться ступенем складності та схематичності, адже їхня семантика не є сумою значень складників, а форма не завжди

підпорядкована відомим правилам (Талавіра, 2022: 198; Bouveret, 2021: 4; Hilpert, 2021: 7).

Залежно від стабільності їх компонентів конструкції поділяють на конкретні (*item-based*), що мають одну форму в усіх контекстах, напр., *no-fly zone*; лексикалізовані (*lexicalized*), що спираються на незмінні складники, відомі як островки надійності (*islands of reliability*), напр., *air-defence systems*; граматикалізовані, що ґрунтуються на узагальненнях структури і функцій низки виразів, напр., *motion-construction* (Tomasello, 2000: 62). Залежно від ступеня схематичності значення конструкції поділяють на окремі слова, напр., *unfair*, ідіоми, напр., *kick the bucket*, результативні одиниці, напр., *firefighters cut the man free*, суперсинтаксичні структури, напр., *Are you Andorra in disguise? No* (Hoffmann, 2022: 2-8). Однак перераховані дослідження залишають поза увагою роль конструкцій у структуруванні новинних повідомлень.

Пропонований у цій розвідці підхід до вивчення трансформацій публічної промови в новинне повідомлення передбачає три етапи аналізу: таксономічний, інтерпретаційний і текстовий.

На *таксономічному* етапі виокремлюємо чотири різновиди конструкцій: ідентичні, синонімічні, узагальнювальні й уточнювальні. Ідентичні конструкції мають фіксовану структуру, яка зберігається в цільовому тексті, напр., *the leader of peace* (DeBonis, 2022). Синонімічні конструкції новинного повідомлення мають значення, ідентичне структурам із промови Президента, напр., *your state* (Zelenskyu, 2022a) vs *the United States* (DeBonis, 2022). Узагальнювальні й уточнювальні конструкції визначаємо з опертям на рівні категоризації: базовий, суперординатний і субординатний (Rosch, 2009: 45). На базовому рівні об'єкти категоризуються через сприйняття, спільну форму чи функції, коли однакові риси притаманні всім або майже всім членам категорії; суперординатні категорії узагальнюють репрезентовані сутності, а члени категорії мають мало спільних ознак; субординатні категорії містять сутності, що характеризуються значною подібністю (Rosch, 2009: 45-46). Узагальнювальні конструкції позначають у новинному повідомленні абстрактні концепти, заміщаючи структури з більш специфічним значенням зі звернення, пор., *more aid and weapons* (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022) та *financial assistance, more*

cannons and shells, strengthen sanctions (Zelenskyu, 2022b) відповідно. Уточнювальні одиниці позначають об'єкти, що належать до базових і субординатних категорій, пор., *surface-to-air missile systems* (DeBonis, 2022) і *defense systems* (Zelenskyu, 2022a).

Другий – *інтерпретаційний* – етап дослідження полягає у з'ясуванні переваг журналістів під час вибору конкретних конструкцій через співвіднесення з картиною світу читача, яку потрактовують як когнітивну орієнтацію індивіда чи спільноти, що включає обізнаність про світ, ставлення суб'єкта до нього залежно від інтересів і цілей (Głaz, 2022: 3-4). Обраний журналістом тип конструкцій свідчить про відповідність фрагментів картини світу політика та цільової аудиторії видання. Приміром, близькість картин світу Володимира Зеленського і читачів новинного повідомлення відображена ідентичною конструкцією *S-300 and other similar systems* (DeBonis, 2022).

Мета третього – *текстового* – етапу аналізу полягає у встановленні різновидів конструкцій, задіяних у кожному композиційному блоці новинного повідомлення: заголовку, інтродуктивному і постінтродуктивному абзацах, дескриптивній та аргументативній секціях.

Спираючись на вказані етапи дослідження, установлюємо, як конструкції співвідносять з новинним повідомленням на сайті американської газети “Вашингтон пост” (www.washingtonpost.com) зміст двох промов Володимира Зеленського, проголошених в американському Конгресі на початку війни, 16 березня 2022 року, та десять місяців потому, 22 грудня 2022 року. Оскільки це видання є одним з найпопулярніших у США, воно, з одного боку, користується авторитетом у значної кількості читачів, а з іншого, під час висвітлення будь-яких подій урахує інтереси й уподобання великої кількості громадян. Висвітлення двох виступів Президента європейської країни, яка перебуває у стані війни, відбиває настрої в американському суспільстві у певний історичний момент.

Виклад основного матеріалу

У композиційному плані **перше звернення Президента Зеленського** до Конгресу від 16 березня 2022 року формують п'ять фрагментів: доля української держави і її народу в аспекті

демократії; апеляція до загроз в історії США; прохання про допомогу; вдячність американському народові та його керівництву; заклик до американського лідерства (Zelenskyu, 2022a). Натомість композиція відповідного новинного повідомлення (DeBonis, 2022) складається лише з трьох змістових блоків: заклик підтримати Україну; загрози в історії США; заклик до американського лідерства. Водночас фонові блоки повідомлення містять інформацію про реакцію президента Байдена, конгресменів і пересічних громадян на виступ Володимира Зеленського, американську й міжнародну допомогу, надану Україні, включають висловлення світових лідерів.

Перша тема виступу – заклик підтримати Україну – детально висвітлена в повідомленні й акцентована в заголовку (1) конструкцією *pleads for military aid* (1), яка узагальнює значення низки структур із промови Президента: *establish a no-fly zone* (2); *defense systems* (2); *C-300 and other similar systems* (2); *aircraft* (2); *new packages of sanctions* (3):

(1) *Addressing Congress, Ukrainian president Zelensky pleads for military aid* (DeBonis, 2022)

(2) *To establish a no-fly zone over Ukraine is to save people [...]. You know what defense systems we need. C-300 and other similar systems. You know how much depends on the battlefield on the ability to use aircraft.* (Zelenskyu, 2022a)

(3) *New packages of sanctions are needed every week.* (Zelenskyu, 2022a)

Інтродуктивний абзац новинного повідомлення (4) структурований двома конструкціями, ідентичними з виступом: *be the leader of the world* та *be the leader of peace*. Вони передають емоційність звертання Президента (5) й орієнтацію на цінності цільової аудиторії:

(4) *The Ukrainian president called on Biden to 'be the leader of the world' and 'be the leader of peace'.* (DeBonis, 2022)

(5) *I wish you to be the Leader of the world. Being the Leader of the world means to be the Leader of Peace.* (Zelenskyu, 2022a)

Заклик про допомогу Україні настільки важливий, що він повторюється в основному тексті новинного повідомлення п'ять разів: в постінтродуктивному абзаці, трьох аргументативних і дескриптивній секціях, які акцентують важливість і необхідність підтримки з боку цільової аудиторії.

Постінтродуктивний абзац повідомлення (6) узагальнює прохання про допомогу конструкціями *a stark new plea for American military aid* та *must do more*:

(6) *Ukrainian President Volodymyr Zelensky [...] delivered a stark new plea for American military aid, making a moral case to hundreds of gathered lawmakers that the world's preeminent superpower must do more to prevent his nation's destruction.* (DeBonis, 2022)

(7) *However, now, in the darkest time for our country, for the whole of Europe, I urge you to do more!* (Zelensky, 2022a)

У наведеному постінтродуктивному абзаці (6) конструкція *a stark new plea for American military aid* узагальнює значення чотирьох структур із промови: *establish a no-fly zone* (2); *defense systems* (2); *C-300 and other similar systems* (2); *aircraft* (2). Водночас модифікована структура *must do more* (6), що вказує на необхідність подальшої підтримки (Collins), трансформує оригінальну структуру *urge you to do more* (7), спрямовану на переконання конгресменів розширити допомогу Україні.

Перша аргументативна секція повідомлення, що передає прохання про допомогу, містить тезу (8), яка перелічує всі види підтримки, необхідної Україні, та два аргументи-цитати, запозичені без змін зі звернення Президента для ілюстрації звірства нападників (9) та потреби в захисті українського неба (10):

(8) *He called on them to layer potent air-defense systems and new Russian financial sanctions on top of the military transfers, humanitarian aid and economic salvos that the United States has already delivered since Russia began bombarding Ukrainian cities last month.* (DeBonis, 2022)

(9) *"Russia has turned the Ukrainian sky into a source of death for thousands of people," Zelensky said through an interpreter. "Russian troops have already fired nearly 1,000 missiles at Ukraine, countless bombs. They use drones to kill us with precision."* (DeBonis, 2022)

(10) *He followed up: "I need to protect our sky. I need your decision, your help."* (DeBonis, 2022)

(11) *Ukraine is grateful to the United States for its overwhelming support. For all that your state and your people have already done for our freedom. For weapons and ammunition, for training and funding, for*

leadership in the free world, which helps put pressure on the aggressor economically. (Zelenskyu, 2022a)

(12) *For three weeks now! Different Ukrainian cities... Odesa and Kharkiv, Chernihiv and Sumy, Zhytomyr and Lviv, Mariupol and Dnipro [...] Russian troops have already fired nearly a thousand missiles at Ukraine.* (Zelenskyu, 2022a)

(13) *We offer the United States to impose sanctions against all politicians in the Russian Federation [...] From State Duma deputies to the last official who lacks the morale to sever ties with state terror. All American companies must leave Russia, their market.* (Zelenskyu, 2022a)

Шість конструкцій, задіяні в тезі (8), наближають зміст промови до картини світу американської аудиторії. По-перше, уточнювальна конструкція *potent air-defense systems* (8) трансформує структуру *defense systems* із промови (2) оцінним прикметником *potent* та уточнювальним іменником *air*. По-друге, узагальнювальна конструкція *new Russian financial sanctions* (8) адаптує до картини світу читачів три оригінальні структури зі звернення: *impose sanctions* (13), *must leave Russia* (13) та *their market* (13). По-третє, структура *on top of the military transfers* (8) узагальнює дані про надану допомогу, позначену одиницею *weapons and ammunition* (11) у промові. По-четверте, синонімічна конструкція *humanitarian aid and economic salvos* (8) апелює до висхідної конструкції *training and funding* (11). Крім того, узагальнювальна структура *the United States has already delivered* (8) у новинному повідомленні резонує з оригінальною конструкцією *your state and your people have already done* (11), де назва країни *the United States* метонімічно співвідноситься з висхідною одиницею *your state and your people*, що називає джерело наданої допомоги. Підрядне речення *since Russia began bombarding Ukrainian cities last month* (8), ужите в новинному повідомленні, узагальнює зміст декількох конструкцій з промови: *Russia* метонімічно указує на російські війська *Russian troops* (12); *Ukrainian cities* схематично називає перелічені Президентом населені пункти *Odesa and Kharkiv, Chernihiv and Sumy, Zhytomyr and Lviv, Mariupol and Dnipro* (12); дієслово *bombarding* відображає дії нападників, представлені у промові конструкцією *fired nearly a thousand missiles* (12). Водночас одиниця *last month* з новинного

повідомлення, що корелює зі структурою *for three weeks now* (12) із виступу, узагальнює для цільової аудиторії часу події.

Дескриптивна секція новинного повідомлення (14-15) деталізує прохання про підтримку конструкціями, що повторно перераховують всі види допомоги, а також указують на джерело індивідуальних санкцій:

(14) *Zelensky reiterated a call for a Western-enforced no-fly zone [...] but he quickly moved on to other specific requests that have gained wider support in Washington.* (DeBonis, 2022)

(15) *They included transferring surface-to-air missile systems and aircraft to Ukraine, further cracking down on Russian trade, and imposing sanctions on a much wider range of Russian political leaders, including all members of the State Duma, the lower house of the national legislature.* (DeBonis, 2022)

У наведеній вище дескриптивній секції новинного повідомлення (14) різновиди підтримки відображені уточнювальною конструкцією *a Western-enforced no-fly zone*, яка співвідноситься з оригінальною одиницею *a no-fly zone* (2), а доданий прикметник *Western* акцентує джерело забезпечення безпольотної зони. Крім того, узагальнювальна конструкція *other specific requests* (14) та уточнювальна структура *surface-to-air missile systems and aircraft* (15) корелюють з одиницею *defense systems* (2) зі звернення. Узагальнювальна структура *cracking down on Russian trade* (15) схематично відображає значення двох конструкцій з промови *must leave Russia* (13) та *their market* (13), а прохання про санкції передане ідентичною структурою *imposing sanctions* (15).

Джерела індивідуальних санкцій позначені синонімічними конструкціями *Russian political leaders* (15) та *all members of the State Duma* (15), котрі співвідносяться з оригінальними структурами *all politicians in the Russian Federation* (13) та *State Duma deputies* (13).

Друга аргументативна секція новинного повідомлення (16-17) фокусується на видах озброєння:

(16) *Zelensky first mentioned surface-to-air missile systems – the “S-300 and other similar systems,” referring to a Soviet-era system that is operated by a handful of NATO countries – before asking for more planes.* (DeBonis, 2022)

(17) *“You know how much depends on the battlefield on the ability to use aircraft ... to protect our people, our freedom, our land,” he said. “You know that they exist and you have them, but they are on earth, not in the Ukrainian sky.”* (DeBonis, 2022)

У наведеній тезі (16) різновиди зброї подані уточнювальною конструкцією *surface-to-air missile systems*, ідентичною структурою *S-300 and other similar systems* та узагальнювальною одиницею *asking for more planes*, надалі підсиленою цитатою з промови (17) для відтворення точки зору Володимира Зеленського.

Третя аргументативна секція (18-20) зосереджена на санкціях:

(18) *Beyond the military demands, Zelensky called for new economic actions against Russia, including closing American ports to all Russian goods, pressuring U.S. companies still doing business in Russia to withdraw, and imposing sanctions on “all politicians in the Russian Federation who remain in their offices and do not cut ties with those who are responsible for the aggression against Ukraine.”* (DeBonis, 2022)

(19) *He called for new sanctions to be imposed “constantly, every week, until the Russian military machine stops,” demanding a complete Western withdrawal from the Russian economy “because it is flooded with our blood.”* (DeBonis, 2022)

(20) *“Peace is more important than income,” he said.* (DeBonis, 2022)

Санкції позначені у двох тезах (18-19) синонімічними конструкціями *new economic actions against Russia* (18), *new sanctions to be imposed* (19), *a complete Western withdrawal* (19), *from the Russian economy* (19), *pressuring U.S. companies still doing business in Russia to withdraw* (18) та ідентичними структурами *imposing sanctions* (18) та *closing American ports to all Russian goods* (18). Використання в тезах (18-19) синонімічних та ідентичних структур свідчить про близькість картин світу адресанта та аудиторії в цьому аспекті за рахунок неодноразового повторення в новинному повідомленні ідей із промови. Цитати, які аргументують тези (18, 19, 20), покликані вписати позицію Президента в картину світу американців.

Крім того, новинне повідомлення містить дескриптивну секцію про події з історії США (21), структуровану трьома узагальнювальними конструкціями *the bombing of Pearl Harbor* (21), *the 9/11 terrorist attacks* (21) та *the words of the Rev. Martin Luther King Jr* (21):

(21) *Zelensky cited the bombing of Pearl Harbor, the 9/11 terrorist attacks and the words of the Rev. Martin Luther King Jr.* (DeBonis, 2022)

(22) *Remember Pearl Harbor. Terrible morning of December 7, 1941. When your sky was black from the planes attacking you. Just remember that.* (Zelensky, 2022a)

(23) *Remember September 11th. A terrible day in 2001, when evil tried to turn your cities into a battlefield. When innocent people were attacked. Attacked from the air. In a way no one expected.* (Zelensky, 2022a)

(24) *“I have a dream” – these words are known to each of you. Today I can say: I have a necessity.* (Zelensky, 2022a)

У наведеній дескриптивній секції (21) новинного повідомлення конструкція *the bombing of Pearl Harbor* (21), яка корелює з одиницями з промови *remember Pearl Harbor* (22) і *the planes attacking you* (22), акцентує увагу цільової аудиторії на найважливішій події Другої світової війни. Водночас конструкція *the 9/11 terrorist attacks* (21) в тексті повідомлення передає значення трьох одиниць, які у промові деталізують трагічні події терористичної атаки вересня 2001 року: *remember September 11th* (23); *innocent people were attacked* (23); *no one expected* (23). Журналістська конструкція *the words of the Rev. Martin Luther King Jr* (21) узагальнено апелює до найвідомішої антирасистської промови, на яку у зверненні Володимира Зеленського вказує структура *“I have a dream”* (24).

Заклик до лідерства переданий у новинному повідомленні цитатою з промови (25), тобто ідентичною конструкцією, яка подана без змін, вона відбиває близькість картин світу Президента й цільової аудиторії видання в цьому аспекті:

(25) *“You are the leader of the nation, of your great nation – I wish you to be the leader of the world,” he said, speaking in English after giving most of his address in Ukrainian. “Being the leader of the world means to be the leader of peace.”* (DeBonis, 2022)

Композиція **другої промови** Володимира Зеленського до американського Конгресу від 22 грудня 2022 року складається з чотирьох основних тематичних фрагментів: ментальна перемога над російським агресором; український спротив; прохання про допомогу Україні; рух до остаточної перемоги (Zelensky, 2022b). Натомість композиція новинного повідомлення охоплює блоки про допомогу

нашій державі, розкрити в заголовку, постінтродуктивному абзаці й одній аргументативній секції, а весь основний текст висвітлює фонові події (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022).

У заголовку (26), що інтерпретує промову Президента журналістом, дві узагальнювальні конструкції *rally support* та *grueling war with Russia* підлаштовують зміст усієї промови до картини світу американських читачів:

(26) *In Washington, Zelensky seeks to rally support for grueling war with Russia.* (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022)

(27) [...] *your support is crucial, not just to stand in such fight but to get to the turning point to win on the battlefield.* (Zelensky, 2022b)

(28) *Each of you, ladies and gentlemen, can assist in the implementation to ensure that America's leadership remains solid, bicameral and bipartisan.* (Zelensky, 2022b)

(29) *The Russian military and mercenaries have been attacking Bakmut nonstop since May.* (Zelensky, 2022b)

(30) *Every inch of that land is soaked in blood; roaring guns sound every hour. Trenches in the Donbas change hands several times a day in fierce combat, and even hand fighting.* (Zelensky, 2022b)

У наведеному уривку конструкція *rally support* (26) відповідає двом структурам у промові: *your support is crucial* (27), яка акцентує важливість американської підтримки, та *America's leadership remains solid, bicameral and bipartisan* (28), де прикметники *bicameral* і *bipartisan* засвідчують допомогу двох американських партій, попри їхні протилежні погляди. Конструкція *grueling war with Russia* (26) узагальнює семантику декількох одиниць, які у зверненні Президента зображають звірства загарбників: *attacking Bakmut nonstop* (29); *land is soaked in blood* (30); *roaring guns sound every hour* (30); *fierce combat* (30); *hand fighting* (30).

Постінтродуктивний абзац новинного повідомлення (31) розширює заголовок п'ятьма узагальнювальними конструкціями, які адаптують зміст виступу до картини світу читачів видання:

(31) *Ukrainian President Volodymyr Zelensky made an impassioned and emotional plea to Congress on Wednesday for continued American support against Russia's unrelenting assault, speaking personally and passionately about why Ukraine needed more aid and weapons to lawmakers whose*

ranks include some vocal skeptics of future reinforcements. (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022)

(32) [...] *more cannons and shells are needed.* (Zelenskyy, 2022b)

(33) *If your Patriots stop the Russian terror against our cities, it will let Ukrainian patriots work to the full to defend our freedom.* (Zelenskyy, 2022b)

(34) *I assure you that Ukrainian soldiers can perfectly operate American tanks and planes themselves.* (Zelenskyy, 2022b)

(35) *Financial assistance is also critically important.* (Zelenskyy, 2022b)

(36) *You can strengthen sanctions to make Russia feel how ruinous its aggression truly is.* (Zelenskyy, 2022b)

Конструкція *Russia's unrelenting assault* (31), яка позначає в повідомленні безжалісний напад Росії, співвідносна з уже зазначеними вище структурами у (29, 30). Прохання про допомогу відтворене у новинному тексті конструкцією *an impassioned and emotional plea to Congress* (31), де прикметники *impassioned* та *emotional* передають сильні почуття Президента, вбудовуючи його ідеї в картину світу американців. Заклик продовжувати підтримку України позначений у виданні структурою *continued American support* (31), а конкретні види допомоги перераховані конструкціями *needed more aid and weapons* (31) і *future reinforcements* (31), які співвідносні з такими одиницями з промови: *more cannons and shells* (32); *your Patriots* (33); *American tanks and planes* (34); *financial assistance* (35); *strengthen sanctions* (36).

Аргументативна секція новинного повідомлення складається з тези (37) та двох аргументів-цитат (38-39) зі звернення Володимира Зеленського:

(37) *But he told Congress he needs more aid and weapons to defeat Russia, and sought to convince lawmakers that they were not doing Ukraine a favor – that the United States and other countries had just as much of a stake in the war as Ukraine does.* (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022)

(38) *“We have artillery, yes, thank you. ... Is it enough? Honestly, not really,” Zelensky said. He continued: “Your money is not charity. It’s an investment in the global security and democracy that we handle in the most responsible way”.* (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022)

(39) *He added: “This battle cannot be frozen or postponed. It cannot be ignored hoping that the ocean or something else will provide protection.”*

Putting the focus squarely on U.S. support, he continued: “So much depends on the world. So much in the world depends on you.” (Abutaleb, Pager, & Sotomayor, 2022)

(40) *Your money is not charity.* (Zelenskyy, 2022b)

(41) *This battle is not only for the territory, for this or another part of Europe. The battle is not only for life, freedom and security of Ukrainians [...]. This struggle will define in what world our children and grandchildren will live, and then their children and grandchildren.* (Zelenskyy, 2022b)

(42) *It will define whether it will be a democracy of Ukrainians and for Americans – for all. [...] From the United States to China, from Europe to Latin America, and from Africa to Australia, the world is too interconnected and interdependent to allow someone to stay aside [...].* (Zelenskyy, 2022b)

Тезу наведеної аргументативної секції (37) уявляють чотири узагальнювальні морфосинтаксичні конструкції. Одиниця *more aid and weapons* (37) узагальнює семантику низки структур, ужитих у промові: *more cannons and shells* (32); *your Patriots* (33); *American tanks and planes* (34); *financial assistance* (35); *strengthen sanctions* (36). Журналістська конструкція *the United States and other countries* у тезі (37) містить загальний іменник на позначення країн і континентів, перерахованих у промові: *the United States to China, from Europe to Latin America, and from Africa to Australia* (42). Структура *much of a stake in the war* (37) передає у тезі значення декількох одиниць із виступу: *the territory; life, freedom and security of Ukrainians or any other nation* (41); *a democracy of Ukrainians and for Americans – for all* (42). Конструкція *not doing Ukraine a favor* (37) з новинного повідомлення відповідає структурі *Your money is not charity* (40) з промови, причому компонент у тезі повідомлення *not doing a favor* указує на суперординатному рівні категоризації на допомогу іншим, а іменник *charity* у виступі імплікує гроші чи товари, які надають хворим, бідним або людям з обмеженими можливостями (Collins).

Блок основного тексту виступу послідовно розкриває позицію затятих скептиків і противників надання Україні допомоги, описує спільну прес-конференцію двох президентів, деталі візиту Володимира Зеленського до Вашингтона, ситуацію на українському

фронті й у тилу держави, оголошену адміністрацією Дж. Байдена допомогу та цитує американського президента і конгресменів. Така увага до фонових подій свідчить про їх значення для цільової аудиторії завдяки спільним інтересам і ставленню до війни на іншому континенті.

Висновки і перспективи

Аналіз новинної адаптації двох звернень Президента Зеленського до американського Конгресу показав, що висвітлення ключових ідей за допомогою конструкцій ґрунтується не лише на особистому вмінні й таланті журналістів, але й ураховує картину світу цільової аудиторії та загальні настрої в країні. Перший медійний виступ українського Президента перед американцями відбувся на початку війни. Тому відображення ідей Володимира Зеленського в новинному повідомленні на сайті американської газети “Вашингтон пост” спирається на узагальнювальні конструкції з метою адаптації аргументів Президента до картини світу цільової аудиторії. Основна мета промови – прохання про допомогу – розкрита в шести секціях першого новинного повідомлення. Воно починається загальним проханням у заголовку, розкривається в інтродуктивному й постінтродуктивному абзацах, дескриптивній і першій аргументативній секції, завершуючись фокусуванням на видах озброєння та санкціях у другій і третій аргументативних секціях відповідно. Історичні події у США, котрі мали на меті показати всі жахи війни в Україні, викладені в повідомленні узагальненими конструкціями, які схематично подають ідеї Президента, а заклик до американського лідерства втілений ідентичною конструкцією-цитатою, тому що ця ідея входить до картини світу громадян США. Висвітлення другого звернення Володимира Зеленського до Конгресу відзначається певними змінами у викладі матеріалу. По-перше, журналісти залучають узагальнювальні конструкції для передачі прохання про допомогу Україні, адаптуючи аргументи про необхідність військової, фінансової та гуманітарної допомоги. По-друге, із чотирьох тематичних фрагментів у новинному повідомленні представлений один – допомога Україні, що акцентує важливість саме цієї теми для читачів, залишаючи поза увагою

фрагменти про спротив ворогові, металюну перемогу й рух до остаточної перемоги. По-третє, фонові секції новинного повідомлення дуже детально висвітлюють ставлення як політиків, так і пересічних громадян до надання допомоги Україні, тому що питання про її доцільність перебуває у фокусі їхньої уваги, пріоритетів і картини світу загалом.

Запропонована розвідка доводить можливість застосування конструкційного підходу до аналізу трансформації змісту медійного виступу в новинне повідомлення за допомогою конструкцій, які здійснюють адаптацію висхідного тексту до картини світу цільової аудиторії. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в аналізі новинного висвітлення виступів Володимира Зеленського перед парламентами інших держав, а також у зіставленні способів представлення змісту його звернень у різних виданнях.

Література

- Потапенко, С. І. (2019). Тексти англомовних новин: руйнування жанрового канону? *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 70, 64–77.
https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_70_9
- Сушкова, О. М., Медвідь, О. М. (2022). Прагмалінгвальний потенціал світових новин. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph*, 241-265. Riga, Latvia: "Baltija Publishing".
<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-57>
- Талавіра, Н. М. (2022). Новинне висвітлення інавгураційної промови Дж. Байдена: моделі впливу на адресата. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 33(72), № 1, Ч.1, 196–200.
<https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/34>
- Aiello, J. (2020). Delegitimization, recontextualization, and (re)framing processes: A study of the coverage of a 'populist' representative by a 'populist' talk show. *Journal of American and English Studies*, 15, 148–170.
<https://doi.org/10.13136/2281-4582/2020.i15.570>

- Bailey, E. (2019). A Historical View of the Pedagogy of Public Speaking. *Voice and Speech Review*, 13 (1), 31–42.
- Bouveret, M. (2021). Lexicalization, grammaticalization and constructionalization of the verb *give* across languages: A cognitive case study of language innovation. In M. Bouveret (Ed.), *Give Constructions across Languages* (pp. 1–22). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<https://doi.org/10.1075/cal.29>
- Bülöw, L., & Johann, M. (2023). Effects and perception of multimodal recontextualization in political Internet memes. Evidence from two online experiments in Austria. *Frontiers in Communication*, 7, 1–19.
<https://doi.org/10.3389/fcomm.2022.1027014>.
- Busch, B. (2009). Media, politics and discourse interaction. In J. L. Mey (Ed.), *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (pp. 577–583). Oxford: Elsevier.
- Claridge, C. (2010). News discourse. In A. Jucker & I. Taavitsainen (Eds.), *Handbook of Pragmatics: Historical Pragmatics* (pp. 587–620). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Collins Dictionary*. (n.d.). Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/>
- Cotter, C. (2011). *News Talk. Investigating the Language of Journalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Głaz, A. (2022). *Linguistic Worldview(s): Approaches and Applications*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003018803>
- Goldberg, A. E. (2019). *Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton: Princeton University Press.
- Haapanen, L. & Perrin, D. (2018). Media and quoting: understanding the purposes, roles, and processes of quoting in mass and social media. In C. Cotter & D. Perrin (Eds.), *The Routledge Handbook of Language and Media* (pp. 424–441). New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315673134-31>
- Hilpert, M. (2021). *Ten Lectures on Diachronic Construction Grammar*. Leiden, The Netherlands: Brill.
<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.c.5289337.v1>
- Hoffmann, T. (2022). *Construction Grammar: The Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lauerbach, G. E., & Fetzer, A. (2007). Introduction. Political discourse in the media: Cross-cultural perspectives. In A. Fetzer & G. E. Lauerbach (Eds.), *Political Discourse in the Media* (pp. 3–28). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (n.d.). Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/>
- Perloff, R. M. (2018). *The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age*. New York: Routledge.
- Rosch, E. (2009). Categorization. In D. Sandra, J.-O. Östman & J. Verschueren (Eds.), *Cognition and Pragmatics* (pp. 41–52). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/hoph.3>
- Sarda, L. & Lena L. (2023). *Existential Constructions across Languages: Forms, meanings and functions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Sterk, F. M., & Van Goch, M. M. (2023). *Re-presenting Research: A Guide to Analyzing Popularization Strategies in Science Journalism and Science Communication*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-28174-7>
- Tomasello, M. (2000). First steps toward a usage-based theory of language acquisition. *Cognitive Linguistics*, 11(1/2), 61–82.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1515/cogl.2001.012>
- Van Dijk, T. A. (1985). Structures of news in the press. In T. A. Van Dijk (Ed.), *Discourse and Communication* (pp. 69–93). Berlin: De Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110852141.69>

Список використаних джерел

- Abutaleb, Y., Pager, T., & Sotomayor, M. (2022). *In Washington, Zelensky seeks to rally support for grueling war with Russia*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/12/21/zelensky-biden-congress-speech/>
- DeBonis, M. (2022). *Addressing Congress, Ukrainian President Zelensky pleads for military aid*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/16/zelensky-speech-congress/>

Zelenskyy, V. (2022a). *Address by President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy to the US Congress* (2022, March 16). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/en/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-pered-kong-73609>

Zelenskyy, V. (2022b). *We stand, we fight and we will win. Because we are united. Ukraine, America and the entire free world – address by Volodymyr Zelenskyy in a joint meeting of the US Congress.* (2022, December 22). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/en/news/mi-stoyimo-boremos-i-vigrayemo-bo-mi-razom-ukrayina-amerika-80017>

ІНТЕРМЕДІАЛЬНА ХАРИЗМА ЯК МЕДІЙНО-ПОЛІТИЧНА ЗБРОЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ВОЄННОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття зосереджена на інтермедіальності чоловічих і жіночих харизматичних образів в українському воєнному дискурсі. Чоловіча харизма передусім пов'язана з іменами Володимира Зеленського (“героїчний полководець”), Віталія Кіма (“позитивний краш”) та Олексія Арестовича (“заспокійливий пророк”), які під час війни створили особисті бренди та стали об'єктами захоплення великої аудиторії українців. Жіночу харизму випромінюють публічні фігури, що часто згадуються в українських ЗМІ після початку російсько-української війни, хоч їхні образи різні за рольовими установками: Олена Зеленська (особиста привабливість, шарм першої леді), Дана Ярова (нова “Юлія Тимошенко”, волонтерська харизма), Оля Полякова (яскравий антураж, енергія, харизма бійця). Цікавими з погляду української воєнної харизми є інтермедіальні іміджі українських військовослужбовок: Юлії Паєвської (“Тайра”), Катерини Поліщук (“Пташка”) та Євгенії Емеральд (“Жанна д'Арк”), не дуже відомих медійних особистостей, але вони можуть бути прикладом масової харизми. В іміджах харизматичних жінок, на відміну від чоловіків, відбивається спільна мотиваційна настанова – показати через свій образ та дії незламність українського народу, зокрема українських жінок, які під час війни руйнують типовий стереотип слабкої статі в бік його маскулінізації як незламних бійців разом з чоловіками.

Ключові слова: інтермедіальність, чоловічий харизматичний образ, жіночий харизматичний образ, український воєнний дискурс, російсько-українська війна.

Abstract. This paper focuses on the intermediality of male & female charismatic images in Ukrainian war discourse. Male charismatic images are associated primarily with the names of Vladimir Zelensky (“heroic commander”), Vitaly Kim (“positive crush”) and Alexey Arestovych (“calming prophet”), who during the first months of the war created personal brands and became objects of admiration among a large audience of Ukrainians. Female charisma is emanated by public figures who have often been mentioned in the Ukrainian media after the outbreak of the Russo-Ukrainian war, although their images are different in their role settings – Olena Zelenska (personal attractiveness, charm of the First Lady), Dana Yarova (new ‘Yulia Tymoshenko’, volunteer’s charisma), Olya Polyakova (bright entourage, energy, charisma of a fighter). The Ukrainian wartime charisma is embodied in intermedial images of servicewomen Yuliia Paievska (“Taira”), Kateryna Polishchuk (“Birdie”) and Evhenia Emerald (“Joan of Arc”), who are not prominent media personalities, but can serve as examples of mass charisma. The female charismatic images, unlike those of males, reflect the common motivation of expressing the indomitability of the Ukrainian people, with a special emphasis on Ukrainian women, ruining during the war the typical “fair sex” stereotype masculinizing with a shift towards staunch fighters.

Keywords: intermediality, male charismatic image, female charismatic image, Ukrainian war discourse, Russo-Ukrainian war.

Вступ

У сучасній гуманітаристиці все більшої популярності набуває теорія інтермедіальності. Цей зсув пов'язаний як із розвитком цифрової культури, що пропонує нові різновиди медіа та канали їх взаємодії, так із актуальними тенденціями розвитку галузей, які використовують можливості інформаційних технологій і спираються на міждисциплінарні підходи у розв'язанні прикладних задач. Результатом інтермедіальності є виникнення продукту, заснованого на *синтезі мистецтв* або *медіа* (нім. *Gesamtkunstwerk*) (Vinzenz, 2018: 31). Онтологічна інтермедіальність передбачає наявність деяких спільних рис у різних медіа, зумовлених їх властивостями, наприклад, *режисура образотворчого мистецтва* (Grund, 2002), *театральність спорту* (Delbrouck, 2004), *риторика скульптур* (Göhner, 2000), *кінематографізація пропаганди* (Demetz, 2019).

Інтермедіальність також впливає на механізми творення харизматичного іміджу сучасних політиків. Їхня апеляція до громадськості як єдино справедливого й непідкупного судді існувала завжди, але нині вона досягла свого максимуму завдяки можливостям, створюваним сучасними медіа, насамперед телебаченням та інтернетом, які слугують основними засобами формування іміджу харизматичного політика. Харизма як сукупність виняткових рис, що забезпечують схиляння перед політиком прибічників, їхню беззастережну довіру й безумовну віру в його необмежені можливості, інсценується й приписується із залученням різних медіасистем. До них зараховуємо канали комунікації (аудіо- та відеоряду на телебаченні, візуалізації й активного просування в Instagram, позитивних ролей у кінострічках тощо) і соціальні інститути (держава, церква, сім'я). На їх тлі політик самоінсценується, наприклад, імідж Юлії Тимошенко як православної прихожанки в Інстаграмі перед виборами президента (Petlyuchenko, Chernyakova, 2019).

Результатом інтермедіальності є загальна *медіатизація політики* (Moraru, 2022: 163). Медіа та їх поєднання конструюють публічну сферу інформації та думок, контролюючи умови їх поширення й обміну. Політичні суб'єкти "грають" на медійній "сцені" перед більш-менш пасивною аудиторією, що "споживає" політичні "продукти".

Саме медіа, відбираючи акторів для політичного процесу, викликають певну увагу до них з боку публіки й інсценують їх іміджі, зокрема харизматичні (Häusermann, 2001). Завдяки інтермедіальності – вдалому синтезу кіно, шоу й політики – феномен харизми в електоральному дискурсі України 2019 року набув нового формату, де харизма Зеленського-Голобородька була перенесена на всіх представників партії “Слуга народу”, яка стала *колективним аватаром* інтермедіальної харизми найпопулярнішого українського президента у пострадянську епоху (Petlyuchenko, 2021; Roman 2022).

У цьому дослідженні виходимо з того, що харизма – це соціальний різновид панування й надзвичайна “мобілізувальна революційна лідерська сила”, яка докорінно змінює структуру суспільства. За Максом Вебером, харизма виникає в екстремальних історичних умовах, коли прихильники лідера *приписують* (нім. *Zuschreibung*) йому свої вподобання, тобто проєкції у вигляді його харизми і навіть явні невдачі обертаються на його користь (Weber, 1980 [1922]). Носіями такої харизми є особи (президенти, канцлери, воєначальники), які мають значну елоквентну силу, беруть на себе відповідальність і ведуть країну до перемоги (Saine, 2022). Саме харизма як мобілізувальна революційна риса знову актуальна в Україні нині, бо вона стала медіаполітичною зброєю у війні проти російської агресії. Старі українські харизматики, символи Помаранчевої революції – Юлія Тимошенко, Віктор Ющенко, Петро Порошенко (“Крим був, є і залишиться українським. І крапка!”) – розгубили свою харизму у внутрішньоукраїнських політичних суперечках про “Армію-Мову-Віру” і майже повністю зникли із сучасного політичного дискурсу (Petlyuchenko, 2019).

Виклад і обговорення основного матеріалу

Харизма як медійно-політична зброя в українському воєнному дискурсі насамперед пов’язана з іменами політиків-чоловіків, які в перші місяці війни створили особисті бренди і стали об’єктами захоплення у великої аудиторії співвітчизників, – Володимира Зеленського (“героїчний полководець”), Віталія Кіма (“позитивний краш”), Олексія Арестовича (“заспокійливий пророк”). Про це

свідчили результати запитів у Гугл-пошуковнику: “Зеленський + харимза” – 170 000 тисяч лінків, “Віталій Кім + харизма” – 6 580 результатів, “Арестович + харизма” – 12 000 тисяч результатів. Такі показники не були несподіваними. Під час соціально-політичних криз виникають великі очікування на харизматичних політиків, які у складні часи відмовляються від раціональних настанов і здійснюють емоційний мовленнєвий вплив, заснований на максимальному піднесенні й запалі. У такому стані харизматичний лідер здатен надихатися великими ідеями й надихати інших на спільну боротьбу й опір (Potapenko, 2023).

Президент України Володимир Зеленський на сьогоднішній день є одним із найбільш обговорюваних у ЗМІ світових політиків, його імідж міцно асоціюється із “*героїчним полководцем*”, що надихає на боротьбу і веде за собою в бій. Поступ особистісної харизми Володимира Зеленського від учорашнього актора-коміка до героя нації відбувався у таких політико-медійних площинах: від телезірки до Президента незламної країни (шоудискурс); від ролі вчителя історії Голобородька до історичної політичної фігури, яку можна зіставити з Володимиром Великим або Уїнстоном Черчілем (кінодискурс); від політика, який на початку війни був готовий до діалогу з агресором, до повної відмови від нього з переходом до рішучості вести війну до переможного кінця (політичний дискурс). Саме ця героїчна харизма Володимира Зеленського виявилася мобілізувальною силою в російсько-українській війні, передусім на медійному фронті (Linker, 2022). Формування мобілізувальної харизми Володимира Зеленського розпочалося з його заяви “*The fight is here... I need ammunition, not a ride*”, що створила образ лідера-полководця, який розпочинає бій із незначними шансами, щоб зберегти незалежність своєї держави в боротьбі проти нещадного агресора, здобуваючи при цьому міжнародне визнання (Bell, 2023).

На тлі війни стрімко зросла впізнаваність і популярність інших українських медійних облич – Віталія Кіма та Олексія Арестовича. На відміну від Володимира Зеленського, харизма якого скерована як на внутрішнього, так і зовнішнього адресата, Віталій Кім та Олексій Арестович переважно відомі в українському медійному просторі. Так, харизма Віталія Кіма, “*позитивного краша*”, передусім

пов'язана з упевненістю й гумором його відеозвернень до українців, які завжди починалися фразою “Добрий вечір, ми з України”. Крім того, згадаємо неординарну манеру подачі відео, яка, на думку користувачів соціальних мереж, заряджала гарним настроєм, позитивом та оптимізмом (Матейчик, 2022). У свою чергу, харизма Олексія Арестовича, “заспокійливого пророка”, визначалася його вмінням створювати інформаційний спокій завдяки його мовно-мовленнєвим компетенціям (використання метафор, ємних зворотів, ретельна підготовка до ефірів, колекціонування міфів тощо), тембральними характеристиками голосу (унікальна манера грати зв'язками, як це робить будь-який гарний виконавець на сцені) та привабливою зовнішністю (*У чому секрет харизми Арестовича і чому він дратує українців...*). У перші дні війни Арестович був “голосом” президентської команди, який від імені влади доносив мільйонам українців прості й заспокійливі меседжі (“не панікуємо”, “влада дома”, “насправді ми чинимо опір”, “все буде добре, ми переможемо”, “не опускаємо руки, не панікуємо”, “чим гірша ситуація, тим більше посміхаємося” тощо (Хоменко, 2023).

Саме взаємодія харизматичних іміджів Володимира Зеленського, Віталія Кіма й Олексія Арестовича, різних за своїми мотиваційними настановами (Зеленський – надихає, Кім – позитивує, Арестович – заспокоює) та типом адресата (внутрішній, зовнішній), створила в перші місяці війни *синергійний медіаефект* і дала змогу українцям легко виграти інформаційну війну. Саме така синергія харизми в медійному дискурсі уможливила як підтримку морального духу і бойового настрою співвітчизників, так і донесення до зарубіжних союзників меседжів про те, що Україна може досягти успіху в цій війні й здобути перемогу.

Однак така медійна харизматична синергія була характерна для початку війни, а нині ми скоріше спостерігаємо протилежний процес дизергії харизми. На мою думку, в сучасному українському медійному дискурсі харизматичних чоловіків-політиків простежуються дисипативні тенденції. Так, Володимир Зеленський не змінює риторичку спартанської харизми царя Леоніда, “*No one believes in victory like I do*” (<https://time.com/magazine/europe/6335252/november-20th-2023-vol-202-no-17-europe-middle-east-and-africa/>), хоча, можливо,

вже прийшов час царя Соломона. Віталій Кім більше не жартує, демонструючи президентські амбіції, які відкладає на “після війни”, відкрито підтримуючи у ЗМІ Зеленського (<https://glavcom.ua/country/politics/use-tse-bude-pislja-peremohi-vitalij-kim-rozpoviv-chi-zbirajetsja-jti-u-prezidenti-961893.html>). Олексій Арестович різко критикує Зеленського: вважає його далеким від реальності та звинувачує його в “авторитаризмі” (<https://vesti.ua/strana/arestovich-nazval-zelenskogo-diktatorom>).

Дисипативні тенденції в харизматичному медійному дискурсі України збалансовуються новими інтермедійними креатурами жінок-політикинь, жінок-діячок культури та жінок-волонтерок, які в контексті харизми часто згадуються в українському й зарубіжному медійних дискурсах після 24 лютого 2022 року, хоча їхні образи є різними за оптикою й рольовими моделями.

Імідж *Олени Зеленської* передусім пов’язується з особистісним типом харизми – привабливістю та шармом першої леді. В умовах війни вона, колишня сценаристка Студії “Квартал 95”, вийшла з-за лаштунків і опинилася в центрі уваги, здобувши голос потужної захисниці інтересів свого народу (Biden, 2023). При цьому медіа відзначають її особисту мужність і хоробрість, тобто риси лідерської мобілізаційної харизми як у Володимира Зеленського (Donadio, 2022): *“Olena Zelenska has shown true bravery and courage through, what can only be described as, a grave and scary time. She is a true role model for all young girls and women around the world by standing strong and firm for her country, her husband and her children. A powerful female leader and one I salute”* (Gillan, 2022). Останній заклик Олени Зеленської до світу, спокійний і впевнений, почули всі: *“We really need the help. In simple words, we cannot get tired of this situation, because if we do, we die. And if the world gets tired, they will simply let us die”* (Kuenssberg, 2023).

Інший цікавий образ харизматичної жінки, який активно просувається в українських ЗМІ, це *Дана Ярова*, яка до війни була власницею торгової марки “Danaya”, а з 2014 року стала відомою волонтеркою, членкинею громадської антикорупційної ради при Міністерстві оборони України, і, на мою думку, за її медійним іміджем, перш за все за стилем поведінки, зачіскою, обличчям та інсценуванням у медіа, є потенційно новою Юлією Тимошенко. Вона

поєднує материнську турботу, кажучи “У мене вибір невеликий: або я хапаю своїх дітей і виїжджаю в демократичну країну, або я роблю так, щоб моя дитина пішла в армію, а не на війну”, із наполегливістю ділової жінки, стверджуючи “Ну, знаєте, в мене є така особливість, я вмю додзвонюватися на виключені номери телефонів” (Середа, 2023).

Нещодавно волонтерка Дана Ярова знялася для журналу “*Playboy*” на підтримку Збройних сил України. Вона не лише прикрасила обкладинку часопису, а й долучилася до зйомок для спеціального календаря, кошти від якого були спрямовані на користь Збройних сил України. Дана Ярова запропонувала “*Playboy*” запросити жінок-військових – колишніх військовополонених, військових медиків, волонтерок – на фотосесію: “Я спочатку відмовилася. Потім подумала, що, якщо правильно розставити акценти, то це міг би бути проєкт на весь світ про незламність духу української жінки. Окрім журналу, я запропонувала створити календар на 2024 рік” (The New Voice of Ukraine 2023).

Наступний образ харизматичної української жінки з дискурсу мистецтва та культури – це співачка й виконавиця *Оля Полякова*, яка до війни вже мала кілька позитивних характеристик у медіа, таких, як “суперблондинка в кокошнику” та “українська Леді Гага”. Про її артистичну харизму йдеться на офіційному сайті артистки: 1) “Енергія та харизма співачки допомагають їй перетворити будь-який приватний і громадський захід на торжество пісні й танцю”; 2) “Незважаючи на те, що зріст Ольги Полякової невеликий, її харизма та енергія перебивають усі зовнішні параметри” (Olga Polyakova Agent’s official website); 3) “Завдяки харизмі й пробивному характеру з початку повномасштабного російського вторгнення зайняла активну громадську позицію і почала виступати на благодійних концертах у Європі і збирала гроші для допомоги ЗСУ” (Коробова, 2023). Нині співачка повністю змінила імідж, і ми можемо простежити певну еволюцію образів Полякової: від суперблондинки до супержінки-бійця у національних кольорах з українським прапором, де з кокошниками, як ми бачимо, остаточно покинчено.

Новими в контексті української воєнної харизми є медійні образи незламних жінок України – військовослужбовиць Юлії Паєвської (“Тайра”), Катерини Поліщук (“Пташка”) та Євгенії Емеральд

(“Жанна д’Арк”). Вони не є масмедійними персонами, але слугують прикладами громадянської (“*grassroots*”) харизми, що формується знизу, тобто виявляється приватними особами, які не є медійними особистостями (Feuchtwang, Mingming, 2001).

Юлія Паєвська (“*Тайра*”), у якої медіа вбачають гостру харизму, має надлюдську духовну міць і демонструє незламність українського народу, адже є військовослужбовицею, волонтеркою та доброволицею; командиром підрозділу “Янголи Тайри” й евакуаційного відділення 61-го військового мобільного госпіталю (2018–2020); дизайнеркою, парамедикинею, що з 2014 року брала участь у Революції гідності та у війні на сході України. 16 березня 2022 року під час облоги Маріуполя потрапила в російський полон, була звільнена через три місяці 17 червня 2022 року. Витримати надскладне випробовування полонем Юлії допомогла внутрішня дисципліна, багаторічне заняття східними бойовими мистецтвами. “Гостра харизма та якась надлюдська духовна міць цієї жінки, – пишуть автори артбуку “Із полум’я зродились”, – змушує замислитися над тим, які таємні джерела сили має український народ у своєму геномі, чи точно вони земного походження” (JetSetter). До речі, у 2021 році принц Гаррі, засновник “Ігор нескорених”, передав Юлії нагрудну камеру, аби вона зняла матеріали для майбутнього фільму від Netflix про людей, що мотивують (Король, 2023). І це також є непрямим засобом приписування Юлії Паєвській харизми відомою медійною особистістю (Petlyuchenko, 2023).

Про Катерину Поліщук (“*Пташка*”), парамедикиню з “Азовсталі”, у якої медіа вбачають незламну харизму і сильний дух, українці вперше дізналися завдяки її мелодійному співу. Там, у підвалах заводу, Катерина не втратила бойового духу, а підтримувала побратимів українськими національними піснями. 9 травня 2022 року “Пташка” потрапила в російський полон після того, як вийшла з військовослужбовцями із заводу. 21 вересня 2022 року Катерину звільнили з полону, а 3 грудня вона отримала орден “За мужність” III ступеня. Чому “Пташка”? Як розповідала мама Катерини Світлана, шість років тому її донька взяла участь у конкурсі малюнків. Дівчина зобразила пташку, калину й український тризуб. Відтоді всі її почали називати тільки “Пташка”. “Коли було страшно і здавалося, що немає

жодного шансу вийти з Маріуполя живою, я розуміла, що тільки своїм прикладом, сильним духом та незламністю можна згуртувати навколо себе людей” (50 лідерок України 2023).

Яскравим прикладом незламності й сміливості українських жінок постала *Євгенія Емеральд* з позивним “Жанна д’Арк”, *смілива харизма, жінка-воїн*, яка служить у полку спеціального призначення НПУ “Сафарі”. Коли 24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна війна, жінка, не вагаючись, залишила ювелірний бізнес і вирушила захищати рідну Батьківщину: *“Я не жінка, я солдат. І чоловіки ставляться до мене тут як до рівної”* (Беляєва, 2022).

Висновки і перспективи

Аналіз інтермедіальності чоловічих і жіночих харизматичних образів в українському воєнному дискурсі дає змогу дійти таких висновків:

По-перше, Володимир Зеленський, Віталій Кім та Олексій Арестович, відомі чоловіки-харизмати, можуть повторити долю політиків Помаранчевої революції і розгубити свою харизму у внутрішньополітичній боротьбі й натомість стати токсичними. По-друге, зрозуміло, що такі українські політичні діячки, як Юлія Тимошенко, Ірина Фаріон, Надія Савченко, які до 24 лютого 2022 року були відомі своєю бійцівською харизмою, зникли з медіапростору з початком російської агресії й не використовують свій харизматичний потенціал у нових умовах війни, хіба що за винятком останнього мовного скандалу з Іриною Фаріон, який мав токсичний ефект. Водночас в українському воєнному дискурсі відзначаємо медійну взаємодію харизматичних іміджів українських жінок-політикинь, жінок-діячок культури та жінок-волонтерок, які створюють різні інтермедіальні іміджі. Олена Зеленська – поєднання рис української кіносценаристки, авторки розважальних програм і першої леді України. Оля Полякова – синтез рис попспівачки, актриси та телеведучої. Катерина Поліщук – єдність рис української поетеси, актриси, співачки, парамедикині-волонтерки. В їхніх іміджах, на відміну від чоловіків-харизматів, відбивається спільна харизматична мотиваційна настанова: через свій образ і дії показати

незламність українського народу, зокрема українських жінок. Хоча традиційно їх вважають “слабкою статтю”, під час війни жінки руйнують цей стереотип, зрушуючи його в бік маскулінізації своїх образів як незламних бійців разом з чоловіками. Перспективи подальшого студювання інетермедіальності харизматичного іміджу публічних особистостей убачаємо в побудові медійної моделі комунікації між політикою й перформансом, де політики реалізуються й сприймаються як *інетермедіальні харизматичні суб’єкти, що володіють* механізмами впливу (сугестія, емоційне залучення), вираження (вербальний, невербальний) і сприйняття (аудіальний, візуальний, кінестетичний).

Література

- Беляєва, М. (28 March 2022). Українська Жанна д’Арк: залишити дім, бізнес, сукні та рушити до лав ЗСУ. *Vikna.Tv*.
<https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/ukrayinska-zhanna-dark-zalyshyty-dim-biznes-sukni-ta-rushyty-do-lav-zsu/>
- Коробова, М. (18 February 2023). Оля Полякова збрала приголомшливу суму на придбання дронів для ЗСУ. *TSN*.
<https://tsn.ua/glamur/olya-polyakova-zibrala-prigolomshlivu-sumu-dlya-pridbannya-droniv-dlya-zsu-2268109.html>
- Король, С. (07 September 2023). Парамедикиня Тайра стала героїнею документального серіалу на Netflix. *Life.Liga.Net*.
<https://life.liga.net/all/news/paramedikinya-tayra-stala-geroiney-dokumentalnogo-seriala-na-netflix>
- Матейчик, О. (08.03.2022). Віталій Кім – знаменитість в Інтернеті та краш серед молоді: підбірка мемів. *WZ*.
<https://wz.lviv.ua/life/453745-vitalii-kim-znamenytist-v-interneti-ta-krash-sered-molodi-pidbirka-memiv>
- 50 лідерок України 2023. Інформація про Катерина Поліщук (Пташка). *Forbes*. <https://forbes.ua/profile/katerina-polishchuk-ptashka-699>
- Середа, С. (09 October 2023). Інтерв’ю з України. Дана Ярова: Резніков не дивився всередину міністерства. І те ж саме я зараз спостерігаю за Умеровим. *Інтерв’ю з України*.
<https://rozmova.wordpress.com/2023/10/09/dana-yarova-8/>

- У чому секрет харизми Арестовича і чому він дратує українців. Розбір психологині (06.09.2022) *U-News*.
<https://u-news.com.ua/133699-u-chomu-sekret-kharyzmy-arestovycha-i-chomu-vin-dratuie-ukrainciv-rozbir-psykhologyni.html>
- Хоменко, С. (17.01.2023). Феномен Арестовича. *BBC*. <https://www.bbc.com/russian/news-64292608>.amp
- Bell, D. A. (20 February 2023). The Zelensky myth: Why we should resist hero-worshipping Ukraine's president. *The New Statesman*.
<https://www.newstatesman.com/ideas/2022/12/volodymyr-zelensky-myth-ukraine>
- Biden, J. (13 April 2023). The 100 most influential people of 2023: Olena Zelenska. *Time*.
<https://time.com/collection/100-most-influential-people-2023/6269865/olena-zelenska/>
- Delbrouck, M. (2004). *Verehrte Körper, verführte Körper: die Olympischen Spiele der Neuzeit und die Tradition des Dionysischen*. Tübingen: Niemeyer.
- Demetz, P. (2019). *Diktatoren im Kino: Lenin, Mussolini, Hitler, Goebbels, Stalin*. Wien: Paul Zsolnay Verlag.
- Donadio, R. (26 July 2022). Portrait of Bravery: Ukraine's First Lady, Olena Zelenska. *Vogue*.
<https://www.vogue.com/article/portrait-of-bravery-ukraines-first-lady-olena-zelenska>
- Gillan, T. (04 March 2022). Tamara Gillan's Post. *LinkedIn*.
https://www.linkedin.com/posts/tamaragillan_standwithukraine-ukraine-olenazelenska-activity-6905503893233430529-LvN1?trk=public_profile_like_view
- Feuchtwang, S. & Mingming, W. (2001). *Grassroots Charisma: Four Local Leaders in China*. London and New York: Routledge.
- Göhner, M. (2000). *Rhetorische Ästhetik des Gesamtkunstwerks: Joseph Beuys: ein Beitrag zur Methode der Kunstkritik aus der Sicht der rhetorischen Anthropologie*. Oberhausen: Athena.
- Grund, U. (2002). *Zwischen den Künsten: Edward Gordon Craig und das Bildertheater um 1900*. Berlin: Akad.-Verl.
- Häusermann, J. (2001). *Inszeniertes Charisma: Medien und Persönlichkeit*. Tübingen: Niemeyer.

- JetSetter. Артбук “Із полум’я зродились”: історії Тайри, Тати Кеплер та Андрія “Безсмертного”. *JetSetter*.
<https://jetsetter.ua/artbuk-iz-polum-ya-zrodylys-istoriyi-sergiya-hrapka-ta-oleksandra-shvetsova/>
- Kuenssberg, L. (9 December 2023) Ukraine in ‘mortal danger’ without aid, Olena Zelenska warns. *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-67667035>
- Linker, D. (March 16, 2022). Zelensky’s speech was heart-rending. It shouldn’t change U.S. policy. To save the world, Ukraine must stand alone. *The Week*.
<https://theweek.com/politics/1011373/zelenskys-speech-was-heart-rending-it-shouldnt-change-us-policy>
- Moraru, V. (2022). Mediatization of politics: reflections and findings. *Moldoscopia* 1(96), 163–169.
[https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1\(96\).15](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).15)
- Olga Polyakova. Agent’s official website. BnMusic.
<https://bnmusic.kz/olga-polyakova/>
- Petlyuchenko, N. & Chernyakova, V. (2019). Charisma & female expressiveness: Language, ethnoculture, politics. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Poland, IV (1), 83–132.
- Petlyuchenko, N. (2019). Servant of the People as a Collective Avatar of Zelensky’s Charisma: Phenomena of Ukraine’s 2019 Electoral Discourse. *NANO-2019: Limits of Nanoscience and Nanotechnologies*, Ed. 2019, 24–27 septembrie 2019, Chişinău. Chişinău, Republica Moldova: 2019, 47.
- Petlyuchenko, N. (2021). Intermediate charisma. *Proceedings of the 3rd International Scientific Conference UAKLiP/KNLU*, Kyiv, May 20–21, 2021, 34.
https://uaclip.at.ua/konferencija_tezi_2021-02.04-21.pdf
- Potapenko, S. (2023). Ukrainian President Zelensky’s resistance discourse: Cognitive rhetorical analysis of the address to the UK Parliament. *DiscourseNet Collaborative Working Paper Series*, no. 8/6. Accessed at https://discourseanalysis.net/sites/default/files/2023-01/Potapenko_2023_DNCWPS_8-6.pdf

- Roman, N., Beasley, B.A. and J.H. Parmelee (2022). From fiction to reality: Presidential framing in the Ukrainian comedy *Servant of the People*. *European Journal of Communication*, 2022, Vol. 37(1) 48–62.
- Saine, C. (April 08, 2022). Zelensky: Charismatic Leader in ‘Crucible Moment’. *VOA News*.
<https://www.voanews.com/a/zelensky-charismatic-leader-in-crucible-moment-/6521916.html>
- The New Voice of Ukraine. (26 December 2023). Volunteer Dana Yarova poses for Playboy in support of Ukrainian Armed Forces. *Yahoo*.
<http://surl.li/ranad>
- Vinzenz, A. (2018). *Vision ‘Gesamtkunstwerk’: Performative Interaktion als künstlerische Form*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Weber, M. (1980 [1922]). *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. VA: 5. Aufl., hrsg. von Johannes Winckelmann, Tübingen.
- Yuliia “Taira” Paievskia: a Ukrainian veteran’s journey in ‘The Heart of Invictus’ Netflix Documentary (06 September 2023). *WeAreUkraine*.
<https://www.weareukraine.info/special/yuliia-taira-paievskia-a-ukrainian-veterans-journey-in-the-heart-of-invictus-netflix-documentary/>

INTERPRETATIVE MODEL FOR ANALYZING UKRAINIAN COUNTERPROPAGANDA

Анотація. Дискурсивна модель української контрпропаганди під час російсько-української війни, запропонована в цій розвідці, складається з трьох компонентів: семіотичний – для смислової реконструкції контрпропаганди; прагматичний – для ідентифікації використаних стратегій; вербальний – для виявлення специфіки задіяних мовних засобів. Пропонована модель базується на сучасній лінгвістичній методології, яка інтегрує підходи й методи дослідження в стилістиці, прагматиці, дискурсивній семіотиці, політології й історії символів. Модель пояснює кілька аспектів контрпропаганди: вплив негативної інформації і способи її спростування; регулювання міждержавних конфліктів за допомогою символіки; роль семіосфери у відображенні й формуванні, конструюванні й інтерпретації способів передачі інформації і медійних нарративів; залучення критичного дискурсу-аналізу, а також нарративного аналізу колективної пам'яті й національної ідентичності. Стаття пропонує порівняльний аналіз чеченської контрпропаганди періоду російсько-чеченської війни задля виявлення паралелей у дискурсивних стратегіях і тактиках, які росіяни застосовують проти жертв агресії.

Ключові слова: воєнний дискурс, дискурсивна семіотика, контрпропаганда, політична символіка, історична символіка, дискурс-аналіз, нарративний аналіз.

Abstract. The paper is concerned with the discourse analysis of the Ukrainian counterpropaganda during the Russo-Ukrainian wartime. It presents an interdisciplinary model which involves three stages, i.e. (a) Semiotic stage to examine Ukrainian counterpropaganda at the ideational level; (b) Pragmatic stage to identify the strategies employed in Ukrainian counterpropaganda; (c) Verbal stage to specify the linguistic devices used in counterpropaganda.

The construction of the interdisciplinary model employed present-day methodology in linguistics based on the data results and integration of research approaches and methods in stylistics, pragmatics, discursive semiotics, symbolic politics and history. Apart from these methods, the paper presents a comparative in-depth analysis and discussion of data extracts that draws on both qualitative and quantitative analysis of Chechen counterpropaganda during the Russo-Chechen war to find out parallel similarities in discursive strategies and tactics used by the Russian propaganda against the victims of aggression. The article criticizes false niceties of Russian propaganda, the way it disseminates information to justify itself and how it is refuted by Ukrainian counterpropaganda.

The conceptual framework of the article is presented by several conceptual formats, i.e. 1) of careful handling of negative and refuting information, 2) symbolic politics of interstate conflicts, 3) the concept of semiosphere as the realm of signs and symbols that reflects and shapes the way information and narratives are transmitted, constructed, and interpreted, 4) critical discourse analysis, 5) narrative analysis of collective memory and national identities.

Keywords: wartime discourse, discursive semiotics, counterpropaganda, symbolic politics, symbolic history, discourse analysis, narrative analysis.

Introduction

The growing public concern over Russo-Ukrainian war has been widespread in mass-media for the recent two years. Wartime events are in the focus of attention of all civilized countries rendering moral and material support to Ukraine in its heroic fight against russia. The **topicality** of the investigation concerned with propaganda and counterpropaganda is of vital importance nowadays as both are omnipresent and affect everyone. **The aim of the research** is to explore war propaganda campaign waged by russia to juxtapose Ukrainian counterpropaganda set up to establish the objective truth of events, to refute falsehood and fabrication of facts specific to russian propaganda discourses, and also to focus on russia's *love-hate relationship* between “elder brother russia” and “younger sister Ukraine” as a metaphor for the dialectics of power and powerlessness governing nature and history of Ukraine.

Methodology and material of the research

This research is an attempt to construct an interdisciplinary model for analyzing the discourse of Ukrainian counterpropaganda, based on the integration of approaches and methods from discursive semiotics, narrative, stylistic and pragmatic analyses, symbolic politics, and symbolic history. The construction of this integrated analysis model involves three stages: (a) Semiotic stage to examine Ukrainian counterpropaganda at the ideational level; (b) Pragmatic stage to identify the strategies employed in Ukrainian counterpropaganda; (c) Verbal stage to specify the linguistic devices used in counterpropaganda. The illustrative material is drawn on historical events in the lapse of time of Ukraine's development. Additionally, a comparative analysis of the general characteristics of Ukrainian and Chechen counterpropaganda (during the first Russo-Chechen war) is conducted to objectify the results, along with the identification of the “continuity” of mechanisms used in russian propaganda against the victims of aggression.”

The study applies such methods:

1. The narrative analysis of fields of memory, constructed by narratives, which is based on (a) identifying plots and their narrative structure, including

“agents,” “actions,” “goals,” and “means” integrated with recurrent motifs and underlying ideologemes and mythemes; (b) determining the isomorphism between fields of memory and ideational structures of contemporary Ukrainian counterpropaganda and russian propaganda; (c) constructing “schematic narrative templates” (Wertsch, 2008) as abstract constructions that establish a common form applicable to a set of events and reveal macrostructures of Ukrainian collective memory that counterpose, neutralize, and debunk russian mythologemes.

(2) The pragmatic analysis of Ukrainian counterpropaganda strategies and rhetoric / stylistic devices (Kravchenko et al., 2023a; Kravchenko et al., 2022) combined with the method of analyzing polysemantic allusion (Kravchenko et al., 2021) and cognitive metaphor (Fauconnier, Turner, 2003).

(3) communicative-semiotic modeling in interconnected modules of (a) texts / narratives, (b) semiosphere (Lotman, 2005) as a space of texts / narratives interpreting each other, which is conceptualized in the research as a configuration of mythologemes, in a folded form referring to existing and previous narratives, and ideologemes encoding performative actions, (c) context, differently semioticized by Ukrainian counterpropaganda and russian propaganda, (d) addresser and target audience, (e) information transmitter, and (f) ethos- and pathos-based contact.

Conceptual framework of the research

The work uses several conceptual formats, which encompasses the studies on

(1) counterpropaganda strategies and tactics to neutralize, ridicule, reframe or recontextualize, balancing between fighting negativity and a “backlash effect” of the good news, methods of carefully handling negative and refuting information so as not to amplify propaganda (Cull, 2019; Sunstein, 2014),

(2) symbolic politics of interstate conflicts (Kaufman, 2019), which establishes the interaction between political symbolism, and communication theory (Dittmer, 1977: 557, 558, 562, 582), in combination with Jung’s idea of archetypes as tools for constructing political meanings, used in his 1936 essay, ‘Wotan,’ interpreting the

emerging Nazism in Germany (Jung, 1964: 389–391, 395), Drechsler's idea that the archetypal quality of symbols and the system they form will be the strongest ways to communicate politically (Political Semiotics), and the interface between symbols and politics (Edelman, 1971, 1977; Hedetoft, 1998, etc.),

(3) The concept of Yuri Lotman's semiosphere (2005, 207) – when projected onto the reconstruction of fields of cultural-historical and political memory as semiospheres, isomorphic to the ideational structures of propaganda and counterpropaganda discourses. We are guided by Lotman's idea that fundamental ideological values of social, cultural, or religious life are projected onto the semiosphere as well as by the idea that the semiotics of history can be studied on the grounds of cultural semiotics (Lotman and Uspensky, 1978). When this concept is applied to the reconstruction of fields of cultural-historical and political memory, it suggests that the fundamental values of a society or culture influence and shape the way its historical events and political narratives are remembered and propagated. The idea is that the semiosphere, as the realm of signs and symbols, reflects and shapes the way information and narratives are transmitted, constructed, and interpreted. By understanding how these ideological values are projected onto the semiosphere, one can gain insights into the dynamics of propaganda and counterpropaganda, as well as the interplay between cultural memory and politics.

Involvement of the semiosphere concept is justified by the fact that certain characteristics of memory fields correlate with features and mechanism of semiosphere such as diachronic depth, an exchange" between semiospheres (Lotman, 1990: 142), the projection into semiosphere of "fundamental ideological values of social, cultural or religious life" (Lotman, 1977: 218), and semiotic unevenness of the semiosphere (Lotman, 1990: 140), the space of which is divided into core and periphery, similar to the characteristics of the field.

In this vein, unlike critical discourse analysis, which is most often used in studies of political discourse, the semiosphere model enables to analyze not only the immediate socio-political context of the production of symbols, ideologemes, political myths, but to contextualize such meanings with the fields of historical, cultural, and political memory.

(4) Critical discourse analysis at the stages of description (verbal level), interpretation (discursive pragmatics and strategies), and explanation (ideational dimension) (Fairclough, I., Fairclough, N., 2012), which correlates with Halliday's (2007) metafunctions – textual, interpersonal, and ideational – connecting linguistic structures with social structure, reflecting, and influencing it.

(5) Narrative analysis of fields of collective memory, based on the understanding of memory as a narrative-discursive phenomenon capable of shaping both the present and the future (Huysen, 2003), and

6) national identities (Olick, Vinitsky-Serussi, Levy, 2011: 177) through textual communities in which collective thoughts and actions are rooted (Wertsch, 2008). In simpler terms, this approach to analyzing collective memory views it as a narrative constructed through discourse. Memory narratives have the power to not only shape how societies perceive their past but also influence their present and future trajectories. They play a crucial role in the formation and expression of national identities. These narratives are established and reinforced within textual communities, who share common narratives and understandings of the past. According to G. Fine (2001: 9) historical memory is the constant modern struggle for meanings and interpretations reflected in symbolic politics, with “symbolic reconstruction of the past” redefining its meaning “to endow them with meaning in the present and for the present, in the context of collective actions” (Baert, 1992: 86).

(7) Interdisciplinary research on myth and demythologization, which focuses on the analysis and exploration of various aspects of mythological narratives, symbols, and archetypes, as well as the processes of demythologizing or debunking myths. They involve (ii) the approach of the German anthropologist J. Assmann (1995) to the study of political myth in terms of analyzing the morphology and dynamics of its specific historical “symbolic figures” viewing the myth as a symbiosis of “power and memory”, which continues its social existence in “hot” “state” societies as a “substantiation of the historical past” through the “semiotization of history”, where the past is constantly internalized by the present; (iii) studies on the “pragmatics” of the political myth by H. Tudor (1972) within the framework of the symbolic struggle of “memory” and “for memory” in social fields, and the specifics of the means of transferring memory; (iiii)

Roland Barthes' (1973) concept of myth as a secondary semiotic system, replacing facts or events with mythologemes and ideologemes constructing mythscapes (Bell, 2003).

Discussion and Results

1. Ideational level: Ukrainian counterpropaganda tools for debunking mythologemes and ideologemes of the russian narrative.

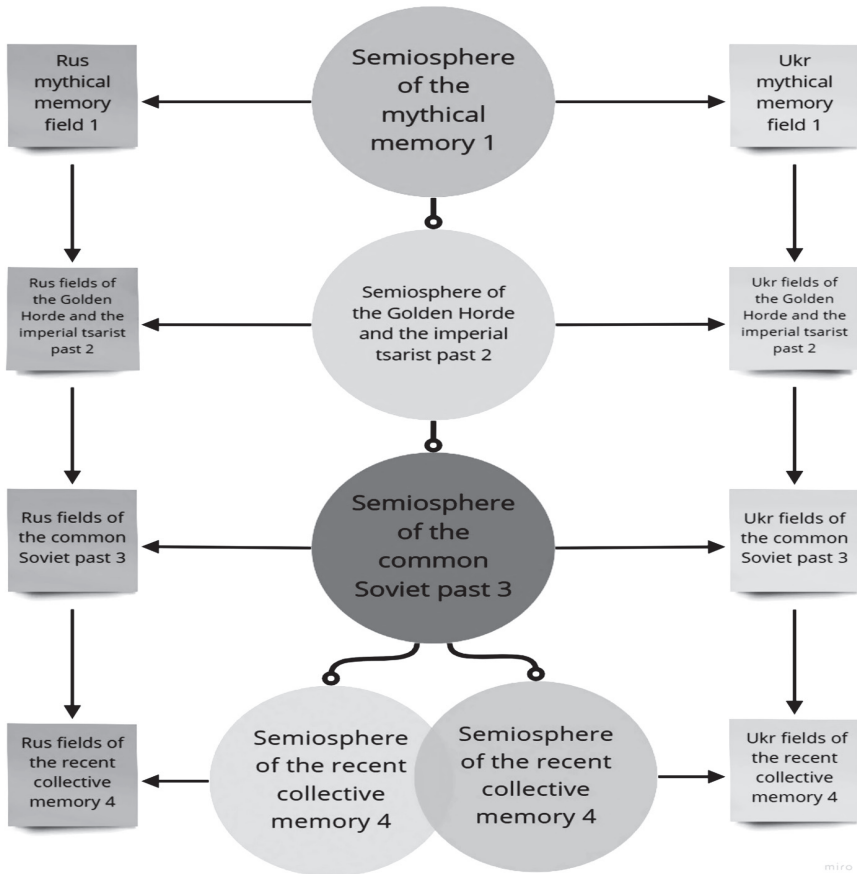
At this level, counterpropaganda utilizes demythologization techniques to challenge the propagandistic grand narrative by drawing upon national narratives, ideologemes, symbols, and archetypes from the fields of memory of the Ukrainian people. The aim is to counter and dismantle the core mythologemes of russian propaganda, which are integrated into conceptual ideas (Kravchenko et al., 2023). The fact that russian propaganda during the period of war relies on narratives from historical past explains the attraction of the same semiotic resource by counterpropaganda. Correspondingly, the first part of the research focuses on narrative structuring the fields of memory.

In Ukrainian counterpropaganda discourse, four semiospheric levels are involved: (a) the fields of archetypal-mythical memory, (b) the historical memory dated back to the Golden Horde and the imperial past including the Grand Duchy of Kiev (9-13th centuries), dependence on the Golden Horde (13-15th), two Rus' (proto-Ukrainian in Rzeczpospolita and proto-russian in Muscovy) taking into account conflicts and rapprochements between them (16th and 17th), incorporation of Ukraine into the russian Empire in the 18th century (Peter the Great, Catherine the Great) and russian imperial rule over Ukraine in the 19th century (up to 1918) as well as (c) the memory fields of the common Soviet past, and (d) the recent or, in terms of Assman, communicative memory of the two peoples.

These levels of memory fields are shown in Scheme 1.

Scheme 1. Fields of memory used to demythologize russian narratives by Ukrainian counterpropaganda.

At this stage of modeling, the process involves determining the core and peripheral structures in the fields of memory, revealing the iconic isomorphism between them through the rearticulation of peripheral and core elements, and redistributing such symbolic structures.

mira

1.1. Modeling the fields of archetypal-mythical memory and their influence on subsequent semiospheres and the contemporary discourse of russian propaganda and Ukrainian counterpropaganda.

Semiosphere 1, encompassing sacred myths and archetypes, is crucial in predicting and constituting differences in the mentality of the two nations (Krymskyi, 1998: 74–87), which is significant for debunking the fundamental ideologeme of russian propaganda about a “single people”. The archaic layer of cultural memory is characterized by the condensation of symbols as mnemonic programs of texts and narratives, which, in a “folded form,” enter subsequent fields of memory while maintaining their

semantic and structural autonomy (Lotman, 1992: 191–199). The core of the semiospheres consists of symbolic structures with ethnic codes, defining inherent differences between Ukrainians and russians, “language” (Krymskyi, op. cit.) of their cultures and entering subsequent fields of memory without substantial adaptation, including transforming into symbols of national identity. The periphery consists of common archetypes, reinterpreted differently in subsequent semiospheres.

The core archetypes. The central role in the archetypal foundation of Ukrainian national identity belongs to the archetype of “Mother” (Medinskaia? 2006), which signifies the matriarchal mentality of Ukrainians and the dominance of the feminine principle. This is later metonymically personified with the native land and mother Ukraine, with an imperative to protect her. On the contrary, the russian ethnon mentality is characterized by the archetype of the father, defining the basis and continuity of an authoritarian-patriarchal political culture, with a view of society as a large family headed by a “father”. This archetype is transformed into mythologeme of divine authority embodied in the “great prince” and “father-king,” and their subjects were called “otroki” (servants). In subsequent fields of memory, the mythologeme linking the ruler and the homeland metonymically become the basis of a submissive mentality that venerates leaders (Binbin, Kravchenko, Matvieieva, 2022: 184–193).

In the projection onto contemporary russian propaganda, the mythologeme of parents and children is transformed into the mythologeme of a “fraternal nation” and “elder and younger brother.” Other core elements include spatial archetypes like “field” and “Dal” (distant), “Shir” (vastness). The field archetype, derived from the agrarian Ukrainian civilization, is symbolically connected with the image of the home and Mother Ukraine, and in subsequent fields of memory, it interacts with the archetype of “khutor” as a symbol of transforming the steppe element into “cultivated fields” – habitable corners of nature, self-reclaimed from nomadic space.

At the same time, the archetypes “Dal” and “Shir,” characteristic of the russian ethnic mentality, are projected onto the conquest of new spaces and the ready subordination of russians to any authority that can structure for them vast territories (Berdyayev).

The periphery serves as a factor of dynamism in subsequent fields of memory since changes in the configuration of fields ensure their coherence

with each other and with contemporary propaganda and counterpropaganda discourses. An example of rearticulation is the reinterpretation of shared archetypes of the Sacred Space (“Holy Place,” “Holy Mountain,” “Holy World” in fairy tales) into the symbol of “Holy Rus,” Hartland, and Rimland (including Ukraine along with the rest of Central and Eastern Europe). For Ukrainians, the sacred topos is the archetype of “Home” (Mishchenko, 2014: 90-94), which is divided into sacred loci, reproducing the model of the universe and the world tree (Zhaivoronok, 2006: 456). The archetype of the fairy tale Hero in the modern russian narrative underlies the mythologeme of russia liberating the world from its destructive Western values, with metonymic transfer of global evil onto the images of NATO, the West, and Ukraine as instruments of evil. For Ukrainians, the same archetype is embodied in the image of Ukrainian Cossacks, representing ethnos’ archetypal values such as the pursuit of freedom (Chyzhevskiy, 1992: 19–20), democracy, and equality.

Archetypes from the archaic period are used by contemporary propaganda as a metaphor in russian media about the dismemberment of the body of the russian bogatyr (heroic warrior), associated with the collapse of the USSR was the “greatest geopolitical catastrophe.” According to the proposed model, subsequent research tasks may involve systematizing all core and peripheral elements, identifying their function as codification mechanisms for transmitting archetypal mythological memory into subsequent fields of memory.

1.2. The memory fields related to the Golden Horde period and the imperial tsarist past.

Semiosphere2 relies on MF2 specifying its isomorphism with both Semiosphere1 and subsequent memory fields, and creating narrative templates that demonstrate the principles of continuity in the formation of national identity and statehood. For Ukrainian counterpropaganda, the key narrative is the “Legitimization of the Idea of Ukrainian Nation and Independent Statehood,” with sub-narratives including:

(1) The liberation struggle, in its variant “The History of Ukraine and the Formation of the Ukrainian Nation is the History of the Cossacks” (Hrushevskiy, 1995);

(2) “Ukraine, not Muscovy, is the direct heir of Kyivan Rus” (Hrushevskiy, 1995; Saltovskiy, 2002: 122), supported by (i) the “current

history” model following the Kyiv-Halych-Lithuania scheme in the “Chronicle” by Maciej Strijkowski in 1582, (ii) genealogical legends of the late 16th century Ostrih princes about their rightful succession from the “princes of ancient Rus” and their genetic right to rule over “russian lands” of the Polish Crown, including Galicia, Volhynia, Kyiv, and Podillia, (iii) the continuity of forms and main aspects of life in Ukrainian society in the 16th-17th centuries with Kyivan Rus (Kostomarov, 1928: 150-151), and (iv) the continuity between the “druzhina” of Kievan Rus and the Cossacks, embodied in Bohdan Khmelnytskyi’s “state idea” of creating an independent russian state from Peremyshl to the Moscow border (Antonovych, 1995: 395), within the borders of Kyivan Rus. The isomorphism of the narrative “continuity with Kyivan Rus” with Semiosphere 1 is associated with the image of the legendary bogatyr Mykula Selianinovych, legends of russian princes Boris and Gleb;

(3) The European vector of Ukraine’s historical development in narrative lines: (i) the special role of the Varangians in the history of Kyivan Rus (Plokhii, 2011: 296-297), leading Hrushevskyi to conclude that the Ukrainian people belong to the Western culture, while the Great russians are characterized by the Eastern spirit and nature (Hrushevskyi, 1918: 9), (ii) European principles of federalism in Ukrainian state-building – from Volodymyr Monomakh to Bohdan Khmelnytskyi, the role of the Veche as a body of popular sovereignty, etc., (iii) the parallel between European crusaders and Cossacks as the oldest knightly order in Europe (Boretskyi, 1988: 323), who conducted crusades against Islam. The connection with Semiosphere 1 is based on the association of Cossacks in Ukrainian collective memory with the heroic warriors from the Kyivan cycle epics;

(4) The role of Ukraine as a cultural boundary and a place of interaction between different worlds. The connection with Semiosphere 1 is revealed through the archetype of the “plowed field” – a symbol of transforming the steppe element associated with chaos into an “ordered” civilized space, and is also based on the legend of russian princes Boris and Gleb, who forged the first plow, in which they chained a formidable Serpent and plowed the Serpent’s Walls – ancient earth fortifications on the border with the Wild Steppe (Plokhii, 2011: 92). In contemporary counterpropaganda, the symbol of the “border” is projected as the ideologeme “Ukraine – the border between the world and a nuclear power.”

(5). “Ukraine – a phoenix rising from the ashes” (Lisiak-Rudnicki, 1994), which has experienced multiple deaths and rebirths at various stages, such as the formation of the nation during the disintegration of the Kievan state, its crystallization in the Galician-Volhynian Kingdom and the Grand Duchy of Lithuania in the 15th century, its downfall after the Union of Lublin, and its revival and subsequent destruction in the late 18th and 19th centuries, including the eradication of the autonomous institutions of the Cossack Ukraine. In Ukrainian counterpropaganda, the symbol of “a phoenix rising from the ashes” is used to construct the ideology of the invincibility of the Ukrainian people and their ultimate victory with the restoration of Ukraine from ruins.

(6). “The Ukrainian nation was formed as polyethnic,” with minorities as an integral part of the collective “we” (Magochi, 1996). In counterpropaganda, the sub-narrative constructs the ideology of unity and indivisibility of the Ukrainian people, including on the occupied territories.

An important aspect of modeling Semiosphere 2 is to consider that the same fixed points significant for the history of both peoples (Kievan Rus, Zaporizhzhian Sich, Pereyaslav Rada) are the same signifiers in the Semiosphere but different signified elements in the fields of memory. In other words, the same pivotal historical events, historical personalities, and toponyms are interpreted differently in the discourses of propaganda and counterpropaganda of the two nations, creating contrasting ideologemes. For instance, for the Russian grand narrative, the “Pereyaslavskaja Rada” is interpreted as “Ukraine’s reunion with Russia,” while for the Ukrainian narrative, it signifies the establishment of equal relations with Moscow on federal terms, preserving ancient rights and “freedoms,” which did not entail annexation or autonomy status.

As part of the modeling process in the research of Semiosphere 2, constructing narrative templates is essential, identifying iconic structures that can justify the ideologemes of both propaganda and counterpropaganda while interpreting the core and peripheral elements of memory fields.

In addition to contrasting national narratives to neutralize them, counterpropaganda also employs the strategy of debunking Russian myths formed through the narratives of Semiosphere 2. In this case, myths are reconstructed as secondary semiotic systems that replace facts/events (signifiers) with mythologemes and ideologemes (signified) as encoded

symbolic messages, meeting the target audience's need for simple explanation and belonging to a group. Debunking russian mythologemes in Semiosphere 2 aims to disprove russian narratives as spaces of explanatory knowledge and includes discrediting archetypes and prototypical symbols such as the "hero-savior of the world," "Moscow – the Third Rome," "ruler-father," etc., which are used as textual codes, preserving the Semiospheres of history and culture and incorporating them into the symbolic realm of russian discourse that legitimizes aggression.

In Ukrainian counterpropaganda, the key russian narrative of Semiosphere 2, "russia's Messianic role in gathering russian lands, protecting and uniting peoples, and expanding the borders of the russian Orthodox Tsardom," is subjected to demythologization along with its sub-narratives (1) "Kievan Rus – the first russian state."; (2) "Gathering russian lands" with the mythologeme of "convergence and merging," which becomes the generator of imperial historical schemes, legitimizing imperial expansion; (3) "Expansion as a mission to expand the boundaries of the russian Orthodox Tsardom," linked to the "historical mission of russia to protect Slavic nations and unite them into a single state," with mythologemes of "protection" of "cultural allies" ("Orthodox" and "Slavs") and the "Messianic role of Moscow Rus as the 'Third Rome' (XV-XVII)." These mythologemes enter subsequent narratives where the Soviet Union takes on the role of "defender" and "messiah," and in the discourse of modern russian propaganda; (4) "russian Orthodox civilization" in contrast to the "decadent" Europe seen as a "dying civilization"; (5) "The invention of Ukraine"; (6). "The ruler – 'tsar-father'," responsible for the care of all his subjects, including the peoples inhabiting the empire; (7) "One language – one culture – one faith – one Church" (for russians and Ukrainians).

For Ukrainian counterpropaganda, it is crucial to study which russian sub-narratives, their core and peripheral mythologemes and ideologemes, are included in subsequent narratives and the modern russian grand narrative. For instance, the mythologeme of russia as the Messiah is an invariant from which other mythologemes of russian history and culture are derived. Despite transformations of russia's Messianic image in different historical periods, including Muscovite Rus – Imperial russia – Soviet russia (USSR) – Putin's russia, this mythologeme remains in all narratives, manifesting itself as

russia's Liberating image (in wars against the Ottoman Empire in the Balkans in the 19th century, and in World War I), transforming into Revolutionary and Soviet russia, with the exceptional mission of the russian people to save humanity. Today, this mythologeme reinforces ideologemes of russia's "universal calling" as the Third Rome, upon which the fate of history depends, and the sacredness of its political power. Furthermore, the mythologemes of "Holy Rus" and "russia as the Wandering Kingdom," put forth by the elder Philotheus in the 16th century, can be traced back to Semiosphere 1 – the archaic spatial archetype of the "sacred place."

1.3. The memory fields related to the Soviet past.

Semiosphere 3 includes narratives related to the Soviet past. For Ukrainian counterpropaganda, the key narrative is "The military, political, and cultural occupation of Ukrainian lands by the Soviet Union from 1917 to 1991, repressions, and the liberation struggle of Ukrainians," with the following sub-narratives:

(1) Defense and struggle for independent statehood under the leadership of Symon Petliura during the existence of the Ukrainian People's Republic (UNR) from 1918 to 1921, and the activities of the Central Rada, fighting for the distinctiveness of the Ukrainian people and their right to self-determination.

(2) Liberation struggle against the Bolshevik regime, including the movement led by Nestor Makhno and Ataman Zelenyi, peasant movements against collectivization in 1930, the Ukrainian Insurgent Army for an independent and ethnically unified Ukraine from 1942 to 1950, as well as the resistance of Ukrainians to Soviet rule in the 1960s movement and the Ukrainian dissident movement.

(3) "Selected traumas" from the Soviet regime, encompassing the narratives of the Red Terror, the Holodomor of 1932–1933, famines of 1946–1947, repressions, deportations, and russification.

For modeling Semiosphere 3, it is crucial to establish the different articulations of the Great Patriotic War in russian propaganda and Ukrainian counterpropaganda as a key component of the russian political myth, linking incompatible ideologemes of "Ukrainian Nazi" and "fraternal people."

The goal of demythologization in Ukrainian counterpropaganda is the key russian narrative MF3 of the Soviet past, which portrays "the

Brotherhood of Soviet Nations, with Russia as the defender and liberator of Ukrainians, who have always fought against social and national oppression to be reunited in a single state with the fraternal Russian people.” This narrative is accompanied by the following sub-narratives:

(1) of a unified ancient Rus’ nation (constructed since the early 1950s), according to which the “senior” (both in age and status) Russian people and the “younger” – “Belarusian” and “Ukrainian” people emerged and lived in one ancient Rus’ state but were separated by Mongol-Tatar, Lithuanian, and Polish invaders. This is associated with ideologemes present in modern propaganda such as “fraternal peoples,” “common enemies,” “one nation,” and others.

(2) “Russia as the defender and liberator of Ukraine” (since 1939) and the “aspiration of the Ukrainian people to reunite with their Slavic brothers in a single state.” It includes core ideologemes of “protection” and “reunification,” presented in narratives about “liberation from Polish occupation,” “oppression by Romanian landowners” (justifying the incorporation of Western Ukraine and parts of Bukovina into the USSR), “escaping a thousand years of foreign yoke” (in relation to the incorporation of Zakarpattia), and “liberation from the fascists.” The ideologemes of “protection” and “reunification” are emphasized in narratives suggesting that without the alliance with Russia/USSR, Ukrainians and Ukraine would have disappeared from the world map in the face of external aggression, whether from the Polish-Lithuanian Commonwealth, Ottoman Empire, or the First and Second World Wars. This narrative introduces the mythologeme that the centralized Russian state since its creation in the 18th century had “great benefits for Ukraine.”

The task of counterpropaganda is to articulate the incoherence of the mythologemes of “protection,” “fraternal people,” and “pseudo-nations,” “pseudo-states,” “Ukrainazi,” with an emphasis on the mechanisms of manipulative adaptation of the mythologemes of “fraternal peoples” and “Ukrainians’ aspiration for reunification” within the modern Russian grand narrative, considering their movement from the core to the periphery of Russian symbolic politics during the war.

1.4. The discourse of modern Ukrainian counterpropaganda

Semiosphere 4 is associated with the contemporary Ukrainian grand narrative of “Defending National Sovereignty and Identity in the Russo-

Ukrainian War,” which mobilizes all symbolic memory resources of Ukrainians and is aimed to reframe the conflict with russia as a struggle for national sovereignty, democratic values, and human rights. The structural components of the narrative, identified through the analysis of speeches and articles by Ukrainian politicians, mass media, including social networks, blogs, podcasts, etc., include: (1) Defense of statehood and democracy, self-defense; (2) The success of the democratic project in Ukraine, in contrast to russia’s imperial project; (3) Affinity with Europe and the entire democratic world, with a pro-European development vector, highlighting Ukraine’s importance as a co-author of the modern world; (4) Heroism and self-sacrifice of the Ukrainian people, rooted in the centuries-old experience of the liberation struggle, Cossack heritage, and the successful experience of the Euromaidan Revolution; (5) The extermination of Ukrainians by russia is considered genocide against the Ukrainian people; (6) Ukraine serves as a barrier between the world and russia’s imperial aggression, and Western assistance to Ukraine is seen as a means of preserving global peace.

Modeling Semiosphere 4 involves drawing on ideologemes, symbols, and national archetypes from all fields of the “usable” past, capable of constructing national identity regardless of territorial, linguistic, and other factors. The focus is on sign structures that can debunk key ideologemes and mythologemes of russian propaganda (Kravchenko, 2022), such as “Ukraine is a puppet in the hands of the West,” “real sovereignty of Ukraine is possible only in partnership with russia,” “there are millions of pro-russian Ukrainians, but they are suppressed,” “Ukraine is pursuing forced assimilation, forming an ethnically pure Ukrainian state,” “russia is not at war with Ukraine, but with NATO,” “modern Ukraine is a product of the Soviet era when the status of three separate Slavic nations was fixed at the state level, “the territory of modern Ukraine was largely created at the expense of historical russian territories, effectively robbing russia”.

Demythologization at this stage involves the interpretation of changes in the core-periphery configuration of the fields of the useful past for russians. The ideologemes of kinship and patronage are pushed to the far periphery, associated with narratives about protecting and caring for the population of occupied territories. New ideologemes such as “ukrainazism” and “instruments of the West” are brought to the core, based on the mythologemes of World War II from MF3 and modern narratives

of “cruelty” by the Ukrainian Armed Forces underpinned by conceptual metaphors of robotic beings, “lifeless creatures,” and the animal world, which serve as the basis for dehumanization strategies in the discourse of propaganda (Kravchenko, 2022a).

A component of Ukrainian counterpropaganda is to identify the incoherence of russian propaganda, represented in narrative variants of the conceptual model “The Tale of a Just War.” These include narratives of (1) “Saving Ukraine” with such actants as: Ukrainian authorities – the Villain, Ukraine – the Victim and Hostage, russia – the Hero and the Liberator of Ukrainians from the Villain, with constant rearticulations of the narrative with a narrowing of the conceptual scope of the victim role; (2) “Saving the World” (russia – the Savior, NATO/Unified State/Western World – Evil, the World – the Victim), (3) “self-defense and self-preservation: russia – the Victim, Ukraine=Anti-russia – the Villain, and NATO/USA/Western world – the Abode of Evil, controlling the Villain)” (Kravchenko, 2022a), and others.

From a discursive perspective, propaganda and counterpropaganda can be studied in the context of variable communicative models of these discourses – examining how changes in context (socio-political and geopolitical factors, the vector of international aid to Ukraine, and the course of military actions) lead to changes in the addressee and code. For example, in the russian propaganda, a change in the addressee is evident as the discourse is mainly reoriented towards a russian audience. A change in code is revealed in the intensification of the language of hatred and manipulative techniques in both counterpropaganda and propaganda, including the rearticulation of ideologemes and mythologemes from MFs.

2. Linguistic and Pragmatic Features of Ukrainian Counterpropaganda.

2.1. Linguistic Means of Blocking and Reinterpreting russian Propaganda in Ukrainian Counterpropaganda.

The most effective mechanisms of verbal resistance and neutralization of russian propaganda are linguistic means that reflect the unique features of the Ukrainian mentality.

1. Memes aimed at debunking russian mythologemes – for example, claims that the russian army is the second most powerful in the world, etc. The uniqueness of memes in the discourse of counterpropaganda

lies in the fact that a significant part of them consists of allusive intertextual memes that reference donor spaces of historical, cultural, and geographical realities, films, literary texts, etc.: 30 тисяч орків тому...; Це не ельфи, Сем. Це російські солдати йдуть з Чернобиля; Загін самогубців: місія Чернобаївка (Twitter); Чернобаївка – це український бермудський трикутник. Саме тут ЗСО розмістили чарівний портал у пекло для рашистів; Якби всі 7 частин культової книги про Гаррі Поттера писали за українськими мотивами, вони б мали такі назви: Чернобаївка і філософський камінь. Чернобаївка і таємна кімната. Чернобаївка і в'язень Азкабану. Чернобаївка і Кубок вогню. Чернобаївка і Орден Фенікса. Чернобаївка і Принц-напівкровка. Чернобаївка і Дари Смерті.

Characteristics of Mental Source Spaces attribute to the target space “enemy” qualities, behaviors, and their consequences that, in the blend space based on the coordination of the mixed structure with background knowledge, develop into a “scenario” of inevitable defeat and doom.

2. Neologisms: “забайрактарити”, “зажавелинити”, “могилізація” (російських солдат), including those formed by (a) composite word formation, including incorporating the whole phrase into one word: “дедивоевалі”, “затридні”, (b) combining the nomination of a hostile state or its leader with symbolic figures or realities of Nazi Germany, (c) combining “Z” – symbol of the armed forces of the occupier and the second component for designating actions and characteristics with derogatory connotations, like “Z-трофеї”, and so on.

3. Allusions implementing the strategy of neutralizing propaganda – with role reversal and shifting the accusations onto the accuser: Росія – Четвертий Рейх. A nomination characterizing the regime and imperial policy of Russia, simultaneously serves as a historical allusion to conspiratorial insinuations of Russian politicians (particularly Medvedev) about plans to create the Fourth Reich in Europe.

4. Positive reevaluation of negative labels from the Russian discourse, with neutralization of associated historical allusions: the nomination “укропи”, besides being a dehumanizing metaphor with the source space “plant,” is linked to an allusion about the ethnogenesis of Ukrainians, whose ancestors (укри) allegedly lived on the territory of modern Germany, implying a sense of the lack of connection between the ancient Ukrainians

and the Ukrainian territory, as a component of the mythologeme “pseudo-nation” from russian propaganda. The nomination is reinterpreted as an abbreviation, which is expanded as “Український опір”, transforming the negative connotation into a positive evaluation.

5. Metaphors for designating the enemy based on a polycomponent allusion. “Orcs” – an allusion to mythical creatures from Tolkien’s novels, with several projections in the space of generic attributes shared with the aggressor’s army: appearance, color of clothing, inhuman qualities, fear of the leader Sauron-Putin, and his deification, a threat to the entire civilized world. The allusive metaphor thus becomes a derogatory reinterpretation of one of the basic mythologemes of russian propaganda about russia as a messiah aimed at “liberating” the world by asserting its own values.

In metaphorical allusion “horde” the source space projects attributes such as:

(a) behavior and qualities; (b) authoritarianism and anti-democracy of the russian state; (c) Eastern (horde-like) mentality of the aggressor; (d) negotiating traditions of the Golden Horde with violations of agreements, lies, and provocations (early Ottoman chronicles demonstrate the search for a pretext to break oaths).

6. Transforming euphemisms from the russian discourse into memes: homographs

хлопок / хлопок << бавовна.

2.2. Pragmatic Features of Ukrainian Counterpropaganda.

Pragmatics of Ukrainian Counterpropaganda relies on strategies of

(1) debunking with tactics of (a) exposing disinformation as outright lies rather than ideology, (b) accuracy, credibility, reliance on facts (e.g., the fact-checking website Stopfake.org.), (c) holism and consistency, in contrast to propaganda conflicting narratives with core-peripheral rearticulation of their mythologemes in the field of symbolic politics of russia,

(2) neutralization: (a) shifting the RPD accusations onto the accuser (“Advisor to the President of Ukraine suggested that the explosion on the Crimean bridge is connected with the struggle for power within russia itself”), (b) “distraction” – with underlying negative aspect of the positively connotated propaganda: the evacuation from the occupied territories is debunked as forced deportation and “Putin’s show”, (c) undermining the credibility of sources,

(3) expansion of “Own Group” with the involvement of the international community: e.g. website “Information troops of Ukraine”, covering the attitude to the war of foreign states. Ukrainian counter-propaganda employs historical narratives of democratic nations to build a broad “internal group” and position Ukrainian statehood as an integral part of European history. Speaking before the US Congress on December 21, 2022, Zelensky characterizes the American people as “those who value freedom and justice” filling these values with signifieds through historical references – the Battle of Bakhmut is compared with the Battle of Saratoga for independence and with the Battle of the Bulge. The causal connection between the justice of the struggle and victory is established by quoting President Roosevelt. The shared values are marked by linguistic means of building an “inner group”, e.g., “joint victory”, “the restoration of international legal order is our joint task, “built strong Ukraine together with you”, etc. The common values that underlie the historical narratives of democratic states are emphasized before the Polish Sejm (brotherhood), the Bundestag (responsibility and reunification underpinned by the Berlin Wall metaphor, interpreted as the Wall between freedom and slavery that Zelensky, citing the President Reagan, calls to tear down), the Portuguese Parliament (allusions linking the values of Carnation Revolution and the Ukrainian Revolution of Dignity), the French National Assembly (reference to values of the French Revolution – freedom, equality, and fraternity), the House of Commons (“heroism” for freedom – with paraphrasing Churchill’s words and borrowing the syntactic features of his speech)

(4) the enemy ridicularization: “the most senseless fakes of russian TV channels” in the ICTV “Antizombie” program,

(5) the alienation of the russian population from Putin’s war: reports of mobile crematoria, russian casualties, humane treatment of russian prisoners of war, hotline for relatives of russian soldiers, videos of Zelensky’s messages and Ukrainian military victories via social media platforms,

(6) countering with the role inversion: Criminal-Victim, Aggressor-Peacemaker, Accuser-Defendant, etc.,

(7) “contrasting”: the barbaric policy of russia against the “new russians” and its own population.

In linguistic-pragmatic terms, Ukrainian counterpropaganda observes the maxims of truthfulness, relevance (consistency) and unambiguousness

of information as opposed to ignoring maxims by propaganda on the “absolute-relative” scale: “absolute lies”, insufficient amount of information (hushing up, verbosity to blur denotations), its veiledness, confusion, etc.

2.3. Common strategies in the counterpropaganda and propaganda.

(1) Over-generalization – from models to negative schemes, by (a) metonymic projection of negative connotations associated with individuals, facts and events onto an enemy state, its people, army, (b) simplification, repetition and selection,

(2) WE-THEY value polarization in dichotomies of truth-false, honesty-manipulation, legitimacy-illegitimacy, human values-pseudo values, based on the archetypal dichotomy of justice-injustice and good-evil, order-chaos, light-darkness

Ukrainian counterpropaganda constructs a cooperative-holistic model of justice (Plato, Aristotle) by topoi of freedom, equality, truth, decency, humanism, democracy (J. Rawls) with pathos- and ethos-based persuasion placing shared values in the “justice-injustice” coordinates. In the “crime-terrorism-tyranny-genocide-threat to human values” paradigm, it exposes the simulacrum nature of the propaganda “justice” as (a) “compensatory justice” of “revanche”: narratives “russia is robbed by Ukraine”, “NATO proxy aggression”, “change of the civilizational code of russia by Western propaganda”, and (b) distributive justice to restore influence of russia in world politics proportionally to its resources, strength, historical merits in narratives “russia was the guarantor of the global international system during the Napoleonic Wars and after World War II, etc., “monocentric world”, “without russia there would be no Ukraine”, with a manipulative strategy of struggle for a fair world order.

(3) Predication through the construction of ideologemes with the same signifiers and different signifieds as is evident in concepts like genocide, fascism, and Nazism. In these ideologemes, the attributed characteristics are syntagmatically extended (“if A, then B”) to encompass everything associated with the image of the opposing side of the conflict thereby justifying the performative actions of “de-Nazification,” “de-russification,” and so on.

(4) Involvement: (i) Ethos-based persuasion with the use of rhetorical figures of past fact / future fact, witnesses, authorities, law, and Aristotle’s

special topics, embodying universal values and (ii) Pathos-based persuasive models, which relies on climax, congeries, hyperbole, etc.

2.4. The commonality between russian propaganda against the victims of aggression in the Russo-Ukrainian and the First Russo-Chechen wars.

Russian propaganda employs similar tactics and mechanisms of disinformation, dehumanization, and demonization of the enemy.

(1) Disinformation and Blame shifting onto the victims, presenting them as instigators or aggressors, thus justifying the use of force against them. It is evident in reversal of Hero-Villain roles in the “self-protection” and “liberation” narratives: (a) russia was forced to a military operation in Ukraine and to combat international terrorism in Chechnya as a direct threat to russia’s security; (b) Protection of russians and russian-speaking population in Ukraine and Chechnya: russians were subjected in Chechnya to forced labor (brochure “Slaves of the XX century”);

(2) Demonization and dehumanization aimed at reducing empathy towards the victims and justifying violence against them: In both wars, russian propaganda sought to portray the enemy (Ukrainians in the Russo-Ukrainian War and Chechens in the First Russo-Chechen War) as dangerous, violent, and radical, by labeling and dehumanizing metaphors,

(3) the ideologeme “pseudo-nation” (Chechens as a tribal people),

(4) allusions to the mimetic Great Patriotic War,

(5) metonymic expansion of the image of the enemy (Islamists, intelligence agencies of the West) underlying ideologemes of “world evil”: “There is no Chechnya, there is world evil” (Moskovsky Komsomolets, 28.10.2022),

(6) the mythologeme of historical mission of russia and the russian world: “The danger of war, like the Chechen one, awaits us at every step of the reunification of the russian world” (russian House, 2001).

2.5. Common features of Ukrainian and Chechen counterpropaganda.

(1) The ideologeme “freedom vs. slavery” with pathos-based rhetoric referring to topos of “crime”: “the Kremlin’s criminal adventure”, “the Kremlin’s gang of maniacs” in Chechen counterpropaganda, with

dehumanizing metaphors – “the bestial instincts of the Kremlin regime”, “Kremlin cannibals”,

(2) Discursive strategies of predication to the enemy of the constants such as “murder”, “looting”, “atrocities”, and building narrative about the “genocide of the Ukrainian” and “genocide of the Chechen people”,

(3) The ideologeme “fascism”: in *Chechen counterpropaganda* – the filtration points as the concentration camps, the ideological neologism “rusism”, formulated by Dudayev: “rusism” is more terrible than fascism, Nazism and racism, is the most misanthropic ideology (cf. with “рашизм” in Ukrainian counterpropaganda),

(4) The destruction of mythologemes of a common Slavic identity by opposing the russians to Ukrainians and Chechen (“we don’t want to be russians” – Dudayev), and “Moscow is the Third Rome” by the antithetical mythologeme “modern russia is Carthage, which must be destroyed” (Dudaev, 1995),

(5) The imperative of the collective responsibility of the russian people as an accomplice in crimes (“genocidal war in Chechnya, justified by most of the russian society”, “killer country” (kavkazcenter.com)).

Conclusion

The proposed integrative framework for analyzing counter-propaganda discourse represents a three-level model that includes (a) an ideational level of demythologizing russian mythologemes, symbols, and ideologemes, as well as opposing them to the ideational sign structures of Ukrainian counter-propaganda, projected onto the semiospheres of historical memory fields and contextualized with contemporary Ukrainian symbolic politics; (b) pragmatic level of counterpropaganda, and its (c) verbal manifestations.

The semiotization of history as a symbolic reconstruction of the past in counterpropaganda is based on the modelling of the core-peripheral macrostructure of “sacred myths and archetypes” as ethnic codes, defining inherent differences between Ukrainians and russians, and 3 schematic narrative templates related to different semiospheres, based on the “usable” memory fields, i.e. “The legitimation of the idea of the Ukrainian nation and independent statehood”, “The military, political, and cultural occupation of Ukrainian lands by the Soviet Union from 1917 to 1991, repressions, and

the liberation struggle of Ukrainians”, and “Defending national sovereignty and identity in the Russian-Ukrainian War. These macrostructures integrate narratives, sub-narratives, as well as the underlying symbols and ideologemes related to formation, consolidation, and strengthening of Ukrainian identity while opposing, neutralizing, and debunking Russian mythologemes.

The pragmatics of Ukrainian counter-propaganda rely on various strategies, such as: Exposing through tactics of debunking disinformation, relying on facts, holism, and consistency; Neutralizing through tactics of shifting accusations onto the accuser and highlighting the negative aspect of positively connoted propaganda to undermine trust in the sources; Constructing a broad “in-group” with tactics of group polarization, appealing to shared values, and relying on historical narratives of democratic nations; Ridiculing the enemy; Counteracting with role-reversal tactics; Contrasting, among others.

At the verbal level, the mechanisms of counter-propaganda include: Memes aimed at debunking Russian mythologemes, including allusive intertextual memes, where characteristics of mental source spaces are projected into the blend scenario of the inevitable defeat and demise of the enemy; Neologisms with innovative mechanisms of meaning and form creation; Allusions that neutralize propaganda through role reversal and shifting accusations onto the accuser; Positive reevaluation of negative propaganda labels with the neutralization of associated historical allusions; Metaphors that designate the enemy based on polycomponent allusion; Transformation of propaganda euphemisms into memes.

References

- Антонович, В. Б. (1995). *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори*. К.: Либідь.
- Борецький Йов та інші (1988). Протестація. *Пам'ятки братських шкіл на Україні*. Київ: Наукова думка. 319–320.
- Грушевський, М. С. (1995). *Історія України-Руси*: В 11 т., 12 кн. Київ.: Наук. думка, Т. 7.
- Грушевський, М. С. (1918). *На порозі нової України*. Київ.: “Петро Барський у Києві”.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури: Словник-довідник*. Київ: Довіра.

- Костомаров, Н. И. (1928). Князь Владимир Мономах и козак Богдан Хмельницкий. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Т. XXVII. Київ.
- Кримський, С. Б. (1998). Архетипи Української культури. *Вісник Національної академії наук України*, 7–8, 74–87.
- Лисяк-Рудницький, І. (1994). *Формування українського народу і нації. Історичні есе: у 2 т.* Київ: Основи.
- Лотман, Ю. М. (1992). Символ в системі культури. Избранные статьи в трех томах. Т.І: *Статті по семиотике и топологии культуры*. Таллін: “Александра”. 191–199.
- Мединська, Ю. Я. (2006). *Фемінні архетипи українського етносу*. Тернопіль: ТНЕУ.
- Мищенко, М. М. (2014). Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності (до актуальності методології архетипичного аналізу). *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія “Філософія. Філософські перипетії”*, 1130 (51), 90–94.
- Плохій, С. М. (2011). *Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського*. Київ: Критика.
- Салтовський, О. І. (2002). *Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків – до початку ХХ сторіччя)*. Київ: ПАРАПАН.
- Чижевський, Д. (1992). *Нариси з історії філософії на Україні*. Київ: Вид-во Орій при УКСП Кобза.
- Assmann, J., Czaplicka, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique. Cultural History/Cultural Studies*, 65. 125–133
- Baert, P. (1992). *Time, Self and Social Being. Outline of Temporalised Sociology*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Barthes, R. (1973). *Mythologies*. London: Paladin.
- Bell, D. (2003). Mythscapes: Memory, Mythology, and National Identity. *British Journal of Sociology*, 54 (1), 63–81.
- Binbin, S., Kravchenko, N., Matvieieva, S. (2022). Archaic archetypes and symbols of the Ukrainian and russian peoples: to debunk the myth of a single people. *Amazonia Investiga*, 11 (59), 184–193.
- Cull, N. J. (2019). Counter Propaganda: Cases from US Public Diplomacy and beyond. *Propaganda and Conflict, War, Media and Shaping the*

- Twentieth Century*, Mark Connelly, Jo Fox, Stefan Goebel and Ulf Schmidt (eds), Bloomsbury Academic, 269–284.
- Dittmer, L. (1977). Political culture and political symbolism. *World Politics*, 29 (4), 552–583.
- Drechsler, W. (2009). Political Semiotics. *Semiotica*, 173 (1/4), 73–97
- Edelman, M. J. (1977). *Political Language: Words that Succeed and Politics That Fail*. New York: Academic Press.
- Edelman, M. J. (1971). *Politics as Symbolic Action: Mass Arousal and Quiescence*. Chicago: Markham.
- Fairclough, I, Fairclough, N. (2012), *Political discourse analysis: A method for advanced students*, New York: Routledge Ltd.
- Fauconnier, G, Turner, M. (2003), *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*, N-Y: Perseus Books.
- Fine, G. (2011). *Difficult Reputations: Collective Memories of the Evil, Inept, and Controversial*. Chicago: University of Chicago Press.
- Halliday, M. A. K. (2007). *Language and education*. London: Continuum.
- Hedetoft, Ulf (ed.) (1998). *Political Symbols, Symbolic Politics: European Identities in Trans-formation*. Aldershot: Ashgate
- Jung, C. G. (1964 [1936]). Wotan. In H. E. Read (ed.). *The Collected Works of C. G. Jung*, 10, 179–183. New York: Pantheon.
- Kaufman, S. J. (2019). War as Symbolic Politics. *International Studies Quarterly*, 63, 614–625.
- Kravchenko, N., Blidchenko-Naiko, V., Yudenko, O. (2023). Discursive pragmatics via classical rhetoric in the European discourse of assistance to Ukraine” (based on English-language speeches of German politicians). *Cogito*, XV (2), 194-214.
- Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Bondarenko, E., Korniiiko, I., Moyseyenko, I, (2023). An ideational level of Ukrainian counterpropaganda: the communicative-discursive dimension. *Amazonia Investiga*, 12 (66).
- Kravchenko, N. (2022). Manipulative Argumentation in Anti-Ukrainian Discourse of russian Politicians: Integration of Discourse-Analytical and Classical Rhetorical Approaches. *Cogito*, XIV (3), 224–247.
- Kravchenko, N. (2022a). Anti-Ukrainian Discourse of russian Media: Elimination Via Manipulation. *Studia Polityczne. Instytut Studiów Politycznych PAN*, 50 (4), 97–122.

- Kravchenko, N., Vilenskij, S., Yudenko, O. (2022). Deictic mitigation vs. Commissive acts in political interview (based on the modern European discourse of aid to Ukraine) *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Philological Sciences*, 2, 44, 193–200.
- Kravchenko, N., Chaika, O., Blidchenko-Naiko, V., Davydova, T. (2021). Polysemantic allusion in a polycultural dimension: Definition, structure and semantics (based on Pratchett's Discworld). *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4), 1907–1919.
- Lotman, Yu. (2005). On the semiosphere. Trans Clark W. *Sign Systems Studies*, 33(1), 205–229.
- Lotman, Yu. (1990). *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*, trans. by A. Shukman. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Lotman, Yu. (1977 [1970]). *The Structure of the Artistic Text*, trans. By G. Lenhoff, R. Vroon. Ann Arbor, MI: University of Michigan.
- Lotman, Y. M., Boris A. Uspensky, B.A. (1978). On the Semiotic Mechanism of Culture. *New Literary History*, 9, 211–232.
- Magocsi, P.R. (1996). *A History of Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press.
- Olick J.K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. (2011). *The Collective Memory Reader*. New York: Oxford University Press.
- Sunstein, C.R. (2014), *On Rumors: How Falsehoods Spread, Why We Believe Them, and What Can Be Done*, Princeton: Princeton University Press.
- Tudor, H. (1972). *Political Myth*. London: Pall Mall.
- Wertsch, J.V. (2008). Blank Spots in Collective Memory: A Case Study of russia. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 617, 58–71.

Розділ 3

ТВОРЧІ ДИСКУРСИ ВІЙНИ

ІННА РЕДЬКА

ЕМОТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВІРША-МОЛИТВИ ПРО ВІЙНУ

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей розгортання емотивності в текстах віршів-молитов, що складають поетичний сегмент українського воєнного дискурсу. Вірш-молитву визначено як поетичний текст, що поєднує зображувально-виражальні засоби й ритм ліричного твору із прагматикою молитви та відзначається емотивністю, центрованою довкола домінанти *тривоги*. Такий поетичний текст виявляє дисоційовані образи емоцій з образністю канонічної молитви. Емотиви вірша-молитви (вербальні репрезентації образів емоцій і почуттів автора) мають особливість додаватися до споріднених собі й у такий спосіб інтенсифікуватися, що в результаті сприяє формуванню пікової моделі емотивності в аналізованих поетичних молитвах. Дослідження виявило, що домінанта тривоги в таких поетичних текстах представлена у специфічних випадках емотивів *гніву*, які в дискурсивній площині покликані живити рух національного спротиву.

Ключові слова: поетичний текст, стилістичні засоби, жанр, емотіологія, прагматика.

Abstract. The article focuses on the peculiarities of the emotiveness in the texts of prayer poems, which make up the poetic segment of the Ukrainian military discourse. In the article, a prayer poem is defined as a poetic text that combines figurative language and rhythm of a lyrical poem with the pragmatics of prayer and is characterized by emotiveness centered around the dominant emotive image of *anxiety*. Such a poetic text exposes dissociated images of emotions to those of a canonical prayer. The emotive units of a poem-prayer (verbal representations of images of the author's emotions and feelings) tend to be added to the related ones and thus get strengthened. It ultimately contributes to the formation of the peak model of emotiveness in the analyzed poetic prayers. The study has also revealed that in such poetic texts, the dominant emotive image of *anxiety* is represented through specific cases of *anger* imagery. In the discursive field, it tends to encourage the movement of national resistance.

Keywords: poetic text, stylistic means, genre, emotiology, pragmatics.

*Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни*

О. Кониський

*Встань же, Боже, поможи нам
Встать на ката знову*

Т. Шевченко

*Ніщо не зрівняється з молитвою,
вона робить неможливе можливим,
тяжке легким*

Іоан Золотоустий

Вступ

Поява вірша-молитви в жанровій системі поезики зумовлена процесом реконтекстуалізації молитви, який сприяв оформленню й виокремленню спочатку псалмів, а згодом духовної лірики й поетичної молитви (Колоїз, 2009). В українотеренній літературній традиції вірш-молитва має багатовікову й самобутню історію розвитку. Серед українських поетів, які розвивали цю гібридну поетичну форму, згадаємо Т. Г. Шевченка (поетичний цикл “Давидові псалми”), Л. Глібова, Б.- І. Антонича, а також майстрів поетичного пера сучасної доби, таких, як Т. Свірська, В. Крищенко та багато інших (див. інтернет-ресурс <https://bogpoet.com.ua>).

Вірш-молитва передає інформацію не лише про особистісні переживання автора, закодовані в мовленнєвих засобах тексту, але й постає як ємність специфічної образності колективних емоцій соціуму, викликаних тими чи тими історичними подіями. Отже, вірш-молитву можна вважати авторським маніфестом колективних емоцій у контексті націєтворчих подій.

Значущість вірша-молитви, як і молитви загалом, зростає в кризові періоди розвитку і окремої людини, і соціуму (Савелюк, 2015). Вірші-молитви з’являються в дискурсивній площині тоді, коли перед індивідом постають питання, на які він чи суспільство не може знайти відповіді, або таких відповідей немає взагалі (Там само). Безпідставно розв’язана російською федерацією повномасштабна війна проти України, що продовжується на цей момент уже два роки, і є тим історичним контекстом, який очікувано дає поштовх розвитку віршу-молитві. Саме

в такій модифікованій формі виявляються базові й соціальні емоції / почуття різного ступеня складності автора, що резонують із колективними емоціями соціуму, а в ампліфікованій формі створюють культуру гніву, яка живить рух опору в суспільстві. **Актуальність** цього дослідження визначає загальний інтерес лінгвістів до особливостей мовлення *Homo Sentiens*, котре має нерозривний зв'язок із емоціями, а в більш специфічному напрямі – сьогочасним інтересом поетологічних студій до мовлення автора, який створює текст за умов надзвичайного стану війни, під впливом емоцій високої інтенсивності. Як і будь-які інші, такі емоції, за словами Ж.-П. Сартра, “націлені на перетворення світу”. Автор під час творчого процесу їх кодує в образах, які втілюються в поетичних текстах, що структурують художній сегмент воєнного дискурсу. **Об'єктом статті** є емотивність українськомовного вірша-молитви про війну, а **предметом** – когнітивна модель розгортання емотивності в текстах віршів-молитов (поезія років повномасштабного вторгнення 2022–2024 років).

Мета й завдання дослідження

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей формування емотивності в текстах поетичних молитов. Досягнення поставленої мети передбачає поетапне розв'язання низки завдань: 1) з'ясувати стимули зближення двох мовленнєвих форм – молитви й ліричного вірша; 2) простежити специфіку прагматики вірша-молитви; 3) обґрунтувати наявність специфічних жанрозумовлених поетичних мовленнєвих засобів та визначити їх роль в організації образності вірша-молитви; 4) визначити мережі емотивів, які є носіями специфічної емоціогенної інформації у віршах-молитвах; 5) окреслити модель формування (розгортання) емотивності вірша-молитви; 6) виявити маркери колективних емоцій в аналізованих поетичних текстах.

Методологія дослідження і матеріал

Для розв'язання поставлених завдань залучено методи прагмалінгвістичного й лінгвостилістичного видів аналізу, метод цілісотекстового аналізу, методики інтерпретації тексту, а також метод концептуального моделювання. Дослідження проведено на матеріалі українських віршів-молитов про війну, крім того,

запропоновано комплексний аналіз чотирьох текстів поетичних молитов: “Молитва-звернення до сил природи” Людмили Федорової, “Молитва” Лілії Силіної, “Отче наш” Мар’яни Савки, “Отче наш” Катерини Калитко, що ілюструють викладені в статті положення.

Виклад і обговорення основного матеріалу

Українськомовний поетичний дискурс років спротиву та повномасштабного вторгнення РФ на територію України відзначений появою віршів, які фіксують елементи жанру молитви, а також жанромодифіковані форми, відомі як поетичні молитви або вірші-молитви. **Вірш-молитву** розглядаємо як поетичний текст, що поєднує образність і ритміку поетичного мовлення із прагматикою молитви. Терміни “вірш-молитва” і “поетична молитва” вживаємо як взаємозамінні, однак пам’ятаємо про те, що віршу-молитві притаманний певний метричний розмір.

Вірш-молитва інкорпорує формально-змістові елементи ліричного вірша (у поетичній генології його вважають позажанровим утворенням) і молитви. Тому в межах вірша-молитви відбувається поєднання елементів двох стилів: конфесійного й літературного. Така модифікована форма відзначена: 1) прагматикою молитви; 2) емерджентною образністю художнього тексту; 3) розщепленим адресатом (охоплює квазіадресата Бога й цільового читача); 4) емотивністю, центрованою довкола домінанти *тривоги*. Розглянемо, як зближення різностильових елементів у межах вірша-молитви сприяють створенню нових образно-сміслових утворень.

Прагматичні особливості вірша-молитви. Вірш-молитва має риси надособистісного діалогу (Колоїз, 2009), що передбачає наявність одного або декількох мовленнєвих актів, у межах якого/яких реалізуються комунікативні інтенції автора. Свідомий чи досвідомий вибір автором виду молитви визначає актуалізацію певних мовленнєвих актів у вірші-молитві.

Для того, щоб повніше розкрити особливості прагматики вірша-молитви, звернемося спершу до етимології слова “*молитва*” та коротко розглянемо типологію молитов із притаманною їм прагматикою.

Лексема “молитва” має споріднені значення в інших мовах. Так, у литовській мові *maldyti, melsti* має значення “благати”; у давньоанглійській і давньонімецькій *meldōn* означало “доповідати, розповідати”; у хетській *mald-* – “просити, говорити”, а в протоіндоевропейська форма **meldh-*, очевидно, мала значення “говорити ритуальні слова” (Молитва: етимологія). Отже, за значенням лексема “молитва” має ознаки комунікативного акту, прагматика якого варіювалася від виголошення ритуальних фраз до сповідання, прохання і звернення людини до вищої сутності. Нині молитву розглядають як комунікативний акт, покликаний “установити відчуття контакту людини з надприродною, божественною силою” (Колоїз) з метою висловлення прохання, вдячності, любові (Москалець, 2022: 146).

У межах вірша-молитви можуть функціонувати елементи *нерелігійних* і *релігійних* молитов. Елементи нерелігійної молитви спостерігаємо у використанні форм прохання людини про допомогу: *Он котрий раз все крутять на екрані / Як пада долі, зводиться і знов ... / Хлопчина юний. Йде війна з тираном ... / Але не кров, молю, лише не кров [...]* (НДЗМ).

Релігійну молитву визначають як звернення індивіда, виголошене вголос або подумки до Бога / божества / богів /, інших надприродних або асоційованих із Богом істот (Москалець, 2022: 146). Релігійна молитва буває **канонізованою** і **вільною**. Канонізована молитва, наприклад, у християнській релігії представлена вісьмома видами молитов, згаданих у Біблії: 1) молитва віри, 2) молитва згоди, 3) молитва прохання, 4) молитва подяки, 5) молитва поклоніння, 6) молитва-посвята, 7) заступницька молитва, 8) молитва в Дусі. Вершиною досконалості й уживаності є канонічна християнська молитва “Молитва Господня”, більш znana за назвою “Отче наш”. Форма і зміст цієї молитви знаходять переосмислення в українськомовному поетичному дискурсі років повномасштабної війни й набувають нових образно-сміслових навантажень.

Вільна молитва має такі форми: 1) поклоніння, 2) прославляння, 3) прохання/вимоги, аби Бог робив те, що індивід сподівається від нього; 4) узгодження волі індивіда з волею Бога; 5) побажання; 6) сподівання щодо здійснення бажаного результату; 7) бесіди чи розмови індивіда з Богом; 8) подяки; 9) покаяння; 10) виклад своїх думок (CREDO: каталог молитов). Крім того, молитва може поєднувати формально-змістові елементи декількох із зазначених форм.

У творчому процесі вибір того чи того виду вільної молитви зумовлює також і вибір мовленнєвого акту/актів у поетичному тексті. Щоправда, у вірші-молитві будь-який інший мовленнєвий акт здебільшого супроводжується експресивом. Наприклад, елементи молитви прохання можуть реалізовуватися у поєднанні мовленнєвих актів констативу: *Я молюся за наших солдат!* і вокативу в поєднанні з експресивом: */ Дай вам, Боже, завзяття і сил, / Побороти ворожих собак, / Відстояти нашу землю і мир!* (ОВ); елементи молитовної розмови з Богом можуть знаходити реалізацію у межах поєднання мовленнєвих актів квеситиву й експресиву: *Хто ти, мій Боже? Дух, людина, зірка? / Солодкий сон чи невловимий час?* (ЛС3); елементи молитви-подяки можуть виявлятися у поєднанні мовленнєвих актів асертиву, експресиву та квеситиву: *Прозріла, дякуючи Богу! – / зернятко глибоко закладене. / Що є, то є, – украли мову ... / Чи вдасться повернути крадене?* (ЛС2); елементи молитви-сподівання можуть фіксуватися в поєднанні комісиву та експресиву: *Коли закінчиться війна / Я розцілю всі ікони. / Присяду в хаті край вікна / І буду чуть церковні дзвони* (ГП). У наведеному прикладі комісив зреалізовано в імпліцитній обіцянці поклоніння вищим силам за визначених умов.

Інші відомі види молитви пов'язуються з абстрактними формами медитації, заклинаннями й чарами (Москалець, 2022: 105–149).

Образність вірша-молитви. Вірш-молитва з'являється як результат спонтанного творчого імпульсу автора, навіяного емоціями, почуттями чи станами, які можуть бути асоційованими або дисоційованими з релігійними емоціями (пор.: *благоговіння, покаєння, вдячність, спокій, надія, радість, співчуття, любов до ближнього* тощо). Їх звичайно переживає індивід під час читання молитов. З огляду на це образність вірша-молитви, на відміну від молитви, має емерджентний, евристичний характер, а отже, повсякчас створює ефект новизни (подиву): *І не прощай нам нічого, якщо захочеш – / бо і ми не прощаємо винуватцям, / стоїмо на суді твоєму / школяриками біля дошки, / розгорнувши душі, немов щоденники, / густо списані кривавою пастою – / зауваженнями за поведінку* (КК). Наведений приклад ілюструє новостворений образ, метафору мученик – це школяр, збагачену неочікуваними, а відтак шокуючими деталями, пов'язаними з подіями нинішньої війни. Цей образ передає семантику фізичних страждань українців, а також приниження їхньої національної гідності.

Творчий імпульс автора дає поштовх до формування образно-понятійної системи, яка активується через силову динаміку емоцій автора під час створення поетичного тексту (Freeman, 2013). Перебіг емоційних процесів автора фіксується в аранжуванні образно-смыслових утворень у творі. Таким чином, можна говорити про двовекторний процес: поетичні образи стимулюються емоціями автора й у тексті фіксуються у вигляді емотивів (= мовленнєвих репрезентацій емоцій).

Залежно від способів кодування емоційної інформації в поетичному тексті, емотиви поділяються на емотиви-номінативи (*лють, гнів, страх* та ін.), емотиви-дескриптиви (*Бо твоя є війна, і звірі, і сила, і слава, / і ексгумація, / і дух тяжкий над могилою, / де сина з отцем / кинуту поруч* (КК)) та емотиви-експресиви (*пожежа болю над краєм ями* (КК)), які називають, описують і виражають образи емоцій відповідно. Сукупність емотивів формує емотивність вірша-молитви, яка визначається як лінгвістично-виражена, концептуально і прагматично зумовлена система текстових сигналів різноманітних емоцій, що відображає ту чи іншу авторську інтенцію.

Адресант вірша-молитви. Адресантом вірша-молитви є автор, образ якого співпадає з образом ліричного героя, який скеровує свою молитву до адресата Бога, керуючись наміром єднання з Ним: “адресант апелює до верховної сутності (Бога), наділеної вищим розумом, абсолютною досконалістю, всемогутністю, що створила світ та керує ним” (Колоїз, 2009). Від мовленнєвого жанру молитви поетичний текст переймає також форму звернення – монологу, що набуває рис “функціональної діалогічності” (Там само), оскільки ініціатива такого роду комунікації за християнською доктриною належить Богові, а молитва, яку продукує адресант, є реакцією на слово Боже (Там само).

Емотивність молитовного акту, вбудованого в поетичний текст, скеровується на самого автора за принципом “зворотного зв’язку” (термін Джона Онвучкева). Таким чином, цей комунікативний акт може виконувати інтегративно-стабілізувальну та емоційно-катарсичну функції (= нести полегшення занепокоєння, позбавлення адресанта від турбот, шляхом передачі їх Богу). Це можна простежити на основі рядків із вірша-молитви Мар’яни Савки: *Сине Марїє, виводь, тримай, / Кров зупиняй, накладай свій жгут. / Просто будь поруч з ними всіма. / І мені буде легше тут* (МС2). Інтерпретуючи ці рядки, звернемося до

твердження Ж.В. Колоїз про те, що будь-яке молитовне спілкування з Богом “(Творцем Світу, Господом, Усевишнім, Уседержителем), несе в собі духовне оновлення, яке дозволяє побороти смуток, подолати зневір’я, очистити душу, плекати споконвічні людські цінності” (Колоїз, 2009).

З іншого боку, автор може вести поетичне мовлення від групи осіб, які об’єднуються спільними інтересами, а сам поетичний текст у цьому разі постає як ємність колективних, “віддзеркалених” емоцій. Маркерами цього в поетичному тексті є різноманітні мовностилістичних засоби, як-от: 1) прикметники у формі множини: *Святая мати, вічна, милосердна, / молю тебе, прости і проведи / Своїх дітей, натхненних і упертих / Крізь чорну ніч вкраїнської біди* (НДЗМ); 2) займенники у формі множини: *Ні, мій Господе, ні! Ми не тіні на згаслім екрані, / Ми приходим на землю не тільки для болісних втрат* (НДЗМ); 3) метафори на позначення колективних емоцій: а) *А нині я на скіпочку зітлію. / Лягли на душу люті холоди. / Прости і проведи, свята Маріє, / Крізь чорну ніч вселенської біди* (НДЗМ), б) *Святая мати, вічна, милосердна, / молю тебе, прости і проведи / Своїх дітей, натхненних і упертих / Крізь чорну ніч вкраїнської біди* (НДЗМ); 4) метонімії на позначення колективних емоцій: *Моя Україна в горі і недузі / Вогнями й кров’ю випалена щерть* (НДЗМ).

Адресат вірша-молитви. Форма надособистісного діалогу, притаманна віршу-молитві, передбачає, що мовленнєвий акт має розщепленого / множинного адресата: в межах тексту автор формує своє звернення до Бога / богів / божества / вищої сутності (що виступає “квазіадресатом” / “нададресатом” – терміни Г.Г. Почепцова) і водночас адресує посил до цільового читача поетичного тексту.

Залежно від виду молитви, інкорпорованої в поетичний текст, лінгвальні маркери звернення до нададресата охоплюють 1) використання дієслів у наказовому способі: *Але не введи нас на допит / у підвальну катівню* (КК); 2) використання займенника *Ти* у зверненні, який часто пишеться із великої літери, що виявляє шану до Бога або інших святих; 3) слів у кличному відмінку *Боже, Соколе-вітре, Зірньо-мати, Місяце-батьку* (ЛФ) тощо в залежності від виду молитви, інкорпорованої в поетичний текст.

Розгортання моделі емотивності у вірші-молитві. Аранжування емотивів у вірші-молитві визначає особливості емотивної траєкторії –

змодельованої синусоїдної кривої, що складається із одного або низки флуктуатів, сукупність яких відбиває в тексті перебіг емоцій автора і скеровується на відтворення цільового емотиву БЛАГОДАТІ або ТРИВОГИ. Одразу зазначимо, що флуктуат (від агл. *fluctuate* ‘коливатися’), складається із порогу емоційного враження, його піку та спаду. Емотивному флуктуату притаманні такі характеристики, як валентність й інтенсивність (терміни екстрапольовані із психології емоцій (Фельдман Барретт, 2018: 129), де валентність – це якісні ознаки (позитивні / негативні) емоційного враження, а інтенсивність – сила переживаної емоції (Фельдман Барретт, 2018: 129).

У поетичній молитві простежуємо як позитивні, так і негативні образи емоцій. Характерною особливістю структурування емотивності є те, що розгортання домінантного емотиву відбувається шляхом додавання споріднених до нього емотивів та їх ампліфікації, тобто посилення. Домінантний образ емоції означено емфазою на рівні тексту. Він має здатність витіснити протилежні собі образи емоцій.

Спробуємо простежити, як викладені вище положення стають у нагоді в дослідженні емотивності вірша-молитви.

Розпочнемо з аналізу поетичного тексту “Молитва-звернення до сил природи” за авторством Людмили Федорової (ЛФ). Тематика вірша присвячена подіям російсько-української війни. Вочевидь, текст створений для юного українського читача. Утім, не зважаючи на це, він вражає комплексною багаторівневою системою глибинних смислів.

МОЛИТВА-ЗВЕРНЕННЯ ДО СИЛ ПРИРОДИ

Сонечко-Боже, над світом сяй –
 Синів-козаченьків у лати вдягай!
 Веселко-заступнице, купол здіймай –
 Від ворога небо ясне закривай!
 Місяцю-батьку, синів бережи,
 Підступних нападників всіх покажи.
 Зіронько-мати, яскраво світи –
 Любов'ю заступників ти освяти!
 Соколе-Вітре, розправ свої крила –
 Вдихни у братів переможную силу!
 Блискавко-сестро, свій гнів відпусти –
 Нечисть погану вогнем спопели!

Аналізований поетичний текст є модифікованою формою, що містить у собі поєднання елементів образно-смыслових систем ліричного вірша й молитви-заклинання.

Молитовна компонента вірша охоплює низку магічних актів (директивів за своєю суттю), націлених на зміну світоустрою, підкорення плину подій волі адресанта і, зрештою, знищення ворога. При цьому лірична героїня займає активну позицію помічниці, володарки магічних знань, яка закликає сили природи стати на бік справедливості й усебічно сприяти перемозі національного війська над підступним ворогом. Це передано дієсловами у формі наказового способу: *Сонечко-Боже, над світом сяй / Синів-козаченьків у лати вдягай! / Веселко-заступнице, купол здіймай / Від ворога небо ясне закривай!* (і далі по тексту). Експресію магічних дій – надання небесними божествами спорядження воїнам, прикриття неба від ворожої агресії – підсилюють окличні речення.

Образно-смыслова компонента аналізованого вірша організована довкола явищ “українського космосу”, який перебуває в тісних патронатних зв’язках із однією великою родиною українців. Це засвідчують прикладки, що позначають нерозривний гармонійний зв’язок людини із Всесвітом. Компонентами прикладкових словосполучень є лексичні одиниці на позначення небесних тіл (*Сонечко-Боже, Місяцю-батьку, Зірньо-мати*) або явищ природи (*Веселко-заступнице, Соколе-Вітре, Блискавко-сестре*), а також слова, що вказують на родинні зв’язки батьківства, материнства, братерства, сестринства. Отже, ключовим емерджентним образом, що знаходить вияв у поетичному тексті, є ВСЕСВІТ-ЗАСТУПНИК. Водночас виникає природне очікування того, що природа захищає і дарує насагу людині, а точніше, українському воїнові.

Оскільки поетичний текст постає як єдність смыслових нашарувань, то це дає змогу простежити ще одну образно-смыслову систему на основі згаданих прикладкових словосполучень. Вона не суперечить, а доповнює попередньо згадану. Нею є комплексний образ християнської триєдності Отця, Сина і Святого Духа, маркований у вірші образними прикладками *Місяць-Батько, Син-козаченько* та *Сонце-Бог*.

Злагожені розлогі мережі комплементарних образів, що мають позитивну конотацію, протиставлені негативно конотованим

образам ворога. Іншими словами, український космоцентризм із властивою йому гармонією протиставлено силам зла, маркованим у вірші лексичними одиницями *ворог – підступний нападник – нечисть погана*, які аранжовані за моделлю висхідної градації. При цьому цікавим є співвідношення зображених у поетичному тексті сил, що протиставляються: кумулятивний образ українського війська (*сини-козаченьки* – художня прикладка, яка імплікує образ історичної слави українських захисників), посилений натхненням рідної природи та благословенний рідними богами, протиставляється ворожій силі, що маркується метонімією *ворог, підступний нападник* і посилюється епітетом, який передає емоційно-оцінне значення нікчемності. Протистояння цих двох образних світів формує емотивну траєкторію вірша, що рухається від образу соціальної емоції *героїчного натхнення* (його інтенсивність ампліфіковано завдяки конвергенції стилістичних засобів упродовж двох строф і половини третьої) до іншого образу соціальної емоції *лютого гніву* (емотив, що кодується в метафорі гнів – це блискавиця), інтенсивність якого здатна спопелити ворога. Як бачимо, у вірші можна простежити пікову модель розгортання емотивності, у межах якої емотив *героїчного натхнення* інтенсифіковано й заміщено емотивом *лютого гніву*.

На відміну від молитви-заклинання, яка асоціюється із язичницькими мовленнєвими практиками й зорієнтована на отримання адресантом відповідних благ (зокрема й летального поверження ворога), християнська молитва ставить у фокус уваги загальнолюдські цінності, пов'язані з Божою благодаттю, любов'ю та милістю (Колоїз, 2009).

Проаналізуємо формування емотивності у вірші Лілії Силіної “Молитва”, який має ознаки медитації (ЛС1).

Специфіку цього медитативного вірша-молитви становить вільно поданий авторкою молитовний компонент: бесіда ліричної героїні з Богом. Його присвячено роздумам авторки над кривавими подіями перших місяців повномасштабної війни. Віршований текст висвітлює світоглядну колізію щодо питань, на які немає відповіді: чому безмежно люблячий і милостивий Бог не покладе край жорстоким подіям і не врятує душі безвинних українців?

МОЛИТВА

Які повторювати мантри,
які згадати ще молитви
щоб геть забралися гармати
і схаменулись московити?

Щось довго Бог відпочиває.
Чи може, захворів раптово?
Агов, Господь, зійди із раю,
бо на землі вже пекло знову!

Невже запроданці у рясах
Тебе так добре зачепили,
що ти нас кинув передчасно?
Прости нам їхню темну силу!

Не розпізнали, піддалися.
І звідки в них та клята пудра?
Своєму досвіду довірся,
прости нас, Господи, Ти ж мудрий!

Ми ж боремось. Та не сталеві.
Із нами армія і мова.
Невже Ти не зустрів на небі
змарнілих хлопців із “Азова”?

І вінницьких дітей не бачив?
Не чув про Кам’янку і Бучу?
Як знав би, їм би не пробачив –
цим нелюдам і псам смердючим.

Допоможи нам їх прогнати
надай нам праведної сили,
ворожі відведи гармати!
Щоб віру ми не загубили.

Молитовний компонент віршованого тексту представлений низкою риторичних окличних речень і риторичних запитань, які є носіями емотивного змісту, а точніше, вони імплікують образи емоцій, що ранжуються від *гіркої іронії* до *гострого горя*, спричиненого численними безчинствами російських військових на території України: 1) *Які повторювати мантри, / які згадати ще молитви / щоб геть забралися гармати / і схаменулись московити?* 2) *Щось довго Бог відпочиває. Чи може, захворів раптово?* 3) *Невже запроданці у рсях / Тебе так добре зачепили, / що Ти нас кинув передчасно?* 4) *Невже Ти не зустрів на небі / змарнілих хлопців із “Азова”?* 5) *І вінницьких дітей не бачив?* 6) *Не чув про Кам’янку і Бучу?*

Наведені рядки вірша засвідчують, як іронія поступово інтенсифікується і набуває відтінків гіркої іронії. Цей емотив сформовано за кумулятивним принципом: кожен новий випадок алюзії в тексті вірша (*хлопці із “Азову”, вінницькі діти, Кам’янка, Буча*) розгортається в трагічну історію, яку пережили українці. Нагромадження таких образів емоцій веде до ампліфікації ключового емотиву тексту – гіркої іронії, навіяної почуттям болючої несправедливості щодо пережитого.

Емотивність цього вірша-молитви також розвивається за піковою моделлю. Мовленнєві акти розміщені за принципом висхідної градації: роздуми – прохання про прощення за свою неуважність – висловлення почуття гіркої іронії, що завершується констатацією гніву, спроектованого на невтручання Бога: *Як знав би, їм би не пробачив – / цим нелюдам і псам смердючим*. Кожен із мовленнєвих актів оприявнює почуття іронії, яка впродовж тексту інтенсифікується.

На відміну від молитви-заклинання, резолюційна частина якого накликає загибель на ворога від божої кари, у медитативній молитві резолюційна частина сфокусована на пошуку належної справедливості – милості Божої, всемогутність якого здатна припинити безчинства росіян-військових.

Українськомовний поетичний дискурс також фіксує випадки віршів-молитов, у яких переосмислено текст канонічної молитви, а сам поетичний текст віддзеркалює емоції та цінності українців, які стали свідками звірств теперішньої війни. Так сучасні поети створюють авторські версії канонічної молитви “Отче наш”.

Із метою проведення паралелей між формально-змістовими характеристиками поетичного новотексту й тексту класичного зразка, подаємо короткий стилістичний коментар канонічної молитви “Отче наш”: *Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі. Хліб наш насущний дай нам сьогодні. І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим. І не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого. Бо Твоє є Царство, і сила, і слава навіки. Амінь* [Матвія 6: 10–13]. Стиль цього молитовного тексту відзначений високою урочистістю або, за визначенням Ж.В. Колоїз, “гімністю” (Колоїз, 2009). Такий ефект досягається використанням стилістичних засобів різних мовних рівнів: 1) церковнослов'янських лексико-синтаксичних конструкцій; 2) паралельних конструкцій, націлених на створення ефекту гармонії; 3) займенника *Ти* з великої літери, що засвідчує шану до адресата; 4) анафоричних повторів, які створюють кумулятивний образ піднесеності в духу; 5) повторів структурних елементів, що надають тексту ритмічності, “пульсації”; 6) релігійної лексики, яка помежується із елементами літературної мови; 7) емотива БЛАГОДАТІ. Крім того, використано вислови, що відображають акт поклоніння та профілюють близькість стосунків між людиною і Богом.

Контекст війни підштовхує людину до переосмислення низки світоглядних понять і цінностей. Одним із способів поетичної трансформації канонічної молитви “Отче наш” є розширення значення її рядків інформацією вказаного темпорального контексту. Розглянемо, як особливості формально-змістової трансформації канонічної молитви “Отче наш” впливають на розгортання емотивності в поетичному новотексті. Звернемося до поетичної молитви “Отче наш” Мар'яни Савки (МС1).

Отче наш

Отче наш, ти, що бачиш це все,
 Бо ж із неба все видно краще,
 Аніж з землі,
 Нехай буде ім'я твоє
 У кожного, кого вбили

Хай прийде царство твоє
 До кожного, хто стояв і не зрадив.
 Нехай буде воля –
 Бо без волі не буде ні сина, ні отця.
 Навіть духа святого.
 Хліб наш ми все-таки зберемо,
 Коли заберемо тіла.
 І прости нам за те,
 Що не прощаємо ворогам нашим.
 І не введи у спокусу
 Шукати ворога поміж своїх
 Бо то від лукавого.
 Амінь.

Образність аналізованого поетичного тексту набуває нових культурно-історичних значень, збагачених іронічними й трагічними сенсами. Форма сакрального тексту зазнає суттєвих трансформацій: початки речень канонічного тексту збережені в поетичній молитві (що робить молитву “Отче наш” упізнаваною), утім речення видозмінюються з урахуванням контексту сьогодення війни. З огляду на це створюються передумови для виникнення ситуаційної іронії: ніхто не очікував, що в цей час людина може вчиняти такі жорстокі злочини проти людяності.

В аналізованому поетичному тексті переосмислення зазнає система релігійних цінностей українців: українські мирні жителі та військові, які першими стали на захист батьківщини і прийняли мученицьку смерть, отримали в національній свідомості статус і шану святих хранителів нації: *Нехай буде ім'я твоє / У кожного, кого вбили / Хай прийде царство твоє / До кожного, хто стояв і не зрадив.*

У контексті цього вірша воля, яка завжди була однією із найбільших цінностей для українців, набуває нового значення націєтворчої основи, якій притаманні сакральні ознаки: *без волі не буде ні сина, ні отця. / Навіть духа святого.* Це забезпечує синтаксичний прийом висхідної градації, що створює евристичний ефект: воля – понад усе, понад усі релігійні цінності. До того ж, рядки, що передають це значення, припадають на сильну позицію вірша – позицію золотого перетину. Тут

фіксуємо образ тривоги – емоції найвищої інтенсивності: відсутність волі – це смерть (смерть для нації, як і для кожного українця зокрема). Отже, ситуаційна іронія є носієм особливого емотивного змісту: довкола неї гуртовано емоції гіркої скорботи, скривдженості, що заміщуються почуттям гордовитості українців: *Хліб наш ми все-таки зберемо, / Коли зберемо тіла.*

Прокоментовані вище образні утворення екстериорізують почуття гіркої несправедливості й трагізму. Вони посилюються з кожним новопредставленим фрагментом тексту. Зрештою, у новотексті “Отче наш” (МС1) очікувані релігійні емоції (це, насамперед, стосується релігійної емоції *каяття*) витісняються, а натомість творчий задум автора втілюється в новому, неочікуваному образі емоції *помсти*, що здатна полегшити страждання. Для порівняння згадаємо змістові характеристики частини прощення в канонічному тексті, де прощення дарують вірянинуві за дароване ним прощення, і в такий спосіб відбувається рух до всепрощення. У тексті Мар’яни Савки авторка просить Усевишнього прощення за майбутню неминучу помсту за безчинства агресора під час військового вторгнення: *І прости нам за те, / що не прощаєм ворогам нашим.*

Іншим фокусом частини благання в поетичній молитві постає благання не допустити розбрату серед українців: *І не введи у спокусу / Шукати ворога поміж своїх / Бо то від лукавого.* Тож поетична молитва відзначена прагматикою, скерованою на утвердження і зміцнення національної ідентичності.

У пропонованому тексті немає емотивів-номінативів і емотивів-дескриптивів. Єдиний емотив, що набуває емпізи, є очевидним і констатованим – це емотив *гніву*, який актуалізується в озвученій інтенції помсти українців за все заподіяне та проханні про справедливий суд, суд невідворотний, невідкладний тут і зараз на цій землі: *І прости нам за те, / що не прощаєм ворогам нашим.*

Емотивність цієї поетичної молитви розвивається також за піковою моделлю. Флукуат емотивної траєкторії рухається від образу почуття скорботи і скривдженості до гордовитості й далі до нетерпимості та гніву, що лежать в основі руху опору в країні у стані війни.

Поетична молитва Катерини Калитко “Отче наш” (КК) – це панорамний колаж полімодальних образів, який охоплює експліцитно

виражені зорові, слухові, больові деталі мученицьких страждань українців. Їм властивий більш промовистий характер, адже вони підводять реципієнта впритул до моторошних кадрів.

Отче наш

Отче наш,
Суций
у серцях неоперених,
у стягнутих дротом руках,
у засохлій глині під нігтями,
у колючих дошках, із яких збивають хрести.

Хай святиться
кожне ім'я віднайдене,
кожна пожежа болю над краєм ями,
кожен жовтий клопот зотлілої шкіри,
і той боєць, що довго блює між соснами,
а тоді повертається і копає.

Нехай прийде
наше військо.
Нехай прийдуть
люди в білих комбінезонах.
Нехай прийде
міжнародна прокуратура.
Нехай прийдуть
наші невтішні рідні.

Нехай буде на небі і на землі
тісно від нашого мовчазного крику,
видно на три покоління вперед
у чесному світлі ненависті.

Віддай нам щоденні
імена і прізвища,
хай напишуть їх на табличках,
поверни наші голови,

наші обличчя,
наші впізнавані татуювання.

І не прощай нам нічого, якщо захочеш –
бо і ми не прощаємо винуватцям,
стоїмо на суді твоєму
школяриками біля дошки,
розгорнувши душі, немов щоденники,
густо списані кривавою пастою –
зауваженнями за поведінку.

Але не введи нас на допит
у підвальну катівню,
не вклади нас у землю, стоптану чужаками,
у пільму історії,
в забуття.

Але визволи нас
від пам'яті про тіла,
вийми з хрускоту трошених наших хребців,
із тріску розбитих колінних чашечок,
із сухожиль перетятих,
із тихого шелесту крововтрати,
визволи від клубка задухи
у повних землі ротах.

Бо твоя є війна, і звірі, і сила, і слава,
і ексгумація,
і дух тяжкий над могилою,
де сина з отцем
кинуто поруч.

І нині, і повсякчас, і довіку.
Ми ж так добре вивчили цю молитву.
Чому ти у нас
не питаєш нічого?

Поетична молитва, вочевидь, написана під впливом потрясіння авторки після оприявлених фактів про наслідки російської окупації після звільнення українських земель. Як і в попередньому тексті, тут строфи також розпочинаються рядками з канонізованого тексту, а творчий імпульс автора дає поштовх утіленню і подальшому розгортанню образності, пов'язаної зі звірствами повномасштабної війни. Як і в попередньому вірші, канонічний текст молитви трансформується шляхом розширення його образно-смыслового змісту. Образи цієї поетичної молитви передають шокуючий зміст, подекуди набувають рис парадоксальності й абсурду.

Метонімічний ряд першої строфи цього поетичного тексту створює образ молодого українського мученика, закатованого через національну належність. Накладання образів релігійного й воєнного дискурсів створює образ українського Ісуса Христа, який загинув, захищаючи життя майбутніх поколінь нації: *Отче наш, / суцїй / у серцях неоперених, / у стягнутих дротом руках, / у засохлій глині під нігтями, / у колючих дошках, із яких збивають хрести.*

У другій строфі канонічний початок *Хай святиться* набуває імпульсу до висвітлення образів ідентифікованих загиблих українців (*кожне ім'я віднайдене*); невтішних родичів загиблих (*кожна пожежа болю над краєм ями*); неідентифікованих жертв (*кожен жовтий клепоть зотлілої шкіри*); залучених осіб до поховань (*і той боєць, що довго блює між соснами, / а тоді повертається і копає*). Емерджентний характер таких образів у контексті молитви “Отче наш” створює ефект шоку від побачених численних кадрів звірств.

Поетична молитва містить у собі такі мовленнєві акти, зумовлені емоційними переживаннями, а точніше потрясіннями адресанта: преклоніння перед загиблими невинно, благання про здійснення справедливого правосуддя, висловлення ненависті до вбивць-катів, відмову від покаяння, яке за цих умов втрачає всяку людяну актуальність, благання про заступництво і спасіння. У їх межах структуровано образність поетичної молитви, яка дає змогу простежити особливості її емотивності. Ця поетична молитва містить низку флуктуатів, які розгортаються на фоні образу емоції потрясіння, відтвореного авторкою. Експресивність кожного мовленнєвого акту унаявнює специфічний емотив, який нарощує свою інтенсивність. Тому поетична молитва

вміщує такі емотиви: *потрясіння, благоговіння* перед кожним, хто загинув, захищаючи національні цінності; *скривдженості, гніву*; почуття *непримиримості* й справедливої відплати катам; *тривоги, бунтарства*.

Емотивність цього поетичного тексту розгортається за піковою моделлю. Проте, на відміну від попередніх поетичних текстів, поетична молитва “Отче наш” Катерини Калитко складається із мережі піків, оскільки емотив у межах кожної строфи підведено до точки інтенсивності, а анафоричні повтори створюють аритмічну пульсацію тексту.

Елементи жанру молитви в цьому поетичному тексті увиразнюють її емерджентну образність, наділяють її найвищою значущістю.

Висновки і перспективи

Емотивність вірша-молитви є концептуально зумовленою системою лінгвостилістичних засобів, текстових сигналів, наділених емоціогенним потенціалом викликати в реципієнта подібні до авторських емоційні враження. У контексті воєнних подій, що відбуваються в нашій країні впродовж останніх двох років, вірш-молитва постає як маніфест колективних емоцій, що їх переживає суспільство в умовах надзвичайного стану. Характерною ознакою вірша-молитви є дисоційовані емоційні образи з емоційною образністю канонічної молитви. Домінантними емотивами у віршах-молитвах є *гірка іронія, гнів, ненависть до ката, потрясіння*. Такі емотиви інтенсифікуються, створюючи пікові моделі емотивності, де піки флуктуатів представлені емоційними образами найвищої інтенсивності. Щодо молитовних комунікативних актів, то в основному вони зберігаються: *благання про допомогу, заступництво, спасіння*. Стосовно молитовних актів *покаяння*, то вони витісняються в поетичній молитві *благанням про справедливий невідкладний суд кривдників, обіцянками про відплату винуватцям кровопролиття*. Змістовно-формальні особливості віршів-молитов формують своєрідну культуру гніву, у якій відображені як авторські, так і колективні почуття, що живлять хвилі опору в суспільстві. Саме тут вважаємо за доречне згадати Сартрівське трактування емоції як “внутрішньої енергії, що скеровується на зміну світобудови”. Доповнимо його

словами Епіфанія, Митрополита Православної Церкви України, про те, що “молитва полягає не просто у прочитанні написаних слів, а в піднесенні нашої душі до Бога з допомогою змісту того, що ми вголос або подумки промовляємо. Тому справжня молитва промовляється щиро, з розумним серцем і зібраним, зосередженим розумом. Отже, молитва – це насамперед внутрішнє священнодійство, а не щось механічне чи показне. Молитва має велику силу: вона допомагає, втішає у скорботах, підтримує і підкріплює у відчаї, очищує та спонукає вдосконалюватись, давати душі смирення, а нашому духу – сили” [Епіфаній. Фейсбук]. Аналізовані тексти поетичної молитви покликані зміцнити дух українців, наблизити націю до Перемоги.

Література

- CREDO: Каталог молитов (2015). <https://credo.pro/2015/07/85915>
- Freeman, M. H. (2013). The Influence of Anxiety: Poetry as a Theory of Mind. <https://drive.google.com/file/d/1XETRyGpzDXy2mN2rJwLTqY-XBNJBp3T0/view>
- Колоїз Ж.В. (2009) Молитва як конфесійний та художній текст. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/538/1/>
- Митрополит Епіфаній (2019). Молитва – це велика зброя. <https://www.facebook.com/epifaniy/posts>.
- Молитва – необхідний діалог між людиною та Богом. https://www.spasadrohobych.org.ua/articles/detail?id=20&_p=1
- Молитва: етимологія. <http://www.goroh.pp.ua>
- Москалець В.П. (2022). Психологія релігії [текст]: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К.
- Савелюк, Н. М. (2015). Психолінгвістичні особливості молитви як основного жанру релігійного дискурсу. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=psling_2015_18%281%29__11
- Фельдман Барретт Л. (2018). Як народжуються емоції. Харків: Клуб сімейного дозвілля.

Джерела ілюстративного матеріалу

- (ГП) Галина Потопляк. (2022). Коли закінчиться війна. <https://www.facebook.com/groups/1023142351408398/posts/1987857168270240/>
- (КК) Катерина Калитко. (2022). Отче наш. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія [Текст]: антологія. Львів: Видавництво Старого Лева.
- (ЛС1) Лілія Силіна. (2023). Молитва. *Відлуння: поезії*. Канів: Склянка часу*Zeitglas.
- (ЛС2) Лілія Силіна. (2023). У мене змалку вкрали мову. *Відлуння: поезії*. Канів: Склянка часу*Zeitglas.
- (ЛС3) Лілія Силіна. (2023). Хто ти мій Боже? *Відлуння: поезії*. Канів: Склянка часу*Zeitglas.
- (ЛФ) Людмила Федорова. (2022). Молитва-заклинання до сил природи. https://m.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1079095059340496&id=123598918223453&locale=hi_IN&_se_imp=14bYricwzan4ZXkEB
- (МС1) Мар'яна Савка. (2022). Отче наш. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія [Текст]: антологія. Львів: Видавництво Старого Лева.
- (МС2) Мар'яна Савка. (2022). Сине Марієн, не слухай порад. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія [Текст]: антологія. Львів: Видавництво Старого Лева.
- (НДзМ) Наталя Дзюбенко-Мейс. (2022). Молю тебе, прости і проведи. <https://litgazeta.com.ua/slovo-zbroia/natalia-dziubenko-mejs-moliu-tebe-prosty-i-provedy/>.
- (ОВ) Олена Волошка. (2022). Молитва за україну (текст). <https://www.youtube.com/watch?v=oViyyV22jnc>.

УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС ВІЙНИ: ГУМОР ЗАРАДИ ПЕРЕМОГИ

Анотація. У роботі вперше розглянуто неформальний військовий дискурс, який має неофіційний реєстр спілкування, представлений мовленням емоційного типу, що інтерпретує повсякденні військові реалії під гумористичним кутом зору і стає надійною “зброєю” здобуття перемоги. Цьому різновиду дискурсу властива життєстверджувальна функція, яка стає своєрідним когнітивним регулюванням у разі загрозованих обставин. Визначальним жанром неформального військового дискурсу є жарт, що постає як алюзивна метафора пародіюваного об’єкта або суб’єкта і ґрунтується на категорійному зсуві й опозиції сценаріїв. Аналіз неформального військового дискурсу проведено на матеріалі українського гумору на тему війни: жартів, анекдотів, мемів, у яких виявлено порушення онтологічних, логіко-поняттєвих, валоративних норм, а також лінгвальних засобів, які їх створюють: оказіоналізмів, гри слів з підтекстом, синонімічної заміни, лексичної, фонетичної тавтології.

Ключові слова: гумор, жарт, жартівливе спілкування, життєстверджувальна функція гумору, неформальний військовий дискурс, порушення норм.

Abstract. The paper is the first study of the informal military discourse, which has a non-official register of communication interpreting the everyday war-time realities from a humorous point of view and becoming a reliable “weapon” of winning a victory. This kind of discourse is characterized by a life-affirming function which becomes a sort of cognitive management under the threatening circumstances. The basic genre of the informal military discourse is the joke acting as an allusive metaphor of a parodied object or person based on the categorical shift and on the opposition of scenarios. The analysis of informal military discourse is carried out on the material of Ukrainian humor on the war topic – jokes, anecdotes, memes with the violations of ontological, logical-conceptual, axiological norms as well as linguistic means creating them – occasionalisms, word play with subtext, synonymy, lexical, phonetic tautology.

Keywords: humor, humorous communication, informal military discourse, joke, life-affirming function of humor, violation of norms

*Комічне здатне дати нам сили,
щоб витримати трагедію існування*

Ежен Йонеску

Вступ

Актуальність роботи зумовлена потребою дослідження неформального військового дискурсу в умовах російської агресії проти України, необхідністю доведення життєстверджувальної функції гумору й експлікації мовленнєвих засобів створення комізму в цьому різновиді дискурсу.

Мета і завдання дослідження – експлікувати специфіку неформального воєнного дискурсу, виокремити його характерні ознаки, установити роль гумору в ньому. Для цього необхідно схарактеризувати поняття жарту як форми карнавальної комунікації, описати його функції; визначити життєстверджувальну функцію гумору як траєкторію життя в неформальному воєнному дискурсі; обґрунтувати феномен інконгруентності у вербалізації комізму в неформальному воєнному дискурсі; розглянути специфіку лінгвальних засобів творення гумору в українських жартах.

Методологія дослідження і матеріал

Конкретно-науковою методологією дослідження є когнітивно-дискурсивний підхід до розгляду мовних явищ, зокрема їх дискурсивної реалізації та закономірностей функціонування (Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, І. М. Колегаєва, С. І. Потапенко, А. М. Приходько, Г. І. Приходько, О. О. Селіванова). Матеріалом наукової розвідки послуговували дібрані з Інтернет-ресурсів сучасні українські жарти на тему російської агресії проти України: анекдоти, меми, авторські комічні твори, а також okazіоналізми, гра слів, синонімічні заміни тощо.

Виклад і обговорення основного матеріалу

Гумористичне відображення світу є однією з домінантних особливостей людського мислення й світовідчуття. Антропонімність сміху передають не тільки реакції на навколишній світ, але й інтерпретації – трансформації реальності, моделювання гумористичної картини світу, формування оцінки. Гумор унаслідок різних невідповідностей, а саме: вербалізовані поняття або явища розташовано не в логічній послідовності, тобто у встановленій опозиції спостерігається певний збій, що й допускає протиріччя, ефект ошуканого очікування (Самохіна, Тарасова, 2022: 129).

Гумор, сміх, комічне – це прорив у сутність, це споконвічна людська властивість. У важкі години людина звертається до так званого рятівного гумору. Гумор і сміх є реакцією на небезпеку,

такий собі індикатор загрози, а жарти провокують сміхову реакцію. Під час війни гумор – це звичайне явище, якщо жарти не завдають шкоди і є доречними. Гумор слугує одним із механізмів захисту: він знімає напругу, а люди з хорошим почуттям гумору реальніше оцінюють критичну ситуацію. Отже, гумор посилює життєстійкість, а під час війни виконує роль специфічної зброї, доволі потужної, механізму, що допомагає людині пережити різні негативні емоції, надає відчуття позитиву.

Австрійський психолог і мислитель Віктор Франкл (1905–1997), який пройшов нацистські табори смерті, вважав, що саме гумор і віра в життя допомагали ув'язненим не збожеволіти, віднайти в собі життєві сили в найжахливіших умовах існування. Він визнавав, що гумор є прекрасним адаптивним захисним механізмом людської психіки, який дає змогу переживати труднощі в найтяжчих виявах (Франкл, 2021: 89–90). В Франкл переконаний, що "...гумор, як ніщо інше, спроможний створити для людини певну дистанцію між нею самою і ситуацією, поставити її над ситуацією, хоча б і ненадовго.... В аномальній ситуації саме аномальна реакція стає нормальною" (там само). Уважаємо за необхідне навести інші висловлення видатних особистостей стосовно гумору, який відіграє важливу роль у складні періоди життєвих людських випробувань. Так, Арістотель свого часу говорив: "Серйозне руйнується сміхом, сміх – серйозним". Е. Хемінгвей уважав: "Якщо дозволяти собі жартувати, люди не сприймають тебе всерйоз. І ці самі люди не розуміють, що є багато того, чого не можна витримати, якщо не жартувати". А. Моравія зазначав: "Гумор – це зброя беззбройних". К. Хаммарен стверджував: "Гуморист – це людина, яка відчуває дисгармонію світу". Д. Лаббок переконував: "Гумор – це рятівний пояс, що слугує для витримки трагедії існування". Г.К. Честертон констатував: "Сміятися можна над чим завгодно, але не коли завгодно. Ми жартуємо з приводу смертного ложа, але не біля смертного ложа. Життя серйозне завжди, але жити завжди серйозно неможливо". Дж. Леннон твердив: "Великий біль і жарт завжди йдуть пліч-о-пліч". Р. Бюїссанс констатував: "Гумор – це декларація гідності, свідчення переваги людини над тим, що з нею трапляється". С. Єжи Лец заявляв: "Гумор – єдиний правдивий спосіб розказати сумне оповідання".

Отже, гумор і жарт, як його основний жанр, здатні видозмінювати реальність, але лише настільки, щоб створити нову, а не замаскувати існуючу. Так, жарт, наприклад, використовує комічні елементи для формування значного комедійного ефекту. Ми сміємося над тим, що нас турбує, саме тому ми знаходимо радість у тому, що нас лякає (Самохіна, Тарасова, 2022: 129–130).

Гумор слугує “епіцентром” карнавалізації. Утілення прямого зв’язку з реальним життям дає змогу встановити сутність феномену “постійного діалогічного карнавалу”, характерною рисою якого є “логіка” алогізму. У гуморі логіка алогізму – закон, а не парадокс. Отже, карнавалізація як культурна і масова дійсність, існує поза межами свята, карнавалу, що були її першоджерелом. У сучасному світі карнавалізація набуває потужного розвитку. Це яскраво виражене соціокультурне явище, творцем якого постає жартівник–сміхотворець, який розважає й веселить інших. Карнавалізація не тимчасовий процес, а життя, момент удосконалення нашого існування в будь-якій ситуації, це комічне дійство, що знижує “проблемність” буття людини, звеселяє її, пробуджує та розвиває, гуртує людей, щоб позити комічним, карнавальним, веселим і відірватися від складнощів буття, від відчаю і проблем (Самохіна, 2017, 2018, Samokhina, 2022). У жарті зовнішній формі, у яку вкладають відповідний зміст, властива алогічність, що створює парадокс, тому завдяки своїй алогічності жарт стає логічним. У жарті достатньо викривити одну деталь образу, і постає карикатура.

Жарт як форма карнавальної комунікації є несерйозним спілкуванням у комічній тональності. У жарті висміюють і неналежний стиль (мову), і негідну дійсність. У ньому логіку деформовано, натомість йому властивий алогізм як варіант логіки. Особливістю жарту є ігровий модус, для якого немає табу, бо він критикує, ображає, насміхається. Функційні критерії продуктивності жарту містять: 1) релевантність – доречність; 2) референцію – відображення реальності; 3) ефективність комічної інформації; 4) надійність інформативного оточення; 5) кількість інформації – відсутність перенасиченості, її певна дозованість; 6) значущість – відображення сутності комічного змісту; 7) агентивність – спрямованість на підготовленого адресата; 8) образність – орієнтація адресанта на

конкретний образ / ситуацію, добре відомі адресатові; 9) активна уява із запланованою активністю, що призводить до пробудження й зміни емоцій і здатності трансформувати образ або ситуацію в комічні; 10) створення “поля для гри” в процесі продукування жарту в діалогічному процесі його подачі. У адресанта завжди є опертя на дискурсивну ситуацію, яка в жарті стає суб’єктивним перебільшенням, тобто жарт – це яскравий приклад інтердискурсивності. Адресант формує в адресата знайомий “мислеобраз”, що відтворює оригінал у свідомості останнього. Результат – тут і зараз, адресант створює образ об’єкта, який є наочним для адресата. Головна умова жарту – це творчість як експресія творення новизни свого образу / ситуації, яка приходить разом із осяянням зв’язку творчості з комунікацією. Взагалі, гумор – це спосіб впливу. С. І. Потапенко пропонує диференціювати три лінгвориторичні стратегії: репрезентативну, пов’язану з етосом, спрямовану на створення довіри; апелятивну, яка впливає на емоції, оцінки і потреби аудиторії; аргументативну, що впливає на розум через логос. Ці стратегії можна перенести на гумор, адже вони повністю кореспондують з його природою (Потапенко, 2009).

Гумор є мотивом із позитивним, емоційним модусом. Відповідно важливими функціями гумору є такі: емоційна, мотиваційна, регулятивна, психотерапевтична, інформативна, розвивальна, релаксаційна. Уперше ми запропонували його найважливішу функцію – життєстверджувальну (ЖФ) як траєкторію життя (Самохіна, Дмитренко, 2022: 78–80). Живучи без усмішки, сміху, гумору, приймаючи все близько до серця, людина просто не витримала б усієї серйозності буття. Гумор – це позитивний стан душі людини, а отже – життєстверджувальний феномен (пор. синоніми: життєрадісний, оптимістичний, життєздатний, мажорний). ЖФ гумору передбачає усунення негативізму, песимізму, почуття безнадійності. Тобто, якщо подивитися з гумором на багато речей, можна знайти вихід із безлічі, на перший погляд, безвихідних ситуацій.

ЖФ гумору релевантна до життя і спирається на такі чинники:

- рефлексія (зупиниться, розслабтєся);
- одужання (фізичне і ментальне);
- стійкість (гумор має бути помічником у подоланні труднощів);
- взаємини (якість контактів багато в чому залежить від гумору);

- кмітливість (вибір гумору в ситуації для фокусування уваги);
- мотивація (спрямованість уваги на гумор).

Сміх як реакцію на гумор розуміємо як джерело життя, жарти – як життєстверджувальні позитивні історії, стабілізатор стресу; гумор – як механізм регулювання емоцій, “підсилювач” позитивних почуттів і водночас “послаблювач” негативу.

ЖФ гумору слугує зміцненню національної солідарності й морального духу людини, створює простір гармонії та рівноваги, це – відродження особистості, “запліднення” душі *Homo Ludens*, наповнення її розкутістю, світлом, тріумфом. ЖФ гумору є органічною функцією людини, її стимулює несерйозний модус, соціалізація, емоція радості, а отже, і терапевтичний ефект. Якщо жарт викликає позитивну реакцію, то це означає, що встановлено контакт, і стосунки стають більш близькими й дружніми.

Гумор – це перевірений спосіб упоратися зі складною ситуацією, підняти настрої собі та своїм близьким. Це один із найпростіших засобів послабити міжособистісну напругу. Гумор знімає загрозу, дає змогу людині впоратися зі стресом, смутком. ЖФ гумору – це позитивний погляд на життя, який полегшує соціальну взаємодію: “сміх продовжує життя, сміх – найкращий лікар”. Основний принцип життєствердження – це спрямованість у майбутнє, що сприяє формуванню соціального ідеалу. ЖФ гумору пов’язана з інтерпретацією соціальних явищ як смішних унаслідок розкриття суперечностей у навколишньому світі; гумористичне ставлення до неї формується внаслідок феноменологічного процесу невинуватності очікувань і переходу до відстороненого несерйозного сприйняття. ЖФ гумору – це стратегія співволодіння, захисний механізм (схильність зберігати гумористичну настрої у разі неприємностей). “Щоб не плакати, я сміялась...”, – писала Леся Українка. Гумор і сміх – це форми захисту, і вони є доречними. Гумор як щит: це реакція на небезпеку, своєрідний індикатор загрози, а жарти допомагають створювати відчуття захисту. Є багато ситуацій, у яких гумор допомагає життєстверджуватися.

Одним із дієвих феноменів створення гумору є інконгруентність. У її основі лежить невідповідність, суперечливість. Однак не всяке протиріччя комічне. В основі невідповідності повинен бути комічний образ – маска або ситуація, добре впізнавані мовним колективом. Тому

зазвичай смішне бачать як продукт інконгруентності, який вважають базовим принципом, інгерентною властивістю жарту. Інконгруентність – це гра суперечностями, протиставленнями, несумісностями. Жарт слугує ігровим текстом, призначеним для того, щоб розсмішити, а отже, адресант грає з адресатом. Мовна гра повинна ґрунтуватися на знанні системи одиниць мови, на здатності до їх творчої інтерпретації.

Такий спосіб використання мови є когнітивним процесом, що передбачає наявність у адресанта й адресата фонових знань. Розпізнавання адресатом протиріччя, закладеного в жарті, призводить до комічного ефекту.

Комічне ігрової ситуації та комічне, виражене мовними ігровими засобами, діалектично взаємопов'язані в жарті: комічний ефект виникає при одночасній актуалізації правильного, нормального, очікуваного і неправильного, функційно спрямованого з певним наміром порушення норм (Самохіна, 2017: 59–63).

Інконгруентність у жарті побудована на омани, схожій на правду. У цьому разі адресант свідомо створює ефект ошуканого очікування. Омани в жарті пов'язана з його контрольованістю. Адресат знає, що він стане “жертвою” омани, – це так звана “брехня взаєморозуміння”, а адресант стежить за цим моментом. Тому комічна розв'язка стає гострішою.

Ошукані очікування схожі з різними порушеннями стереотипів: соціальних, а також мислення, поведінки, мовлення тощо. Інконгруентність провокує створення в жарті конфлікту. В його основі лежить категорія протиріччя, а не конфронтації, трактованої як вороже протистояння.

Персонажі жарту постійно перебувають у стані конфлікту. Тут діє філософський закон єдності й боротьби протилежностей, на який спирається динаміка цього алогічного жанру: він створює свій антисвіт, повний невідповідностей. У цьому полягає парадоксальність його змісту.

Останнім часом значущості набувають дослідження дискурсології та когнітивної лінгвістики, що вивчають різноманітні аспекти комунікації, а також зосереджують увагу лінгвістів на вивченні різних типів дискурсу згідно з низкою підходів, з-посеред яких виокремлюємо функційно-комунікативний (Самохіна, 2012, 2017; Селіванова, 1999,

2011), когнітивно-прагматичний (Безугла, 2005, 2009; Cutting, 2002) та комунікативно-дискурсивний (Потапенко, 2009).

О. О. Селіванова визначає чотири координати тлумачення сутності дискурсу: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних та ін.; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), яка містить комунікантів і текст як знаковий посередник та інші чинники, що опосередковують спілкування і розуміння (соціальні, культурні, етнічні тощо); 3) стиль як підмова вербального спілкування; 4) зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має відповідний набір змінних (Селіванова, 2011:121).

У контексті лінгвопсихології сміху і, зокрема, теорії інконгруентності, сміхова культура воєнного часу постає як джерело комічного в жартах, присвячених подіям сьогодення – агресивній війні росії проти України.

Одним із різновидів дискурсу є воєнний, який став невід'ємним складником сучасної комунікації. Ключовим терміном цього типу дискурсу є “війна”, яка є “соціально-політичним процесом, що характеризується боротьбою суб'єктів геополітики за ресурси, виживання, ролі та статус у цьому світі, за можливість перерозподілу територій, формування ними нової картини світу із подальшим використанням стратегічних успіхів і перемог” (Стадник, 2016: 63). Війна – це “організована збройна боротьба між державами, націями / народами, або соціальними, етнічними й іншими групами” (СУМ).

Специфіку воєнного дискурсу становить структурованість і чіткість у процесі комунікації. Це уявлено у військовій документації, наказах, розпорядженнях, вузькопрофільній лексиці. Однак воєнний дискурс також репрезентований емоційним типом мовлення, яке максимально передає суб'єктивно-емоційне ставлення автора до явищ, подій, уявлень та образів. Перевага емоційного складника над раціональним сприяє широкому залученню опозицій “друг – ворог”, “свій – чужий”, “ми – вони”, що несуть у собі онтологічні уявлення щодо бінарної структури світу (Стадник, 2016: 64). Воєнний дискурс має два різних формати спілкування: формальний і неформальний. Формальний різновид є інституційним, тобто армійським, і йому властиві суто ратний сленг, а в неформальному воєнному дискурсі

(НВД) спостерігаємо неофіційне спілкування, тобто “життєвий гумор”. НВД має вияв у певному ситуативному контексті з урахуванням конкретного прагматичного потенціалу. Важливою рисою сучасного НВД є його широке “розчинення” у ЗМІ (Лєдєньова 2023; Склярєвська 2022). НВД націлений не тільки на відображення життя війська, але й на відтворення воєнних подій і повсякденних реалій, предметів і явищ із комічного боку. Їх відтворюють засобами стилістики: неологізмами, мовною грою, евфемізмами, вульгаризмами, обценною лексикою, конотаціями тощо. Мова гумору є потужним засобом вираження та обґрунтування поглядів, учинків і причин необхідності боротьби в період збройної агресії, її використовують для утвердження сторони конфлікту, для згуртування нації, підтримки бойового духу.

Реальність у НВД адресант оцінює за допомогою гумору. У нього підвищується ступінь оцінювання негативної ситуації, а негативні чинники стають менш тривожними.

Традиція відповідати ворогові сміхом зберігалася з тих славетних часів, коли запорізькі козаки писали листа турецькому султанові – майже 350 років тому. Розв’язана росією війна проти України стала для нашого народу значним випробуванням. Реагувати з гумором на тяжкі й непередбачувані ситуації наші співвітчизники почали вже з перших днів вторгнення. Український воєнний дискурс, у тому числі й гумор, дає опір по всіх фронтах. Сміх у боротьбі проти російської агресії – це потужна зброя, це – міцний драйвер для відновлення сил і руху до перемоги. Низка проведених досліджень підтверджує думку про те, що особа з розвиненим почуттям гумору точніше за інших оцінює і успішніше долає різні критичні життєві ситуації (Дуткевич, 2018).

Гумор у часи війни – це зброя, що б’є без промаху (Вишневська, Голумбйовська 2023). За Марком Твенем, “світ уцілів, тому що сміявся”. Ця фраза американського письменника завжди актуальна. Гумор може бути повноправною зброєю боротьби, гострим словом, різким малюнком, мемом, анекдотом і може допомагати знищувати ворогів: коли вони смішні, вони не такі страшні. Отже, гумор є актуальним під час війни, і жартувати можна й потрібно. Саме жарти допомагають упоратися зі страхами, травмами, втратами.

Гелотологія (від грецьк. *gelos* – сміх) вивчає вплив гумору й сміху на фізичний та емоційний стан людини, а сміхотерапія –

напрямок психологічного лікування, яке спирається на такі позитивні риси гумору: 1. Сміх змінює біохімію, адже коли ми сміємося, наш організм знижує викид гормонів стресу – кортизолу й адреналіну, виділяючи ендорфіни – гормони щастя, які в свою чергу, знижують почуття болю – душевного і фізичного. Чи потрібно говорити, що саме зараз, під час війни, коли життя стало суцільним стресом, варто використовувати будь-яку можливість знизити його вплив на здоров'я людини. 2. Сміх – це дихальна практика. Деякі неврологи розглядають його як особливий спосіб дихання: довгий і глибокий вдих змінюється коротким, але дуже інтенсивним видихом, який повністю вивільняє легені від повітря. Такий засіб дихання в три-чотири рази прискорює газообмін організму, тканини сильніше насичуються киснем. А це, згідно з останніми дослідженнями, надає почуття впевненості й допомагає подолати страх. 3. Сміх поліпшує кровопостачання мозку. 4. Сміх укріплює імунітет: підвищується продукування антитіл, імунні клітини працюють більш ефективно. Як результат, організм краще бореться зі стресами й інфекціями. 5. Сміх об'єднує. Гумор – явище колективне, і часто він є тією “цеглиною”, яка скріплює певну групу людей. Сміх, як і гумор, допомагає впоратися зі стресовою ситуацією, зняти напругу. Гумор можна використовувати, щоб усунути конфлікти. Гумор може вести до ослаблення негативних почуттів, таких, як тривога, напруга, пригніченість, гнів. Безумовно, в умовах війни гумор допомагає нашій психіці в надстресових умовах. Це – сміх крізь сльози (Войтович 2015).

Отже, гумор використовують у НВД як засіб когнітивного керування обставинами, які загрожують людині: небезпека перетворюється на смішне. І. Ягіяєв стверджує, що гумор допомагає дистанціюватися, подивитися на проблему ззовні. Якщо сміємося з війни, трохи відгороджуємося від неї й аналізуємо ситуацію. За своєю сутністю гумор передбачає численні інтерпретації, що допомагає змінити погляд на стресову ситуацію, оцінити її з нового й менш загрозливого боку. Як наслідок, після жартівливої переоцінки ситуація стає менш напруженою. Під час війни гумор – це легальний спосіб виявити агресію, особливо до окупантів. У буквальному перекладі з грецької термін “сарказм” означає “розривати м'ясо”. Коли ми насміхаємося з ворога, ми спрямовуємо “оборонну злість”, на яку маємо повне право

(Ягіяєв, 2022). У своїй праці про військовий чорний гумор Т. Храбан пояснює, що жарти на війні своєрідні, а ті, хто не пройшов війни, можуть їх не зрозуміти. Бійці часто зачіпають жартома тему смерті, бо це їхній психологічний захист від страху (Храбан, 2021: 243).

Гумор є формою соціальної гри. Він допомагає людям взаємодіяти в ігровій неформальній формі. Цю думку підтверджує М. Істман у книзі “Enjoyment of Laughter” (Eastman, 2017).

Сміх забезпечує емоційну підтримку, “долає” складні комунікативні ситуації, зокрема під час війни, посилює життєстійкість. Життєстверджувальна функція ґрунтується на таких чинниках:

1. Рефлексія. Зупиніться, подумайте, подивіться на світ – шукайте релаксацію, у якій знайдете впевненість у своїй поведінці.

2. Одування. Життя може бути виснажливим – не тільки фізично, але й ментально. Наш розум постійно стимулюється, і часто за допомогою гумору, який надає сили й підбадьорює, відволікає від тяжких думок.

3. Об’єднання. Люди потребують контактів з іншими. Взаємодіючи один з одним за допомогою сміху, вони розвивають почуття гумору завдяки такому простому правилу, як думати.

4. Стійкість. У житті бувають піднесення й падіння, розчарування. Гумор допомагає перемогти негативні наслідки, привести людину до успіху.

5. Стосунки. Якість життя залежить від стану взаємин людей у приватному й професійному житті. Люди мають великий вплив на наші почуття, можуть запропонувати різні можливі виходи із складних життєвих ситуацій. Жартуючи, вони можуть принести радість, зменшити або припинити конфлікт, налагодити комунікацію.

6. Креативність, винахідливість. ЖФ гумору допомагає сфокусуватися на увазі, переключитися на позитивну хвилю, щоб рухатися далі більш упевнено.

Отже, НВД як різновид дискурсивної діяльності є процесом і результатом мисленнево-комунікативної взаємодії гумористичного характеру разом із лінгвальними і позалінгвальними аспектами. Це суто жартівливе спілкування, що використовують для втілення гумору в комунікативних ситуаціях, які підкріплюються реакцією адресата. Гумористична комунікація в НВД більшою мірою підготовлена: вона

націлена на “знищення” стресу й напруги, сприяє міжособистісній комунікації та відчуттю “Ми”, допомагає подолати небезпеку і страх. Тому в цьому дискурсі спеціальна дистанція – близька, кооперативна потреба “виговоритися” – це сутність, яка полягає в усуненні дискомфорту, в пошуку підтримки й співчуття партнерів із комунікації. Діалог такого типу – афіліативний, тобто довірливий, фатичний, емоційно-експресивний, комічно виражений, прив’язаний до ситуації воєнного часу. Гумористичні твори в основному експліковані жартами: анекдотами, мемами, карикатурами, віршами, піснями й орієнтовані на емоційний прагматичний ефект.

Характерними ознаками НВД вважаємо такі:

- 1) розрахунок на масового адресата: жарти є актуальними, адресат орієнтується в їх тематиці;
- 2) наявність загально-фонових знань, що об’єднують адресанта й адресата, є запорукою успіху жарту;
- 3) гумористично зумовлені ціленастанови адресанта, які диктують вибір відповідних мовленнєвих стратегій і мовних засобів;
- 4) тематичний складник обмежений темою “Війна”, і злободенність, яка сприймається в контексті подій, пов’язаних з війною;
- 5) настанова на сміхову реакцію;
- 6) жанрова варіативність;
- 7) використання цілого арсеналу мови, простота викладу;
- 8) життєстверджувальна спрямованість.

Українці завжди гідно переживають найскладніші часи, рефлексуючи над пережитим у мистецтві й фольклорі. Під час російської воєнної агресії проти України з’явилися авторські комічні твори. Так, А. Васильчук підготувала текст пісні про ситуацію з гусьми, через яких упав російський літак. О. Пономарьов у пісні “Україна переможе” заспівав про “тракторні війська”, “затоплений крейсер “Москва””, про “бойових гусей, курей і голубів” і “біолабораторії”. Варто згадати також пісню “Враже” проекту “Ейнджі Крейда” і твори про підірваний Кримський міст від Jerry Heib і групу “Spiv Brativ” (Лебедь, 2022: 96).

Під час війни поширеними є авторські жарти, які стають об’єктами уваги українців. Наприклад, Є. Морі, автор проекту “We’re from Ukraine” вважає, що створення мемів на воєнну

тематику з відповідним текстом – основна лінія психологічного супроводу (Морі 2022). Авторами гумористичних творів стають політики. Голова Миколаївської облдержадміністрації Віталій Кім підтримує співвітчизників у своїх відеороліках, підбадьорюючи їх. Напр.: “Крим-наш! – Кім – краш!”; інтертекстуальний жарт “українські церкви після війни: “в ім’я Кіма, Арестовича і святого Зеленського!” (пор. з біблійною фразою “В ім’я отця, і сина, і святого духу”).

Український художник і музикант, лідер гурту “Ot Vinta!” Юрій Журавель присвятив головнокомандувачеві ЗСУ Валерію Залужному шарж, на якому генерал зображений у футболці з тризубом. Однією рукою він душить путіна, а другою бере меч із написом “лендліз” (аренда землі). Меч із посмішкою подає Джо Байден. Польський контент-мейкер Andrzej Rysuje часто створює комікси на підтримку України. Зокрема, героями його карикатур стають українські трактористи. Литовська ілюстраторка Herta Burbe також творить англomовні арти з життя українців і світу під час війни, тим більше, що істину війни легше сприймати саме через комедію. До них приєднується ведучий гумористичної програми “The Late Show” with Stephen Colbert, у якій він розповідає про прокляття “конотопських відьом”, які пообіцяли окупантам великі проблеми в потойбічному житті. Стівен Колберт також поділився рекламою турагентства в Москві під назвою “Нефик шастать”, яка пропонувала російським загарбникам захоплюючі тури “Побачити Київ і померти”.

Фольклорний гумор про війну – це, ймовірно, сміх крізь сльози. Скоріше, це – гумор проти війни. Вдалий жарт розряджає обстановку, підтримує бойовий дух українців, єднає націю.

Сучасний фольклорний гумор на тему війни широко представлений за тематикою, яка охоплює історії локальних перемог, учасниками яких стали не військові, а пересічні громадяни (менеджер “Укрпошти”; пенсіонер, котрий збив ворожий літак; бабуся, що приземлила ворожий дрон з балкону; цигани, що вкрали танк; тварини й птахи, наприклад, бойові гуси, які, за версією російськомовних ЗМІ, потрапили у двигун ворожого штурмового літака; “бойові” бджоли, які покусали окупантів; власне природа, зокрема Рудий ліс у Чорнобилі (Лебедь, 2022: 95).

Сміхова українська культура воєнного часу трапляється в мемах на каналах новин: “Мемний батальйон”, “Баба і кіт”, “Goni мемаси”, “ДУМи”, “Хтозна шоу”, канал “Горобина”, “Та”, “Наші без раші”, “Laughter in a Time of War” та ін.

Окрему групу утворюють меми про знакові місця України, у яких ворогові дали гідну відсіч: Чорнобаївка, острів Зміїний, Херсон, Київ тощо. Зрештою, об’єктами висміювання в мемах стали власне ворожі вояки, які на противагу міцним, дужим, витривалим українським бійцям, зображують ницими, злиденними або недоумкуватими (Лебедь, 2022: 95).

Меми на тему війни висміюють ворога як недолугого. Українці сміються з нього, аби не занепадати духом і надалі ефективно протистояти агресорові: до окупантів не можна ставитися, як до звичайних людей; їм не можна співчувати. Меми про війну стали механізмами виживання (пор. життєстверджувальна функція гумору!). Вони орієнтовані на великі групи населення, сприяють формуванню почуттів згуртованості й підтримки, насичуючи позитивом (Збірник українських анекдотів). Наприклад:

(1) *Путін сидить у платочку та платтячку біля розбитого корита.*

Текст: *Все у старого було... Членство у Великій Вісімці. Нормальні стосунки з європейськими країнами. Армія. Цукор. Але ж ні – захотілося старому взяти за три дні.*

У мемі використана пародія на казку про золоту рибку О. Пушкіна, де атрибути-бажання старої замінені на бажання путіна захопити Україну.

Меми буквально ілюструють кожну значущу подію в Україні. Українці зі злістю висміюють ворога, тепло жартують над своїми захисниками. Усе це надає людям сили боротися за свою свободу і свою країну. Пор.:

(2) *Кобзон: а вован де?*

Жириновський: Лікарі кажуть, що вже від їжджає.

(3) *Прийшов Жирик вночі до пуйла:*

– Вольфіч, ти ж помер!!! – Владіміріч, ми сваих не кидаємо!

(4) *Мем про російських вояк:*

Якщо не вивчите нам п*зда: – Пеленица. – Пяланица. – Паленица.

Часто трапляються й такі форми мемів:

Меми-аналогії: гумор створюється заміною одного слова на інше із знайомою конотацією. Так, відомий в часи Великої Вітчизняної війни плакат:

(5) “*Батьківщина-мати кличе!*” перетворився на “*Батьківщина-дід кличе!*”, у якому порушено валоративну норму.

Меми-парадокси:

(6) “*Бабка стріляє по російському танку: “Куди преш, москалю?! Я тут вже грядку скопала / куди ти сука по копаному!!!”*”

Меми-антистреси: для українців оголошення на стовпі з відривними листками внизу, на яких – одна нога, а зверху – окупант з кулеметом.

(7) Підпис: “*Відірви ногу російському окупантові*”.

Тут пародіюється форма звичайної об’яви, яка передбачає відрив листка з номером телефону.

Меми-алюзії:

(8)

Saddam Hussein

Age 69

28 Apr 1937-30 Dec. 2006

Kim Jong-il

Age 69

26 Feb. 1942-17 Dec.2011

Muammar Gaddafi

Age 69

7 Jun. 1942-20 Oct 2011

Vladimir Putin

7 Oct. 1952 – ?

He is 69 now

В останньому спостерігаємо застосування стилістичного засобу алюзії, який полягає в натяку на загальновідомі факти – три політичні діячі померли у віці 69 років. І уточнення: Путіну зараз 69 років...

Меми-псевдореклама:

(9) Реклама хліба. На обгортці “*Російський нарізаний в упаковці*”. Цю фразу можна перенести на агресорів: українці у такий спосіб замаскували своє ставлення до ворога.

Меми-пародії:

(10) Лукашенко дзвонить з телефонної будки: “*Алло, Вова? Ти не повіриш! Ми їдемо до Гааги!*”.

Це пародія на фільм-комедію “Іван Васильович змінює професію”. Гумор зумовлений бажаною мрією українців відправити путіна до Гаазького суду.

Традиція висміювати ворога зберігається ще з часів Київської Русі. Історик В.М. Ричка у своїй праці “Над чим сміялися в Київській Русі” пише про мем-культуру наших пращурів: “Об’єктом кепкування та жартів у Русі зазвичай були чужинці. Сприйняття іноплеменника нерозривно пов’язувалося з його оцінною характеристикою. Ці валоративні визначення по обидва боки фольклорно-етнографічного кордону завжди містили в собі щось смішне для “своїх” і принизливе – для “чужих” (Ричка, 2014: 24).

Не втрачає актуальності й традиційний жанр народної творчості – анекдот (Самохіна, 2012: 46–54). Його інгерентною рисою є когнітивний механізм інконгруентності, суть якого полягає в порушенні норм (онтологічних, логіко-поняттєвих, валоративних, мовних тощо) (Самохіна, 2012: 71–91). Інконгруентність у гуморі провокує когнітивний дисонанс, несумісність, парадокс, алогізм, абсурд.

Наведемо приклад анекдоту, в якому порушено онтологічну норму за рахунок накладання двох фреймів, що створюють інконгруентність і, відповідно, гумористичну ситуацію:

(11) Ворожка путіну:

– *Бачу, як їдеш у лімузині по червоній площі, всі аплодують, радіють, сміються, танцюють, махають тобі. Величезне свято!*

– *А я? Я махаю у відповідь?*

– *Ось цього я не бачу, труна закрита.*

В українських жартах висміюють недолугість окупантів та їхні “унікальні” військові тактики: безграмотність російських військ вражає.

(12) *“Та що казати, якщо нещодавно вони обстріляли в Бучі танк, який стояв виключно як пам’ятник”.*

(13) *“Вони реально йоб*ті: припертися вночі на Троещину!”.*

Українці, особливо кияни, точно зрозуміють цей жарт (13): хоча ситуація з обстрілами Троещини і страшна, але українці навіть тут знайшли привід посміятися, адже цей район славиться своїм доволі агресивними жителями.

Інконгруентність українського воєнного гумору експлікують висловлення несумісності й подиву:

(14) *Москвича запитують:*

- *Ти на війні був?*
- *Був...*
- *А руку тобі на війні відірвало?*
- *Так, на війні...*
- *А як це було?*
- *Коли у військкомат тягли.*

У наведеному жарті (14) порушена логіко-поняттєва норма. Невідповідність ситуації створює комічне протиріччя: війна – це є військкомат.

Порушення онтологічної норми про устрій світу створює інконгруентність за рахунок нестереотипізованого ставлення до очікуваного феномена:

- (15) *Ти куди ідеши, “страна”?*
- *Я йду тихенько НА!*
- *На роботу? Чи на вчення?*
- *Просто НА, без уточнення.*

Жарт стає більш виразним за рахунок уживання “підтекстового” евфемізму. Комічне виникло з ефекту несподіваного заміщення, відсторонення звичної, але значущої саме для людини картини “світобудови”, пов’язаної з неадекватним уявленням про факт реальності, що спотворює об’єктивну дійсність.

Ошукане очікування дуже поширене явище в українських анекдотах:

- (15) – *Якщо людина лежить нерухомо без ознак свідомості, що треба перевірити в першу чергу?*
- *Чи то не русня?*

У наведеному прикладі (15) спостерігаємо накладання двох сценаріїв: перший пов’язаний з медичною практикою, другий – із російською війною в Україні. Гумор ґрунтовано на двозначній суперечливості.

В українському неформальному воєнному дискурсі спостерігаємо також так званий “гумор висельників”: війна і переслідування в росії за антивоєнну позицію подано в анекдотах:

- (17) *Старий емігрант запитує нового релоканта:*
- *Ви на ПМЖ?*
- *Ні, на ППЖ.*
- *Це що таке?*
- *“Поки Путін живий”.*

Гумор, переданий у легкій сатиричній манері, пов'язаний із такими концептами, як ВІЙНА, СМЕРТЬ, ЗЛОЧИН, уважають гумором “висельника”:

(18) *Дзвінок з військкомату.*

– *Ви де?*

– *В Караганді.*

Комічний ефект у (18) посилений натяком, що російські чоловіки тікають від мобілізації, подалі від бойових дій.

Гумор “висельників” поширюється не тільки на тих, хто намагається їх придушити, але й над себе:

(19) *Співробітники росгвардії звернулися до Путіна:*

– *Навіщо?*

– *Просьять випустити з в'язниць опозиціонерів.*

– *Навіщо?*

– *Для того, щоб у країні знову проходили мітинги.*

– *Навіщо?*

– *Росгвардійці хочуть знову бити жінок ногами в живіт, а не гинути під ударами української армії.*

Інтердискурсивність зrealізовано в (19) зіставленнях двох негативних ситуацій.

Гумор “висельників” в анекдотах про війну в Україні сформовано шляхом створення “абсурдної” інконгруентності:

(20) – *Абраме! А що це ви сьогодні так пізно прийшли додому?*

– *Ти записався на курси української мови?*

– *Ви боїтесь, що прийдуть бандерівці вас вбивати?*

– *Ні! Я боюся, що росіяни прийдуть мене рятувати.*

Приклади самокритики “висельників” трапляються також в анекдотах:

(21) *Із гнилого яблука вилазять два черв'яки. Один запитує іншого:*

– *Тату, дивись, ось яблуко міцне, червоне, стигле! Чому ми живемо тут, у цьому гнилому та несмачному яблуці?*

– *Ну що я можу сказати? Це твоя батьківщина, синку.*

Комізм у (21) виникає за рахунок ототожнення гнилого яблука з батьківщиною.

Анекдоти “висельників” наповнені зневагою до самих себе, що яскраво представлено в серії анекдотів-діалогів між російським

солдатом і його матір'ю. Вона шукає власну вигоду, а долею сина не дуже переймається, тобто матір перетворюється на якесь чудовисько: більше вірить російській пропаганді, ніж своєму синові:

(22) – *Матусе! Я в українському полоні!*

– *Ти хто?*

– *Ти що? Я твій син.*

– *А по телевізору казали, що в мене дочка.*

(23) – *Чому ваш мертвий син у цинковій труні лежить?*

– *Не знаю, я політикою не цікавлюсь.*

Матір російського солдата справляє жахливе враження (24), підштовхуючи сина до мародерства:

(24) *Російський солдат дзвонить з України матері додому:*

– *Мамо, я в Україні. Стріляють, страшно, ховаюсь у хаті, тут така м'ясорубка.*

– *М'ясорубку не треба, візьми краще блендер!*

У певному сенсі ця страшна мати, яка маніпулює своїм сином, незважаючи на його страждання, – це метафора російської держави. У цьому прикладі (24) слово “м'ясорубка” має двоє значень: 1) пряме: механічний або електромеханічний пристрій для виготовлення фаршу або для подрібнення інших видів продуктів; 2) переносне: безглузде кровопролиття, знищення людей. Гра слів створює комічний ефект. Дискурс війни для росіян – це протистояння, яке їх не об'єднує, а роз'єднує.

Найбільш популярними лінгвальними прийомами в українському НВД стали okazіоналізми, утворені від антропонімів. Наприклад, новоутворення “чорнобаїти” послугувало основою для творення значної кількості мемів. Слово походить від назви села Чорнобаївка Херсонської області й асоціюється з місцем, де ЗСУ неодноразово розбивали техніку окупантів. Саме тому Чорнобаївка стала символом знищення ворожих сил. Пор. інтертекстуальний вислів: “Побачити Чорнобаївку і померти”, створений за асоціацією з твердженням “Побачити Париж і померти”. Або ось такий анекдот, який означає знищувати самих себе

(25) *Путін: – Ми знову збираємо військо в Чорнобаївці?*

Шойгу: – Так точно.

– *А навіщо?*

– *Будемо викликати вогонь на себе.*

Оказіоналізм “марченкувати”, тобто смішити світ, є похідним від антропоніма “Марченко”. Він виник після публікації дружиною захопленого в полон Віктора Медведчука прохання про допомогу в звільненні її чоловіка з полону. Викривлена дійсність, описана у зверненні до президентів України та Туреччини, викликала хвилю жартів, а обрані жінкою одяг і виклад змісту стали актуальною темою в соцмережах і втілилися в мемах.

Дуже поширеним став оказіоналізм “відкобзонити”, тобто відправити рашистських загарбників на той світ. Під час використання антропонімів застосовано принцип асоціативної вивідності, заснований на метафоризації, пор.: *“Вчорашній день видався пригожим, хай сьогодні буде путній. Слава Україні!”*.

Серед комічних засобів у НВД спостерігаємо гру слів, а деяких прикладах гру слів актуалізує підтекстом, де пряме значення перетворюється в непряме. Пор.:

(26) *Якби Путін народився в Кореї, його б назвали Кон Чен Ин.*

(пор. “Кон Чен Ин” і “кончений”).

(27) *“Україна – чи не єдина країна, яка не припинила поставки вантажів до росії.*

У прикладі (27) “вантаж” має два значення: а) речі, призначені для перевезення транспортних машин; б) трупи російських вояків.

Серед мовних засобів, які в гумористичному контексті створюють комічний ефект, виокремлюємо синонімічні заміни:

(28) *Пригожин не загинув, а негативно приземлився.*

Приклад (28) демонструє лексичну тавтологію.

Крім того, виявлено приклади омофонії, у результаті якої з’являється нове комічне значення: *Rus – Ні! Peace – Да!*

Виокремлюємо також приклади так званої фонетичної тавтології (алітерація):

(29) *Президент Зеленський заборонив забороняти заборону заборон.*

Досить поширені віршовані комічні тексти:

(30) *Якщо мучить ностальгія –*

Валіза, вокзал, росія!

(31) *Світає, край неба палає.*

Арта в темнім гаї

Орків зустрічає.

Висновки і перспективи

Сміхова культура України воєнного часу виконує дуже потужну – життєстверджувальну – функцію, тобто допомагає громадянам позбутися негативу й спрямувати свої зусилля на повернення душевного комфорту і внутрішньої сили. “Ця філософія гумору та сміху ілюструє не стільки трагізм буття, скільки здатність людини до його безкінечного подолання” (Смельянова, 2014:7). Дослідження неформального воєнного дискурсу є актуальним і перспективним з огляду на його функціонування в культурах інших країн. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні специфіки інтердискурсивних жартів, заснованих на пародіюванні відомих ситуацій, тобто через опертя на колективний світогляд, і зумовлених екстралінгвальним контекстом, який слугує могутнім засобом творення гумористичної тональності, спричиняючи когнітивний дисонанс як особливий прийом комічного.

Література

- Безугла Л. Р. (2005). Перлокуція в дискурсі. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колективна монографія*, 118–144. Константа.
- Безугла Л. Р. (2009). *Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькому дискурсі*. Автореф. дис. ... док. філол. наук. Київ: Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка.
- Вишневіська І., Голумбійовська А. (2023). Яким світ побачив перші п'ять днів великої війни в Україні: перші шпальти друкованих видань. *Детектор медіа*.
<https://detector.media/infospace/article/208304/2023-02-24>
- Войтович П. (2015). Сміх крізь сльози: український гумор на тему війни. *Deutsche Welle*.
<https://www.dw.com/uk/смiх-крiзь-сльози-український-гумор-на-тему-війни/a-18232385>

- Дуткевич Т.В. (2018). Взаємозв'язок стилів гумору студентів із особливостями їх поведінки у конфлікті. *Psychological journal*, 7 (17), 9–22.
- Збірник українських анекдотів URL.
<https://rozdil.lviv.ua/anekdot/anekdot.php?id=8852>
- Ємельянова Н. Н. (2014). Філософія сміху в лабіринтах критичного мислення. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія Філософія, культурологія, соціологія*, 8, 7–15.
- Лебедь К. М. (2022). Філософія сміху: український гумор як протидія стресу під час війни. *Українські студії в Європейському контексті*, 5, 93–99.
- Леденцова М. І. (2023). Стилістична специфіка англомовних заголовків у сучасному російсько-українському воєнному медіа-дискурсі. *Repository of Kyiv National Linguistic University*.
<http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/3512>
- Морі Є. (2022). “We’re from Ukraine”: як українські мему про війну перекладають для закордонної аудиторії [Розмова з Йосипом Гусаком]. *Суспільне. Культура*.
<https://susplne.media/220023-we-ukraine-ak-ukrainski-memi-pro-vijnu-perekladaut-dla-zakordonnoi-auditorii/>
- Потапенко С. І. (2009). *Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти*. Ніжин: Вид-во Ніжинського НДУ імені Гоголя.
- Ричка В. М. (2014). Над чим сміялися в Київській Русі. *Український історичний журнал*, 5, 21–32.
- Самохіна В. О. (2012). *Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США*: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
- Самохіна В. О. (2017). Карнавальний діалогізм сучасного комунікативного простору. *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. наук. праць, 56 (2), 167–178.
- Самохіна В. О. (2018). Діалогізм у межах карнавальної рефлексії. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: тези. доп. XVII наук. конф. з міжн. участю. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 151–152.

- Самохіна В. О. (2018). Карнавалізація як тренд соціального буття. *VIII міжнародний науковий форум “Сучасна германістика: наукові дискусії”*. Тези доп. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 128–130.
- Самохіна В. О., Пасинок В. Г., Тарасова С. О. (2019). Discourse identity of the fool-wise cracker in the carnival space of the USA and Great Britain. *Cognition, communication, discourse*, 18, 74–86.
- Самохіна В. О., Дмитренко Ю. О. (2022). Життєстверджувальна функція гумору. *Тези доповідей Х Ювілейного міжнародного заоч. наук. форуму “Сучасна германістика і філологія для життя”*. Харків, 19 жовтня 2022 р, під ред. проф. В.О. Самохіної, 78–80. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- Самохіна В. О., Тарасова С. О. (2022). Психолінгвістичний вимір навмисного та ненавмисного гумору. *Psycholinguistics*, 32(2), 129–154.
- Селіванова О. О. (1999). *Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд)*. Київ: Фітосоціоцентр.
- Селіванова О. О. (2011). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля.
- Склярєвська, Г. (2022). “Ї кров на його руках”. Світові ЗМІ — про війну Путіна проти України. *Media Sapiens*.
<https://ms.detector.media/presa-u-sviti/post/29070/2022-03-01-ii-krov-na-yogo-rukakh-svitovi-zmi-pro-viynu-putina-proty-ukrainy/>
- СУМ: *Словник української мови* [Електр. ресурс] – Режим доступу: <https://discourse.academic.ru/contents.nsf/es/>
- Стадник І. О. (2016). Лінгвістична відповідність понять “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс. *Science and Education, a New Dimension. Philology*, IV (22), 99, 63–66.
- Франкл В. (2021). *Сказать жизни “Да”. Психолог в концлагере*. Пер. с нем. 9-е изд.
- Храбан Т. Є. (2021). Військовий чорний гумор як форма адаптаційних процесів і реагування індивіда на страх смерті (психолінгвістичний аспект). *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія Філологічні науки*, 1, 243-249.
- Ягіяєв І. (2022). Гумор як пігулка від стресу та депресії: у воєнний час і не тільки. *Marie Claire*.
<https://marieclaire.ua>

- Cutting J. (2002). *Pragmatics and discourse: a resource book for students*. London: Routledge.
- Eastman M. (2017). *Enjoyment of Laughter*. N.Y.: Routledge.
- Samokhina V. O. (2017). Dialogism within the frames of carnival reflection. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*, 30, 83–90.
- Samokhina V. (2018). Eco-carnivalization of the Joking Teacher. *Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern European prospect of Ukraine: monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 278-298.
- Samokhina V. (2020). Covid-19 as a Media-Cum-Language Event: Cognitive, Communicative, and Cross-Cultural Aspects. *Lege Artis*, 2, 121–221.

УКРАЇНА НА ЄВРОБАЧЕННІ 2003–2023 РОКІВ: ВІЙНА НАРАТИВІВ НА КОНКУРСІ МИРУ

Анотація. Пропонована розвідка розглядає політичні наративи, задіяні в конкурсних виступах українців на Євробаченні в період із 2003 по 2023 рік та суміжних виконаннях інших країн-учасниць у ракурсі формування української ідентичності, іміджу й ведення інформаційної війни проти російської пропаганди на пісенній арені континенту. Концептуально-наративний аналіз доповнено розкриттям мотиваційної структури досліджуваних творів як макрознакових трансмодальних єдностей, створюваних для здійснення стратегічного, світоглядного й емоційного впливу на різні цільові групи аудиторії. Дослідження, з одного боку, підсумовує типові складники української пісенної самонаративізації, а з іншого, виокремлює стратегії формування позитивного і конгруентного образу України як «країни у війні» на «конкурсі примирення», закликаючи до перегляду усталених критеріїв «політичності» і профільованих конкурсом ціннісних настанов для запобігання легітимізації диктатур і токсичних ідеологій у євроцентричному інформаційному просторі.

Ключові слова: національна ідентичність, виступ на Євробаченні, наратив, самонаративізація, мотив.

Abstract. The paper discusses political narratives in Ukraine's Eurovision contest performances from 2003 till 2023 and related performances of other participating countries with respect to forming Ukrainian identity, image, and conducting an information war against Russian propaganda in the European song arena. The conceptual-narrative analysis is complemented by the investigation of the motivational structure of the works under study as macro-symbolic transmodal units created to exert a worldview and emotional impact on various target groups of the audience. On the one hand, the research summarizes the typical components of Ukrainian song self-narration, and on the other hand, it singles out the strategies of forming a positive and congruent image of Ukraine as a "country at war" at the "competition of reconciliation" calling for a revision of the existing criteria of "politics" and value guidelines profiled by the contest to prevent the legitimization of dictatorships and toxic ideologies in the Eurocentric information space.

Keywords: national identity, Eurovision performance, narrative, self-narrativization, motive.

Вступ

Яким би парадоксальним не здавалося формулювання теми дослідження, у якій конкурс промоції повоєнного миру на континенті, Євробачення, зіштовхується автором із воєнними, зовсім не мирними, наративами в пісенній самонаративізації деяких країн-учасниць, зокрема України, підвалини цього концептуального протиріччя було закладено

на початку створення Європейського Союзу. З одного боку, конкурс мав примирити повоєнну Європу через заохочення до інтеграції як процесу формування, унаочнення і закріплення в масовій свідомості певної бажаної форми європейської ідентичності (Kalman, Wellings & Jacotine 2019; Vuletic 2018). З іншого, він став інструментом м'якої сили для країн здебільшого пострадянського колоніального минулого та майданчиком утвердження їхніх національних ідентичностей, зцілених і відділених від імперського поневолення або ж реставрованих і загнаних у власний імперський ресентимент (Pavlyshyn 2019). Так, суголосно численним євровізійним студіям (Vuletic 2018; Kalman, Wellings & Jacotine 2019; Grous 2021; Dubin, Vuletic, Obregón 2022) окреслилася певна специфіка участі в конкурсі «країн Східної Європи», здебільшого розглянута в історико-культурологічному, геополітичному, економічному, філософському та подекуди філологічному вимірах. Намагаючись інтерпретувати конкурсні композиції та спекулювати щодо успішності стратегій представлення країн на міжнародній сцені, подібні розвідки часто притягують широкий контекст національного міту, ідентичності чи актуальної геополітичної ситуації, але при цьому не пояснюють внутрішню інтерсеміотичну зумовленість тексту і виступу, тексту й реакції аудиторії та тексту і самонаративізації країн. Це унеможлиблює розрізнення таких понять, як «політичність» і «політизація» конкурсу й пісенної пропаганди та пісенної творчості, залишаючи деяким країнам-учасникам шпарину для просування власних геополітичних претензій чи виправдання міжнародних злочинів.

Метою пропонованої системно-діахронічної розвідки є з'ясування концептуально-нاراتивних мотиваційних механізмів (предмет) у євровізійній ідентичнісній самопрезентації нашої держави на матеріалі українських і дотичних іноземних конкурсних виступів (об'єкт). **Матеріалом дослідження** послуговували тексти пісень у безпосередньому музичному та візуальному втіленні виступів та супровідні медіатексти від України як учасниці конкурсу протягом 2003–2023 років, від РФ упродовж аналогічного періоду, особливо у 2013–2020 роки та, нарешті, тематично дотичні тексти і виступи інших країн-учасниць у період 2022-2023 років як першого досвіду наративізації теми повномасштабної війни на континенті на сцені Євробачення з часів Другої світової війни.

Когнітивно-нараторологічний аналіз євровізійних виступів

Оскільки Євробачення є пісенним змаганням країн, а не окремих виконавців та авторів пісень, **виступ країни на конкурсі** (*Eurovision entry song*) як об'єкт дослідження лінгвонараторології не обмежується аналізом тексту (*lyrics*), музичного плану вираження композиції чи її візуального втілення у відеоряді та сценічному виступі виконавців. Адже йдеться про особливий процес «оповіді про себе» країною-учасницею і безпосередній вплив конкурсних і дотичних аудиторій на формування довколишнього дискурсу про цю «оповідь» через голосування й коментування в соціальних медіа. Тому було б логічно, досліджуючи способи самонаративізації країн, потрактувати такі виступи, як **макрознакові трансмодальні єдності плану вираження і плану змісту** з метою здійснення стратегічного світоглядного й емоційного впливу на різні цільові групи аудиторії (Плахотнюк 2023). Текст пісні з його засобами художньої образності гармонійно вписується не лише в аудіально-візуальні виміри композиції, але й у саморепрезентацію учасників і країн.

У сучасній когнітивній нараторології поняття **наратив** трактують і як певну задану автором послідовність уведення подій до оповіді (вузько), і як інструкцію до розуміння подій та розбудови численних розповідей про них (більш широко) (див. Лещенко 2017). Та парадоксом євровізійних композицій є те, що вони майже ніколи не зводяться до суто локальної сюжетної (інколи безсюжетної) оповіді, натомість проєктуються на політичні наративні кліше, як от: LOVE, PEACE, DIVERSITY, FUN, EQUALITY, FREEDOM тощо. За кожним із них розгортається власний етноспецифічний чи універсальний політичний заклик (*message*) і саморозповідь (*self-story*). Тому якою б не була предметність твору, активовані ним концепти-образи завжди перебуватимуть у мотиваційній системі внутрішньотекстових і зовнішніх дискурсивних зв'язків, що забезпечують цілісність і зв'язність наративізації країни про саму себе. Наприклад, зовнішнє вмотивування здійснюється у наративізації конкурсом образу колективної Європи (ведучі у прямих включеннях різних країн звертаються до глядачів: «*Good evening, Europe!*»), а розпорядники на головній сцені іменують глядачів за назвою країни: «*Ukraine on the line!*». Тим самим закріплюється колективна ідентичність і задається

ракурс інтерпретації, у якому оголошення «на сцені UKRAINE», а отже сказане зі сцени – це проголошене від імені нашої держави.

Внутрішня мотивація виконуваного твору спирається на **схемні набори зв'язків**, які детермінують ключові поняття тексту, аудіальні та візуальні образи виступу і культуроспецифічні концепти асоційованого національного міту, а також певні **ролі** для руху оповіді – локального, часто національного (самоідентифікаційного) нарративу твору. Зауважте, замість зведення поняття «мотив» до тематично заданого каталогу понять (теми/topic) чи суто нарративного елементу і структури оповіді (Лещенко 2017) використовують мотив як рекурентний елемент поетики твору, що схематизує образність і забезпечує самодостатню семантичну цілісність і зв'язність. Наприклад, тематично-концептуальна структура пісні «Соловей», обраної від України у 2020 році, структурує класичний народний сюжет нещасливого кохання: ДІВЧИНА Катерина співає СОЛОВЕЙКУ про КОХАННЯ до ЮНАКА Ванюші за спиною власної МАТЕРІ. Однак саме мережа мотиваційних реляцій твору, в яку вписано учасників сюжету, визначає: а) конфігурацію наратором розповіді (*emplotment*), б) безпосереднє «прочитання» аудиторією сюжету (*plot*) та в) досвід «після-прочитання» або експлуатування первинного нарративу у вторинних оповідях (*explotment*) (Morgan, 2015). Адже, по-перше, хлопця звати не Іван/Іванко, а рос. *Ванюша*, який виходить «із-за гаю» і пропонує любитися «поки не зна матуся». По-друге, дівчина зажурена і впевнена в тому, що вони розійдуться, як тільки дізнається матуся. І нарешті, у фокус пісні винесений саме СОЛОВЕЙКО, якому дівчина відкриває страшну таємницю і який із самого ранку їй нагадує про непросте рішення: «Соловей, соловей, ой як мені бути: вміла його полюбити - не вміла забути». На відміну від тематичності, хоч і впізнаваної, саме мотивація ляже в основу подальшої інтерпретації твору. Передусім це – сценічне втілення виступу: ворожа, гнітюча мінорність музичної теми, криваво-червоне кинжальне світло, тривога в пульсації сопілки, що імітує спів солов'я, наростання тривожного ритму в міру наближення хлопця до дівчини, і нарешті зміна монотонної музичної теми у приспіві, де дівчина, немов відволікаючись від моторошної розповіді, звертається до птаха. Надалі це – подальші обговорення і трансформації національного міту: перехід від УКРАЇНА-ДІВЧИНА

(класична метафорична саморепрезентація країни через жіночність, привабливість і роль колонізованого) до УКРАЇНА-СОЛОВЕЙ (роль голосу сумління, ревізора власного минулого досвіду). З цього робимо логічний висновок: саме мотиваційна структура композиції уможлиблює трансмодальну образність виступу, породження різних рівнів наративізації (локальні мікронаративи, національні метанативи, глобальні наративи) та консолідацію цілісної інтерпретації твору.

У процесі конкурсної самонаративізації країни мотив може розгортатися як на рівні тексту за наявності власне сюжетності, так і на рівні мікронаративів екстралінгвальними, музичними й візуальними засобами образності, а також на макронаративному рівні – із залученням власне допоміжних текстів, цитувань і натяків. Так, цілісна і зв'язна взаємодія цих рівнів простежується у виступі шведської виконавиці Лорін з її піснею *Tattoo*, що здобула перемогу у 2023 році. З перших п'яти секунд виступу глядачі занурюються в низку мікронаративів: перевернуту перспективу сцени, де між двома важкими плитами в тотальній темряві лежить освітлене тіло виконавиці – її руки і ноги опираються на верхню плиту, яка щойно була нижньою. І все це на тлі наростаючої висхідної музичної теми, яку виконавиця «запускає» компульсивним, немов з пробудження, порухом своїх спеціально подовжених пальців і доповнює протяжним вдихом і галасливим видихом. Далі розгортається текстовий рівень. Коли в наступний момент рух плит стабілізується під ритмічний спад і сповільнення ритму, її тіло впаде на нижню з плит, і зал почує: *«I don't wanna go but, baby, we both know this is not the time, it's time to say goodbye!»* (власне текстовий рівень). Та навіть перших десяти секунд більш ніж достатньо, аби музичний супровід (висхідне наростання напруги в певному порожньому просторі), візуальний образ (нижній і верхній світи, перевернута земля і задимлені небеса кольору сепії, сон і пробудження, тотальна темрява і теплі промені контрольного світла, тотальна задимленість, розфокусування і контраст фігури у фокусі), та просодичний шум емоційного дихання виконавиці ретранслювали глядачеві мотив *«прощання із подальшим переходом між світами»*. Це все до того, як у гру зі свідомістю аудиторії вступить текст, задалегідь заданий певним кутом інтерпретації. Макронаративний рівень у пісні буде апелювати до загальних людських цінностей та універсальних концептів: LOVE, DEATH, LIFE.

Проте є твори (здебільшого від країн Східної Європи), для яких характерні етноспецифічні макронаративи, зумисна неузгодженість мотивів у тому самому виступі, або ж конфліктність і протистояння мотивів самонаративізації країни (див. Плахотнюк 2023, 2021). Адже на відміну від Швеції, приклад якої розглянуто вище, такі країни, як Україна та РФ, завжди сприймали конкурс як майданчик для переосмислення власної ідентичності й ролі на повоєнній євроцентричній мапі світу. Ілюстрацією конфліктних макронаративів можна вважати трактування російським сегментом аудиторії слів *lasha tumbai* з однойменної композиції від України у 2006 році як англомовного *russia goodbye*. Інший приклад – дискваліфікація з конкурсу Сакартвело у 2009 році, після російської анексії територій цієї країни, за поданням тодішньої господарки Євробачення, яка вбачала у фразі грузинської пісні *We don't wanna put it* персональну образу і «спробу політизації конкурсу»¹. Проте привнесення в інтерпретацію суто формальних натяків аж ніяк не порівнюється із змістовим рівнем протистояння самонаративів, зокрема у конкурсних творах України та РФ. Найчастіше залученим рівнем тут виступає певне метанаративне тло² (історія, міт, поточна геополітична подієвість тощо). До прикладу, у схвальному сприйнятті українського виступу Джамали із піснею 1944 вагому роль відіграли обидва фактори: накладання мікронаративів виступу на цілком реальну історичну подієвість радянської депортації кримських татар і посилення сюжету пісні власною розповіддю виконавиці про свою бабусю-учасницю тих подій. Водночас виступ Поліни Гагаріної у 2015 році, відразу після анексії Криму, глядацька аудиторія освистала саме з огляду на тодішні криваві воєнні дії та пропагандистську риторичку РФ, яким не зміг зарадити ані миротворчий текст пісні, ані кришталева білосніжність сценічного образу виконавиці. Отже, для аналізу пісенної самонаративізації й протистояння залучаються усі три рівні наративу з подальшим виявленням спільних і протилежних мотивів.

---

¹ Дивним здається і факт, що «політизації» організатори конкурсу не розгледіли у рожевому танку із військовим оркестром РФ на сцені конкурсу того самого року в інтервальному акті в Москві.

² В історіографічних дослідженнях *метанаративом* називають певний усталений і стратегічний погляд на самонаративізацію народом власної історії.

Україна на Євробаченні у період з 2003 по 2023

У ході аналізу виступи України на Євробаченні було розподілено за двома періодами: 2003-2013 роки та 2014-2023 роки. Кожен із них розпочинає не лише своя революція, але й якісно інший набір мотивів.

Протягом першого періоду переважають декілька ключових мотивів. **Мотив прощання з минулим і звільнення від гніту** втілюється по-різному у мікронаративах декількох пісень, що засвідчують формування власного національного метанаративу незалежності й самостійності. Так, у пісні *Hasta la vista* 2003 року (ісп. *hasta la vista* – «до побачення») світ уперше дізнається про пісенну Україну, щоправда виступом ізраїльського походження. У ньому на фоні злету космічного корабля у безкрає зоряне небо країна прощається з колишнім коханням, не вірячи власним словам, – музична тема майже карнавально мажорна й містить завуальовану апеляцію до західної аудиторії, якій хотілося сподобатися¹. Згодом, у 2005 році, на правах господарки конкурсу Україна презентує революційний маніфест проти брехні й олігархічного минулого *Разом нас багато*. Проте навіть тут до цього РАЗОМ учасники гурту додають у кінці пісні російськомовне гасло «*Вместе мы едины, мы непобедимы*» під впливом домінуючого тоді політичного наративу про «братські народи». Саме тому вже у 2007 році фразу *lash tumbai* як ірративізовану форму «*russia, goodbye*» так істерично сприймає російська медійна спільнота. У виступі 2008 року *Shady lady* Україна постає ЖІНКОЮ, що виходить із тіні жорстокого партнера та все ж продовжує співати для нього зі сцени: *Just take a look at me, deep inside and you'll see, all I kept under cover; there is one thing I bet you're about to regret – I'm no longer your lover*.

Деяко більш стереотипним є другий за частотністю **мотив жіночої краси і звабливості**, яким осмислюється українська ідентичність, як і окремішність багатьох постколоніальних країн². Україна здебільшого постає як ЖІНКА, готова любити, якщо «*лише прошепотіти їй ім'я*»

¹ Коментатори конкурсу в прямому етері назвали виконавця поєднанням Фреді Меркурі та Хуліо Іглесіаса, а цілісного уявлення про образ України, як такої, зважаючи на сам виступу, не могло скластися.

² Емма Томпсон у своїй книзі «Трубадури Імперії» зазначає тенденції до зумисної фемінізації поневоленого народу колонізатором.

і «продемонструвати своє кохання» (2006 рік); ЖІНКА, здатна на помсту і гідна сцени та пристрасті (2008 рік); ЖІНКА, здатна своєю сексуальністю здолати світову економічну кризу (2009 рік); ЖІНКА-янгол або ж пташка, що задля кохання долає постійні небезпеки і земні кайдани (2011 рік); ГОСПОДИНЯ, що вітає гостей-іноземців (2012 рік): «*I'm always here for you, and you know I care for you, just remember I lo... lo... lo... lo... love you!*». Спільними для всіх цих мотивів є самопожертва, готовність демонструвати свою готовність і бажання отримати схвалення й любов. Глядачам же найбільше до вподоби стають виступи із **мотивом свободи**. Втілюючись у нестримній енергії дикого танцю (Дикі танці¹, 2004 рік) чи танку як універсальної мови порозуміння (Lasha tumbai, 2007 рік), вони здобувають найвищі позиції. Загалом до першого етапу також можна зарахувати і **мотив колективної відповідальності** в екологічно-апокаліптичному сюжеті композиції *Sweet people* 2010 року та повторюваний лейтмотив **утрачених можливостей**, виражений явно, тобто «*напевно, даремно була я надто чемна*» (2004 рік), «*since I've lived in your shade, every step that I made brought me nothing but zero*» (2008 рік), та приховано, у певному неназваному і безконтактному супротивнику, перешкоді чи незадоволеній потребі, присутніх у мікронаративах пісень. Що ж до макронаративного рівня, то у російських ЗМІ до 2013 року формується стійка традиція вкрай критичного, інколи токсичного, медійного висвітлення українських виступів. Інформаційно-психологічні операції росіян щодо дискредитації самого конкурсу та українофобні коментарі щодо наших учасників, про що вони самі зізнавалися в численних інтерв'ю, посилюють напругу.

Другий період участі України в Євробаченні засвідчує суттєвий зсув у пісенній самонаративізації нашої держави, посилення впливу на національний відбір громадянського суспільства та загострення протистояння між власне українським самонаративом і російським метанаративом. Відтак, у низці пісень оприявлюється супротивник.

---

¹ Аби оцінити вагомість перемоги для промоції образу України у Світі варто зазначити хоч той факт, що під час голосування 2004р. чимало оголошувачів балів від різних країн продовжували називали нашу країну the Ukraine та почасти плутали її з РФ.

Так, **мотив від-/переродження України** втілюється в образі щойно переродженого МЕТЕЛИКА, що кидає виклик небезпеці і полонить серця європейського глядача (2013 рік), та ВЕСНИ, що прокидається від «ковідного сну» із заплітанням Шуму – української народної традиції, що викликає неабиякий інтерес у єврофанів, зокрема й завдяки активним англомовним відеооглядам самих українців (2021 рік). Водночас на сцені декілька разів артикульовано мотив **прискороного (історичного?) ЧАСУ**. Спершу у виступі 2014 року, де Україна постає ДІВЧИНОЮ, що намагається викупити для свого кохання додатковий час. Згодом у дещо саморефлексивному виступі 2017 року постає ЧАС. З одного боку, він підштовхує до дії та розвитку: *«Time to look into your eyes, time to find truth, time against the lies, time will give us a sign, it can make a promise, it's our time to shine»*. З іншого боку, він прискорює прощання з жалем за минулим, з яким не має нічого спільного, адже час, як і звук, не повертається назад: *«Just listen, take a look around! Stop missing the things you haven't found! You will realise there's no common ground. There's no compromise between the time and sound!»* І завершає цей перелік цілком народний перефокусований мотив у пісні *Соловей* 2020 року, де птах є нічим іншим, як охоронцем часу і провісником ранку. Він підштовхує ошукану «Ванюшею» шевченківську Катерину до прийняття рішення щодо їхніх взаємин, за які їй соромно перед Матір'ю. Найбільш ефективним у цьому періоді стають виступи із **мотивом повернення до втраченого ДОМУ/СЕБЕ**. Україна вперше підіймає тему однієї з власних численних національно-історичних травм – її втілює депортований кримськотатарський народ і образ БАБУСИ, яка співає колискову у виступі 2016 року, та МАТЕРІ, колисковою якої починається і закінчується життя її синів на тлі війни у виступі 2022 року. Попри накладання політичного метанаративного контексту, обидві композиції чи не вперше відзначаються прямим діалогом із супротивником: *I couldn't spend my youth there because you took away my peace* (переклад з кримськотатарської), а також усвідомленням колективної єдності: *«Don't swallow my soul, our souls»*.

Нарешті **мотив незламності й спротиву** розгортається наративом про Україну. З одного боку, вона стійко проходить через випробовування долі та перемагає танцем там, де від неї очікували невдачі (2018 рік):

«*Dance under the ladder¹ if you dare, so what you're waiting for*». З іншого боку, Україна відіграє роль ЗАХИСНИЦІ на тлі ядерного шантажу (2023 рік): «*Sometimes you just gotta know when to stick your middle finger up in the air; I cannot explain. Tell you how I feel: Life is just a game, and I'm playing for the win*». Назва останньої композиції «*Heart of steel*» – це не лише метафора відваги, але й метонімія з відсиланням до АзовСталі, а кода підсумовує загальний настрій українців у 2023 році висловленнями: «*Незважаючи на біль, я продовжую свій бій. Swim палає, а ти – дію!*» Завершальна в цьому аналізі пісня *Teresa&Maria* (2024 рік) доповнює цей мотив образами сильних ЖІНОК минулого, цілком характерними для української літературної і політичної традиції національного фемінізму. В ньому свобода жінки нерозривна з незалежністю країни й пунктирно окреслює лейтмотив небезпеки розлюднення й важливості збереження любові й добра, символами яких, власне, і є Мати Тереза та Діва Марія: «*І хай хтось хова за посмішкою ненависть і заздрість, коли ти пускаєш в серце гнів добра й любові замість, але в небі є святі, їх ноги бачили цю землю, знаєш, твій тернистий шлях саме тому є не даремно [...]*»

Отже, урахувавши проведення щорічних національних відборів в Україні й активну участь громадянського суспільства у виборі конкурсної пісні, завдяки чому країна двічі свідомо відмовлялася від участі через незадоволення вибором композиції, проаналізований матеріал засвідчує якісну динаміку в утвердженні самосвідомої і незалежної національної ідентичності. Проте цей аналіз не був би повним без зіставлення з пісенно-політичними наративами РФ і мотиваційними настроями на конкурсі 2023 року як певного зрізу симптоматичних настроїв у Європі та відображення способів наративізації УКРАЇНИ іншими державами.

Пісенне протистояння РФ та України

У ході аналізу мотиваційних структур пісенних наративів РФ було виявлено низку ідіосинкратичних і ворожих до України виступів.

¹ В англійській мові вираз *be/walk under a ladder* є символом невдачі, поганою прикметою. Натомість у досліджуваній пісні автор, вочевидь, намагається підкреслити власну хоробрість та кидає виклик прикметам і забобонам: танцюю там, де апріорі має бути небезпека.

Однак, зважаючи на такі фактори, як а) відсутність прозорого народного голосування у виборі пісні (вибір журі (1994–2004 роки), скандали щодо підрахунку фінальних балів (2005–2006 роки), б) дискваліфікації через невиконання країною базових вимог (1998–1999 роки), в) «побідобісся»¹ в державних медіа довкола Євробачення – фанатична зосередженість на перемозі, а в разі результату, гіршого за очікуваний, дискредитація конкурсу та звинувачення в упередженості інших країн (наративи про «ворожий Захід», «гейропу», «русифікацію», «вкрадену перемогу» тощо), варто зауважити, що результати аналізу слід трактувати радше як автонаративізацію РФ здебільшого з позиції керівництва держави. Так, у 1994–1995 роках РФ втілена образами ДОМУ й ДОЛІ для мандрівників і подорожніх (1994 рік) та МИРОТВОРЦЯ, який заколисує небезпечний ВУЛКАН словами «*отрекись от войны, мира дай и тишины*» (1995 рік). Упродовж 1996–2004 років домінують жіночі образи: ПРИМАДОННИ, яка виборола свою славу і щастя стражданнями та просить заспівати для себе невідомого наратора² (1996 рік); самотньої обманутої ЖІНКИ (2000 рік); ЛЕДІ з альпійсько-блакитним поглядом: «*No promises, no kiss goodbye to you, just keep on smilin', my Lady Alpine Blue*» (2001 рік); північної крижаної ЛЕДІ, ЗІРКИ, що вказує всім дорогу, та грізної, як Снігова Королева (2002 рік); загнаної ДІВЧИНИ з гаслом: «*Не зажигай и не гаси, не верь, не бойся, не проси и успокойся!*» (2003 рік); обманутої ДІВЧИНИ, яка то просить повірити їй, то навпаки – не вірити: «*Believe me, I just don't care If you look away or stare, If you choose to go or stay, Don't believe me, I pray*» (2004 рік). Спроба осмислити свою ідентичність піснею «*Я – это я*» та словами «*душу мою не губи, такого, как есть полюби*» не було кваліфіковано для фіналу в 1996 році.

Після перемоги України у 2004 році й початку формування в медійному просторі самостійної української ідентичності пісенні

¹ Задокументовані факти того, що учасники від РФ у 1995, 2003 у своїх інтерв'ю для російської аудиторії публічно дискредитували організаторів конкурсу, звинувачували Захід у русифікації, упередженості, фальшуванні результатів тощо. Риторика апріорної першості й переможності неодноразово підкреслюється коментарями (футболки з номер 1), інтерв'ю, доволаконкурсними інтерв'ю.

² Пісня Примадонна була написана для чоловічого виконання, тобто виконавець звертається до жінки, аби вона заспівала для нього. Однак виконавець, зі слів А. Пугачової, для якого була написана композиція, не зміг її виконати через хворобу.

наративи РФ радикалізуються і поступово стають більш контрастними. Так, пошук ворогів як невід’ємна частина осмислення власної пісенної ідентичності, зокрема в образі АМЕРИКИ, утілилися в композиції 2005 року: «*Hello sweet America, where did our dream disappear? Look at little Erica, all she learns today is the fear. You deny the truth, you’re just having fun. ‘Till your child will shoot your gun. Nobody hurt no one [...] (2005 рік). У подальших виступах суттєво вирізняється мотив маніакального УТРИМУВАННЯ й повернення у щасливе минуле: Never, never let you go, Return the days we had before, Soul of my soul, blood of my blood, Love’s carving it in my heart (2006 рік). У пісні «Мамо» (2009 рік) подано взагалі класичний сценарій аб’юзивних стосунків з ЧОЛОВІКОМ-зловмисником: «*обручил меня с собою и от чар не защитил, и на волю мою душу не пустил*» або ж «*брошу мечту свою и об пол разобью, как сломал ты мою долю и оставил на краю, я дожждём девичьи слезы разолью*». У пісні 2011 року продовжується монолог від імені ЧОЛОВІКА, який домагається жінки: «*I’m coming to get you, Oh oh... I’m running, I’m gunning for you, Oh oh... I’m gonna get you, I know you, you want me to*». Проте навіть у виконанні дуету дівчат у пісні 2014 року на тлі анексії Криму, подібний мотив набуває характеру параноїдальності: «*Living on the edge, Closer to the crime, Cross the line a step at a time. Now maybe there’s a place, Maybe there’s a time, Maybe there’s a day you’ll be mine*» (2014 рік). Отож, хоча тема нещасливого чи жаданого кохання не є чимось новим, складається певна закономірність того, якою саме мотиваційною схемою і динамікою вона втілюється в піснях РФ. Постає ЧОЛОВІК, який цілком односторонньо, крайніми методами, бореться за кохану/кохання¹: «*You’re the only one, Won’t ever give up ‘cause you’re still somewhere out there. Nothing or no one’s gonna keep us apart, Breaking it down but I’m still getting nowhere, Won’t stop, hold on*». Дещо згодом, у 2019 році, цей мотив трансформується в ображеного і покинутого ЧОЛОВІКА («*No I can’t stay here longer! You cannot make me cry! So, I will leave you to wonder What will become of**

¹ Окрім сутого кількісного переважання цього мотиву в російській самонаративізації, привертає увагу і агресивна метафора очільника Кремля, виголошена у одному з його виступів щодо України: «Нравится, не нравится – терпи, моя красавица» – ніщо інше, як класична імперіалістська колонізаторська риторика (НВ, 2022).

our lives») та власне ЧОЛОВІКА, який чекає півночі, аби залишитись наодинці із «сеньйоритою» для «дії/action»: *«I'm gonna call you my sweet señorita, I'm gonna leave after night only with ya, All you have to do is to be ready for some action now»*.

Що стосується жіночих образів і їхньої мотивації, то найчастіше простежується небезпечна ХИЖАЧКА (2007 рік) і набожна МИРОТВОРИЦЯ (2013, 2014, 2015, 2020 роки): *«What if we aimed to stop the alarms? What if we chose to bury our guns? Let's unite and make a change! Let's unite and write a new page! Come on sinners, come on saints! Have faith!»* (2013 рік). Образ російської ЖІНКИ нерозривно пов'язаний із релігією та церквою, вона зазвичай закликає до молитви, покаяння та встановлення нового миру: *«Борются, борются! Все по кругу борются, Да не молятся! Сын без отца, дочь без отца, Но сломанной family не сломать меня»* (2021 рік).

Насамкінець стає очевидним, що обидві країни перебувають у мотиваційному і наративному протиріччі. Україна поступово віддаляється від спільного минулого, колоніального досвіду й образу фемінної ЖЕРТВИ. РФ, навпаки, інтенсифікує або мотиви аб'юзивного ЧОЛОВІКА, що утримує жертву, або власне роль ЖЕРТВИ, що звинувачує у своїх бідах імплікованого чи неприхованого західного ВОРОГА, особливо з раних 2000-х, коли ідеологія «путінізму» набуває в країні масового характеру. З 2013 року РФ чотири рази була представлена на Євробаченні мотивом МИРОТВОРИЦІ, використовуючи конкурс для відбілювання власного іміджу на геополітичній арені. Натомість в українських виступах, частіше імпліковано, кристалізується ворог і загроза власній ідентичності та відбувається поступова деколонізація.

Обговорення та висновки

Цілоком очевидно, що конфронтація між Україною та РФ саме в частині самоусвідомлення та пісенної самонаративізації була неминучою (cf. Hansen et al. 2019), а небажання країн Заходу розглядати історію взаємин у Східній Європі як глибоко колоніальну якраз і перетворювало сцену «конкурсу для геїв і домогосподарок» на ідеологічне протистояння й інструмент політичного впливу (виправдання агресії чи просування власних ідей). Навіть не беручи до уваги євровізійний медійний дискурс,

який щорічно відтворюється довкола конкурсу й охоплює медійників усієї Європи і країн-учасниць поза її межами, соцмережі й міжнародні політичні майданчики, аналізу суто пісенного дискурсу цілком достатньо, аби переконатися, що поняття «європейської ідентичності» трансформувалося саме завдяки етноспецифічним мотивам країн-учасниць, що намагаються демонструвати свою «європейськість» крізь призму власного національного міту і культури.

Водночас Євробачення не імунізоване проти впливу колоніалізму та токсичних політичних наративів країн, що використовують демократію як камуфляж для отримання доступу до чергового майданчика м'якої сили й просування чи виправдання власної експансії, озброївшись цілком прийнятними поняттями PEACE, LOVE, TRADE, DIVERSITY тощо.

Нині конкурс почали розглядати як окремих дискурс довкола музики, сенсів і національних ідентичностей для виявлення впливу музичних творів на свідомість масової аудиторії та політичні процеси самоусвідомлення країн-учасниць. Саме тому вивчення мотиву як ключового елемента трансмодальної поетики конкурсних творів має в подальшому пролити світло на те, як демократична спільнота може уникати легітимізації і поширення антидемократичних колоніальних наративів крізь тексти й музику пісень. Особливо актуальним це видається для України і можливої наративізації проблем війни, справедливості та колективної відповідальності на конкурсі, де домінує метанаратив замирення, терпимості й розмаїття, які вже легітимізували злочини РФ у минулому.

Список використаної літератури

- Лещенко, Г.В. (2017). Сучасна когнітивна наратологія: напрями і пріоритети досліджень. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія Філологічні науки*, 12, 47–52.
- НВ. (2022). ‘Зеленський відповів Путіну на фразу: “терпи моя красавица”’ https://www.youtube.com/watch?v=piASUtXi3nI&ab_channel=VideoNV Accessed 19 February 2024.
- Плахотнюк, Є.І. (2023). Українська ідентичність у виступах на Євробаченні 2003–2023: динаміка політичних наративів.

- Міжнародна науково-практична конференція «*Ad orbem per linguas. До світу через мови*», 244–246. Видавничий центр КНЛУ.
- Томпсон, Е. М. (2006). *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Пер. з англ. М. Корчинської*. Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Dubin A., Vuletic D., Obregón A. (2022). *The Eurovision Song Contest as a Cultural Phenomenon: From Concert Halls to the Halls of Academia*. Routledge Research in Cultural and Media Studies. Routledge.
- European Broadcasting Union (n.d.). 'Rules of the Eurovision Song Contest'. <http://www.eurovision.tv/page/about/rules>. Accessed 19 February 2024.
- Eurovision World*: <https://eurovisionworld.com/eurovision/2020/ukraine> Accessed 19 February 2024.
- Grous, A. (2021). Eurovisions: Identity and the International Politics of the Eurovision Song Contest since 1956. *European Journal of Communication*, 36(4), 424–428.
- Hansen, A., Rogatchevski, A., Bordewich Steinholt, Y., Wickström, D.-E. (2019). *A War of Songs: Popular Music and Recent Russia-Ukraine Relations*. Columbia University Press.
- Kalman, J., Wellings, B. & K. Jacotine (eds.) (2019). *Eurovisions: identity and the international politics of the Eurovision song contest since 1956*. Palgrave Macmillan.
- Morgan, J. M. (2015). How do Motifs Endure and Perform? Motif Theory for the study of Biblical Narratives. *Revue Biblique* (1946-), 122(2), 194–216. <http://www.jstor.org/stable/44092329>
- Pavlyshyn, M. (2019) Ruslana, Serduchka, Jamala: National Self-Imaging in Ukraine's Eurovision Entries. In: J. Kalman et al. (eds.), *Eurovisions: Identity and the International Politics of the Eurovision Song Contest since 1956*, 129–150. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-13-9427-0_7
- Plakhotniuk, Y. (2021). Belarus Entry for Eurovision-2021: a Case of Misinterpretation or Deliberate Sabotage? *Міжнародна науково-практична конференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови»*, 525–527. Видавничий центр КНЛУ.
- Vuletic D. (2018). *Postwar Europe and the Eurovision Song Contest*. Bloomsbury.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Беля Володимир Валерійович – кандидат філософських наук, доцент кафедри китайської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Ізотова Наталя Павлівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Комісар Людмила Петрівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Кравченко Наталія Кимівна – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Недайнова Ірина Василівна – кандидат філологічних наук, професор кафедри ділової англійської мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; доцент кафедри англійської мови та літератури Університету Західної Богемії, м. Пльзень, Чехія.

Петлюченко Наталія Володимирівна – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової; Гостьовий науковий співробітник Дрезденського технологічного університету (TUD), Німеччина.

Плахотнюк Євгеній Ігорович – викладач кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Потапенко Сергій Іванович – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Редька Інна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Самохіна Вікторія Опанасівна – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту.

Ситенька Олена Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Талавіра Наталія Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторантка кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Чхетіані Тамара Дмитрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету.

Комп'ютерна верстка та дизайн – *Олена Григоренко*

Рисунок на обкладинці – *Софія Рибак*

На обкладинці використано слова із промови
Президента України *Володимира Зеленського*
і поетичні рядки з вірша «До мови» *Василя Махна*.

Підписано до друку 07.03.2024 р. Формат 60×84 1/16
Папір друк. № 1 Спосіб друку офсетний. Обл.-вид. арк. 11,90
Умовн. друк. арк. 12,01. Умовн. фарбо-відб. 12,01
Наклад 100. Зам. № 24-015

Видавничий центр КНЛУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано: ТОВ “Видавництво Ліра-К”
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net